KRAJOBRAZ JAKO NARZĘDZIE ROZWOJU GMINA HAŻLACH

BARTŁOMIEJ BUŁAWA
PIOTR BUŁAWA
PAULINA NAGEL

KATOWICE 2022

BARTŁOMIEJ BUŁAWA
PIOTR BUŁAWA
PAULINA NAGEL

**KRAJOBRAZ
JAKO NARZĘDZIE ROZWOJU
GMINA HAŻLACH**

Katowice 2022

Wydano za zgodą Rektora Wyższej Szkoły Technicznej

Recenzja naukowa:

prof. dr hab. inż. arch. Halyna Petryszyn
dr inż. arch., architecte D.P.L.G. Barbara Olczak

Korekta:

mgr Barbara Kalisz

Sekretarz wydawnictwa:

mgr Alicja Matyja

Projekt okładki:

mgr inż. arch. Paulina Nagel

Skład:

mgr Anna Nakonieczna

Katowice 2022

ISBN: 978-83-960717-6-7

DOI: 10.54264/M001

Copyright by Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach 2022

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej Katowicach

ul. Rolna 43, 40-555 Katowice

tel. (32) 202 50 34; (32) 607 24 29

e-mail: kontakt@wydawnictwa.wst.pl

www.wst.pl, www.wydawnictwo.wst.pl

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział I	
Krajobraz: perspektywa teoretyczna	14
1.1. Geneza pojęcia krajobrazu i jego ewolucja	14
1.2. Typologie krajobrazu i różne perspektywy badawcze	15
1.3. Krajobraz kulturowy, krajobraz naturalny oraz krajobraz pierwotny	15
1.4. Krajobraz a rozwój zrównoważony (SDG)	16
1.5. Krajobraz jako dobro ograniczone i zagrożone	17
1.6. Narzędzia dotyczące krajobrazu: Europejska Konwencja Krajobrazowa	18
1.7. Krajobraz w prawie polskim	19
Rozdział II	
Krajobraz gminy Hażlach - ujęcie statyczne	21
2.1. Krajobraz w dokumentach gminnych	21
2.2. Ochrona zabytków jako elementów krajobrazu w gminie	22
2.3. Typy krajobrazu i ukształtowanie terenu w gminie	25
2.4. Ponadlokalne relacje krajobrazowe	29
2.5. Przyroda	31
2.6. Kultura materialna: architektura	33
2.7. „Reklamowanie” krajobrazu w gminie Hażlach	39
2.8. Charakterystyka przestrzenna sołectw gminy	40
2.9. Stopień rozproszenia zabudowy w poszczególnych sołectwach gminy	45
2.10. Stopień rozproszenia zabudowy gminy Hażlach na tle wybranych gmin	48
Rozdział III	
Krajobraz gminy Hażlach - ujęcie dynamiczne	54
3.1. Wprowadzenie: „ruralistyka operacyjna”	54
3.2. Nowy plan miejscowy i poszerzone konsultacje społeczne	54
3.3. Wizja centrum miejscowości: sołectwo Kończyce Wielkie	56
3.4. Wizja centrum miejscowości: sołectwo Zamarski	61
3.5. Efekty konsultacji społecznych: nowe i nieznanne - wizja enoturystyki	65
3.6. „Research by design”: wizja enoturystyki na Śląsku Cieszyńskim	66
3.7. „Château Kończyce Wielkie”: założenie parkowo-pałacowe	71
3.8. „Château Kończyce Wielkie”: oddziaływanie na krajobraz gminy Hażlach	72
3.9. Pozostałe działania wpływające na krajobraz	79
Rozdział IV	
Podsumowanie i wnioski	80
4.1. Potencjał krajobrazowy gminy Hażlach	80
4.2. Komerccjalizacja krajobrazu: enoturystyka jako wizja rozwoju krajobrazu	81
4.3. Oszczędzanie na krajobrazie	82
4.4. Rozpraszanie zabudowy i perspektywa samotności „w krajobrazie”	83
4.5. Edukacja, partnerstwa i partycypacja	83
4.6. Co dalej?: rola krajobrazu dla społeczności gminy Hażlach – perspektywa 4-tej dekady	84
Streszczenie	85
Summary	86
Zusammenfassung	87
Resumé	88
Анотація	89

Wstęp

Cel i zakres publikacji

Krajobraz ma istotne znaczenie dla jakości życia i tożsamości lokalnej społeczności. Dotyczy to nie tylko „krajobrazu spektakularnego”, o wybitnych walorach estetycznych, przyrodniczych lub krajobrazu zdegradowanego, niekorzystnie wpływającego na człowieka i przyrodę, ale także „krajobrazu codziennego”, z którym większość ludzi ma najczęściej kontakt. Krajobraz gminy Hażlach jest jednym z jej endogenicznych potencjałów, choć nie zawsze docenianym. Będąc w cieniu górskich krajobrazów Beskidu Śląskiego oraz poza pejzażem przemysłowym i górniczym, wiejska gmina Hażlach, położona na południu województwa śląskiego, cechuje się właśnie „krajobrazem codziennym”.

Przedstawione wyniki badań oraz wnioski wpisują się w dyskurs na temat modeli rozwoju obszarów o walorach krajobrazowych, w zderzeniu z ich postępującą degradacją przestrzenną. Zbigniew Zuziak sięgał do prawie stuletnich koncepcji, pytając ponad 10 lat temu „o szanse budowania nowej, śmiałej wizji rozwoju (...)”, wskazując na „rozdrobienie działań planistycznych” i zagrożenia wywołane „narastającym rozproszeniem zabudowy wiejskiej”¹. W 2011 roku, Tadeusz J. Chmielewski pisał o chaotycznej zabudowie: „dopuszczenie do takich sytuacji, szczególnie na obszarze szczycącym się dotąd wybitnie cennymi tradycjami kultury regionalnej (...) jest całkowitym zaprzeczeniem sztuki planowania przestrzennego i kształtowania kompozycji krajobrazowej” oraz że „takich strat (...) nie można już ani naprawić, ani zrekomensować”². Skoro nie można ich już naprawić, to jaką mają przyszłość?

Krajobraz gminy Hażlach, pomimo swojego „codziennego charakteru”, także jest zagrożony narastającą antropopresją i nową zabudową, bez wyraźnych struktur osiedleńczych. Niezależnie od rodzaju krajobrazu, jest on kluczowym elementem decydującym o możliwościach rozwoju, budowania tożsamości i pozycji konkurencyjnej danej gminy³. Ponadto, jak każda inna gmina, Hażlach musi zmierzyć się z obecnymi globalnymi wyzwaniami i zagrożeniami, takimi jak zmiany klimatyczne, w tym powódzie, czy susze, co ma także swój wyraz w zagadnieniach krajobrazowych⁴. Do tego dochodzą zagrożenia krajobrazu, będące konsekwencją pandemii COVID-19. Doświadczenie i wizja ryzyka powtarzającej się izolacji, skłania do migracji z dużych miast na odległe tereny. Rozwój technik łączności rozdziela miejsce zamieszkania, od miejsca (siedziby) pracy, deprecjonując znaczenie bliskości geograficznej oraz relacji przestrzenno-transportowych. To poważne niebezpieczeństwo dla więzi społecznych, zwartości struktur ruralistycznych i ryzyko pogłębienia się rozpraszania zabudowy. W konsekwencji zagraża to wartościom krajobrazowym, a szerzej celom rozwoju zrównoważonego (SDG)⁵. Problem jest aktualny, ważny społecznie i widoczny zarówno w Polsce, jak i w całej Europie^{6 7 8 9}. Dlatego Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach (zwana też w dalszej części książki jako WST), angażuje się w badania nad krajobrazem i partycypacją

1 Zuziak Z.: *Wizje Podhala. Ze studiów nad koncepcjami rozwoju przestrzennego regionu*. [w] Technical Transactions, Architecture. Kraków, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2009, s.17, 27-33.

2 Chmielewski T.J.: *Systemy Krajobrazowe. Struktura-Funcjonowanie-Planowanie*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013, s. 146.

3 Pawlikowska-Musiewicz S., Foltyniak M., Głyda B.: *Tożsamość miasta a tożsamość miejsca. Wybrane aspekty*. Katowice, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2018.

4 Gzell S.: *Urbanistyka XXI wieku*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020, s. 205-210.

5 <https://sdgs.un.org/goals>, dostęp 25.08.2021.

6 Hennig E.I.; et al.: *Urban Sprawl in Europe*. Joint EEA-FOEN Report. Luxembourg, European Environment Agency, 2016. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b8ee27ed-02ec-4f78-a608-4950d30718bb/language-en>, dostęp 06.08.2021.

7 Zambon I.; et al.: *Rural Districts between Urbanization and Land Abandonment: Undermining Long-Term Changes in Mediterranean Landscapes*. Sustainability, 2018, 10(4). Doi: <https://doi.org/10.3390/su10041159>

8 Bil J., Buława B., Świerżawski J.: *Mental Health and the City in the Post-COVID-19 Era*. Sustainability, 2021, nr 13, 7533. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13147533>.

9 Np. „Baukultur mit Bodenhaftung”, program ORF 2, 22 sierpnia 2021, g. 16.30. <https://vorarlberg.orf.at/tv/stories/3117337>, dostęp 22.08.2020 r.

społeczną w jego kształtowaniu, a także aktywnie wspiera swoją wiedzą wspólnoty lokalne w kształtowaniu krajobrazu swoich miast i wsi¹⁰. Realizując swoją misję w latach 2020–2021 WST uczestniczyła w działaniach na rzecz krajobrazu w gminie Hażlach. Pozytywne rezultaty współpracy WST z gminą Hażlach, skłoniły Autorów do przygotowania niniejszej monografii.

Monografia przedstawia działania dotyczące krajobrazu gminy Hażlach, jako wartości docelowej, jako dobra wspólnego społeczności oraz jako narzędzia rozwoju gminy. We wstępie zawarto podstawowe informacje o gminie. W rozdziale pierwszym przedstawiono aspekt teoretyczny: elementy dorobku nauk zajmujących się krajobrazem, jako tła prowadzonych badań. W kolejnym rozdziale przedstawiono wybrane elementy krajobrazu w gminie, jako „ujęcie statyczne”. Główną ambicją monografii jest przedstawienie działań kształtujących krajobraz i promujących go jak dobro wspólne i narzędzie rozwoju w gminie Hażlach, co opisano w rozdziale trzecim, jako „ujęcie dynamiczne”. Wnioski i wytyczne zawarto w rozdziale czwartym. Szczególne miejsce poświęcono także kształtującej się na terenie gminy enoturystyce, której dalszy rozwój może kluczowo wpłynąć na jakość krajobrazu, w tym zarówno na jego przekształcenia, jak i jego ochronę. Zagadnienia ujęte w monografii przedstawiono z perspektywy dyscypliny naukowej architektura i urbanistyka, związanej z działaniami, planowaniem i twórczym projektowaniem. Ze względu na cel publikacji – skupiono się na „ujęciu dynamicznym”, czyli na procesach, które mogą okazać się kluczowe i skuteczne w działaniach gminy związanych z jej krajobrazem. Nie powielano informacji dostępnych w publikacjach dotyczących geografii gminy, jej przyrody, czy najważniejszych atrakcji turystycznych. Kompendium danych odnaleźć można w szczególności w uchwalonych dokumentach planistycznych i sporządzonych do nich opracowaniach ekofizjograficznych. Wyniki ewentualnych kolejnych badań, dotyczących architektury sakralnej, obiektów małej architektury (kapliczek), czy poszczególnych atrakcji turystyczno-przyrodniczych mogą być przedmiotem odrębnej publikacji, jako powiązanej z zagadnieniami krajobrazowymi. Ze względu na objętość publikacji, pominięto także pełną dokumentację fotograficzną poszczególnych obiektów, będących elementami krajobrazu, np. obiektów edukacji, obiektów sakralnych, obiektów przyrodniczych. Historia architektury i założeń ruralistycznych kształtujących przestrzeń fizyczną gminy na przestrzeni wieków jest odrębnym ważnym zagadnieniem, które może być przedmiotem odrębnej publikacji. Ze względu na skupienie się na procesach (ujęcie dynamiczne) z lat 2020–2021 tematyki tej nie przedstawiono w niniejszej monografii.

Nie bez znaczenia dla powstania monografii pozostaje fakt, iż Bartłomiej Buława i Piotr Buława znają obszar gminy z wieloletnich obserwacji, posiadając własne doświadczenia w obcowaniu z jej krajobrazem, mieszkając na jej terenie przez kilkanaście lat. Było to również powodem naturalnych trudności z nabraniem dystansu i naukowego obiektywizmu. Paulina Nagel jako badacz niezwiązany osobiście z gminą Hażlach dołożyła starań, aby obiektywizm został zachowany. Autorzy książki pragną w tym miejscu podziękować wszystkim mieszkańcom gminy, którzy uczestniczyli w konsultacjach społecznych lub w inny sposób angażują się na rzecz dobra, w tym krajobrazu i przestrzeni wspólnych społeczności lokalnej. Szczególne podziękowania kierujemy do Wójta gminy Hażlach Grzegorza Sikorskiego oraz założyciela winnicy „Château Kończyce Wielkie”, Marcina Lipskiego.

10 Buława B.: Konsultacje społeczne w kształtowaniu przestrzeni. Przegląd Komunalny, 2019, Nr 11.

Charakterystyka gminy

Położenie

Gmina Hażlach jest położona w południowej części województwa śląskiego (Rys. 1,2), w północno-zachodniej części powiatu cieszyńskiego (Rys. 3). W Polsce sąsiaduje z miastem Cieszyn, gminą Dębowiec, gminą Strumień oraz gminą Zebrzydowice, graniczy także z miastem Karwiną, leżącym w Republice Czeskiej. Gmina składa się z 6 sołectw, a jej siedzibą jest miejscowość Hażlach (Rys. 4,5,6). Największym obszarowo sołectwem są Kończyce Wielkie, a najludniejszym sołectwem jest Pogwizdów (Tabela 1). Dlatego gmina ma charakter policentryczny, bez wyraźnej dominacji sołectwa Hażlach.

Rys. 1. Lokalizacja gminy Hażlach na tle Polski i państw ościennych.
Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.

Rys. 2. Lokalizacja gminy Hażlach w woj. śląskim. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Rys. 3. Lokalizacja gminy Hażlach w pow. cieszyńskim. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Rys. 4. Lokalizacja gminy Hażlach na zdjęciu lotniczym. Źródło: opr. P. Nagel na podstawie Google Earth Pro.

Rys. 5. Lokalizacja gminy Hażlach. Źródło: opr. B. Buława na podstawie Google Earth Pro.

Rys. 6. Podział gminy Hażlach na sołectwa.

Źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Ha%C5%BClach_\(gmina\)#/media:Plik:POL_Gmina_Ha%C5%BClach.png](https://pl.wikipedia.org/wiki/Ha%C5%BClach_(gmina)#/media:Plik:POL_Gmina_Ha%C5%BClach.png), dostęp 21.09.2020 r.

Tabela 1. Podstawowe informacje przestrzenno-demograficzne o gminie¹¹.

Miejscowość	Obszar	Udział w powierzchni gminy	Liczba mieszkańców (stan na 31.12.2020 r.)	Udział w ludności gminy
	ha	%	ilość	%
Brzezówka	461	9,44%	714	6,67%
Hażlach	1.233	25,24%	2.539	24,08%
Kończyce Wielkie	1.445	29,58%	1.862	17,66%
Pogwizdów	473	9,68%	3.475	32,96%
Rudnik	410	8,4%	517	4,9%
Zamarski	863	17,66%	1.437	13,63%
łącznie: gmina Hażlach	4.885	100%	10.544	100%

Historia

Gmina Hażlach została utworzona w 1973 r. w miejsce Gromady Hażlach. W skład gminy weszły następujące sołectwa: Brzezówka, Hażlach, Kończyce Wielkie, Markłowice k/Cieszyna, Pogwizdów, Rudnik oraz Zamarski¹². Następnie w 1977 r. sołectwo Markłowice k/Cieszyna, zostało przyłączone do Miasta Cieszyna. W 1996 r. nastąpiła zmiana nazwy gminy z „Gmina Hażlach” na „Gmina Hażlach”, co było związane ze zmianą nazwy samej miejscowości Hażlach¹³. Zmiana nazwy była de facto sprostowaniem literówki, bowiem historyczną polską nazwą tej miejscowości jest Hażlach.

Historia poszczególnych sołectw jest zdecydowanie dłuższa niż samej Gminy i sięga XIII-XV w., dlatego historia gminy Hażlach, to przede wszystkim historia poszczególnych sołectw, która ze względu na zakres niniejszego opracowania jest ograniczona do podstawowych informacji. Miejscowość, o której pojawiła się pierwsza wzmianka w źródłach pisanych, to Zamarski, w dyplomie, wystawionym przez biskupa wrocławskiego z 1223 r., jest mowa o osadzie Zamiaschi. Następnie ok. 1305 r. w *Liber fundationis episcopatus Wratislaviensis*, wymieniono wioski Kończyce Wielkie, jako Cunczindorf Pasconis oraz Hażlach, jako Hesleth. Z roku 1426 pochodzi najstarsza wzmianka o Brzezówce, która funkcjonowała wtedy pod nazwą Brzozowice. Najstarsze informacje w źródłach o Pogwizdowie pochodzą z 1447 r., zaś o Rudniku z 1523 r.¹⁴

Ziemie wchodzące w skład gminy Hażlach były elementem składowym Księstwa Cieszyńskiego, od początku istnienia Księstwa w roku 1290, do jego likwidacji w roku 1918. Księstwo znajdowało się pod panowaniem Piastów do roku 1653, następnie było pod bezpośrednim władztwem Habsburgów. Po upadku monarchii Habsburgów ziemie dzisiejszej gminy Hażlach weszły w skład nowo utworzonego Państwa Polskiego i z wyjątkiem okresu II wojny światowej, do dzisiaj pozostaje częścią Rzeczypospolitej Polskiej.

Szczególne znaczenie dla terenów obecnej gminy Hażlach, a także całego Śląska Cieszyńskiego, miało uznanie przez Wacława III Adama w 1545 r. luteranizmu. za oficjalne wyznanie w Księstwie Cieszyńskim. Rezultatem m.in. tego wydarzenia jest dwu-wyznaniowość tych terenów. Następnie w dzieje ziem gminy Hażlach, w sposób szczególny, wpisał się rok 1781 - zniesiono poddaństwo osobiste chłopów oraz wydano patent tolerancyjny dla protestantów¹⁵. W wyniku Wiosny Ludów na terenie całej Austrii, w tym na ziemiach obecnej gminy Hażlach, w dniu 30

11 Raport o stanie Gminy Hażlach za rok 2020, BIP Urzędu Gminy Hażlach, https://www.hazlach.samorzady.pl/dokumenty/5_892, dostęp: 24.11.2021 r., s. 5, 7.

12 Uchwała nr XX/99/72 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach z dnia 6 grudnia 1972 r. w sprawie utworzenia gmin w województwie katowickim, Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach z 20 grudnia 1972 r., Nr 12, poz. 103.

13 Zarządzenie Ministra-Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 1996 r. w sprawie ustalenia i zmiany nazw niektórych miejscowości, M.P. z 1996 r., nr 79, poz. 713.

14 Panic I. (red.), Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych. Cieszyn, Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015, tom II, s. 285, 294, 297, 306-307, 313.

15 Panic I. (red.), Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych. Cieszyn, Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015, tom IV, s. 88, 91.

sierpnia 1848 zniesiono pańszczyznę i inne ciężary prawa feudalnego, jednocześnie nadając chłopom ziemię na własność za częściowym wykupem¹⁶. W roku 1864, pierwszy raz w historii na terenach gminy Hażlach, powołano samorząd gminny¹⁷. W chwili utworzenia samorządu, Pogwizdów, Brzezówka oraz Markłowice k/Cieszyna tworzyły jeszcze wspólną gminę, zaś Kończycze Wielkie tworzyły wspólną gminę z Rudnikiem^{18 19}.

Tożsamość

Wszystkie nazwy sołectw gminy Hażlach - z wyjątkiem Kończyc Wielkich - są nazwami topograficznymi, czyli mają one bezpośredni związek z krajobrazem. Nazwa **Brzezówka** pochodzi od słowa brzoza – brzezie²⁰. **Hażlach** jest nazwą o pochodzeniu bawarsko-austriackim i oznacza zajęczy dół (niem. *Haseloch*)²¹. Jedną z możliwych etymologii nazwy **Pogwizdów** jest miejsce, gdzie wiatr gwizdże, przenośnie miejsce oddalone, niedostępne²². Nazwa **Rudnik** pochodzi od: (i) słowa rudy, rdzawy, (ii) od nazwy potoku o nazwie Rudnik lub (iii) od słowa rybnik, co oznacza w j. czeskim staw²³. Nazwa **Zamarski**, jest związana z ukształtowaniem, wyglądem i właściwościami terenu²⁴. Pochodzi od słowa zmarszczki, marszczyć, marszczka, prastowiańskiego słowa o smaganiu. Nazwa nawiązuje do ukształtowania terenu polodowcowego.

Gmina Hażlach jest w znacznej części zamieszkała przez ludność autochtoniczną, żyjącą tu od wielu pokoleń. Wyjątkiem jest Pogwizdów, który jest zamieszkały przez znaczną grupę ludności napływowej z innych części Polski. Wielu mieszkańców posługuje się na co dzień gwarą Śląska Cieszyńskiego. Mieszkańcy gminy mocno identyfikują się z sołectwami, w których mieszkają. Tożsamość na poziomie sołectwa przeważa nad identyfikacją z samą gminą Hażlach. Widoczny jest lokalny patriotyzm, który przejawia się nie tylko na poziomie rozgrywek sportowych, ale także w uczestnictwie mieszkańców w inicjatywach społecznych na rzecz sołectw.

Cechą charakterystyczną gminy Hażlach, jak większości gmin powiatu cieszyńskiego, jest jej wielowyznaniowość. Należy zwrócić uwagę, iż jest to temat bardzo wrażliwy wśród lokalnych społeczności. Miejscowości gminy od czasów Reformacji są zamieszkiwane przez członków Kościoła Katolickiego oraz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Mieszkańcy pomimo różnych wyznań żyją ze sobą wspólnie, bezkonfliktowo. Brak odrębnych instytucji dla katolików i ewangelików na terenie gminy, z wyjątkiem instytucji sakralnych (w tym ewangelicki Chór Mieszany Hażlach-Zamarski). W Hażlachu, Kończycach Wielkich oraz Zamarskach są kościoły katolickie i ewangelickie. Wspólne zamieszkanie nie ma oczywiście charakteru idylli. Podobnie jak w całym Powiecie Cieszyńskim, liczba wiernych Kościoła katolickiego w gminie Hażlach wzrasta, zaś wspólnota Kościoła ewangelicko-augsburskiego powoli maleje. „Wywołuje to poczucie dominacji i zagrożenia, które przeradza się w skrywaną, ale pojawiającą się obopólną niechęć, rodzącą się zarówno z zaszłości historycznych, jak i współczesnych animozji. Próba przełamania tego złego zjawiska jest wspólna działalność o charakterze ekumenicznym.”²⁵. Na terenie gminy zamieszkują także członkowie Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego.

Kultura

Głównym wydarzeniem kulturowym o charakterze ogólnogminnym są coroczne Dożynki Gminy Hażlach. Podczas dożynek prezentowane są tańce ludowe, a wielu mieszkańców (szczególnie kobiety) pojawia się w strojach ludowych. W 2019 roku dożynki odbyły się w Zamarskach,

16 Op. cit., tom V, s. 11.

17 Op. cit., s. 12.

18 Morys-Twarowski M.: Wójtowie na Śląsku Cieszyńskim 1864-1918. Studium prozopograficzne, Historia Iagellonica, Kraków 2018, t. 2, s. 472.

19 Op. cit., s. 104.

20 Mrózek R.: Nazwy miejscowe dawnego Śląska Cieszyńskiego. Katowice, Uniwersytet Śląski, 1984, s. 47.

21 Op. cit. s. 77.

22 Op. cit. s. 143.

23 Op. cit. s. 153.

24 Op. cit. s. 204.

25 Panic I. (red.), Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych. Cieszyn, Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015, tom VII, s. 493.

w 2018 r. w Rudniku, zaś w 2017 r. – w Pogwizdowie. Ze względu na trwającą pandemię COVID-19 Dożynki Gminne w 2020 r. oraz 2021 r. nie odbyły się.

W gminie funkcjonują jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej oraz Koła Gospodyń Wiejskich. W gminie działa także Gminny Ośrodek Kultury w Hażlachu, z filiami w Brzezówce, Kończycach Wielkich, Pogwizdowie oraz Zamarskach. W 2020 r. w działaniach Ośrodka uczestniczyło łącznie 4.500 osób²⁶. Następnie w gminie istnieje Biblioteka Gminna w Hażlachu, z filiami w Kończycach Wielkich i Pogwizdowie. Biblioteka miała w 2019 r. 1.359 czytelników, którzy średnio wypożyczyli 18 woluminów rocznie. Na terenie gminy funkcjonuje 5 klubów sportowych, które łącznie w 2018 r. miały 313 członków²⁷.

Demografia

Ilość mieszkańców w ujęciu statycznym przedstawiono w tabeli 1. Pełne dane demograficzno-statystyczne gminy Hażlach dostępne są między innymi w opracowaniach:

- Prognoza dla powiatów i miast, na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2011-2035, Główny Urząd Statystyczny²⁸,
- Prognoza ludności na lata 2014-2050, Główny Urząd Statystyczny²⁹,
- Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w 2016 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016,
- Waligórska M., Potyra M.: Prognoza ludności gmin na lata 2017-2030. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 2017,
- Dane rzeczywiste (zmierzone post factum): Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych³⁰.

W celu porównawczego zobrazowania sytuacji demograficznej i prognoz demograficznych w gminie Hażlach przedstawiono ją w kontekście innych, 10 gmin wiejskich / wiejsko-miejskich³¹. Badania nad łącznie 11 gminami były prowadzone przez B. Buławę w latach 2019–2020, w ramach praktyki zawodowej związanej z prowadzeniem/ koordynowaniem poszerzonych konsultacji społecznych³². Do badania zakwalifikowano gminy, które uczestniczyły lub przygotowywały się do uczestnictwa w ww. poszerzonych konsultacjach społecznych. Zestawienie 11 badanych gmin przedstawiono na wykresie 1 oraz na rysunku 13. Badania (o charakterze korelacyjnym), dotyczyły zarówno prognoz demograficznych, jak i stopnia rozproszenia zabudowy w miejscowościach badanych gmin. Wyniki tych badań (w ujęciu zaprezentowanym w niniejszej publikacji – skupionym na gminie Hażlach), zostały przedstawione także mieszkańcom, sołtysom, radnym i urzędnikom gminy Hażlach, podczas otwartego spotkania konsultacyjnego, dotyczącego planu miejscowego w dniu 17 listopada 2020 r.

Na kolejnych wykresach przedstawiono stan z 2016 r. (dostępne zbiorcze dane) oraz prognozę na rok 2030, na podstawie danych GUS. Na wykresie 1 dane przedstawiono w ujęciu nominalnym (ilości mieszkańców). Na wykresach 2-5 przedstawiono rozkład procentowy.

²⁶ https://www.hazlach.samorzady.pl/dokumenty,5_892,p.163,dostęp21.10.2021r.

²⁷ https://katowice.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_slaskie/portrety_gmin/powiat_cieszynski/gmina_hazlach.pdf,dostęp22.10.2021r.

²⁸ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-dla-powiatow-i-miast-na-prawie-powiatu-oraz-podregionow-na-lata-2011-2035-opracowana-2011-r-,5,4.html,dostęp21.09.2020>

²⁹ <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Prognoza.aspx,dostęp21.09.2020r.>

³⁰ <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start,dostęp21.09.2020r.>

³¹ Należy zwrócić uwagę na występującą przypadkową zbieżność nazw: jedno ze sołectw gminy Hażlach to Rudnik, a także jedna z badanych gmin to Rudnik.

³² Badania prowadzone były w ramach projektów:

- „Nasza Przestrzeń. Konsultacje Społeczne dokumentów planistycznych na wsi i w małych miastach” realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, Oś priorytetowa II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działanie 2.19 Usprawnienie procesów inwestycyjno-budowlanych i planowania przestrzennego, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.
- „Szkoła świadomego planowania przestrzennego 2.0” realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, Oś priorytetowa II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działanie 2.19 Usprawnienie procesów inwestycyjno-budowlanych i planowania przestrzennego, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Wykres 1. Zestawienie struktury wiekowej wg ekonomicznych grup wieku analizowanych 11 gmin i prognoza tej struktury na 2030 r.
Źródło: opr. B. Buława na podstawie: Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030^{33 34 35}.

³³ Waligórska M., Potyra M.: Prognoza ludności gmin na lata 2017-2030. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 2017.

³⁴ Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2011-2035, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-dla-powiatow-i-miast-na-prawie-powiatu-oraz-podregionow-na-lata-2011-2035-opracowana-2011-r-5,4.html>, dostęp 21.09.2020 r.

³⁵ Dane rzeczywiste (zmierzone post factum): Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bd.l.stat.gov.pl/BDL/start>, dostęp 21.09.2020 r.

UŚREDNIONA STRUKTURA WIEKOWA WG EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU DLA BADANYCH GMIN - STAN NA 2016 R. UŚREDNIONA STRUKTURA WIEKOWA WG EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU W GMINIE HAŻLACH - STAN NA 2016 R.

Wykres 2. Uśredniona struktura wiekowa dla badanych gmin, dla stanu z 2016 roku.

Źródło: opr. B. Buława na podst. *Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030*, GUS, Warszawa 2017

Wykres 3. Uśredniona struktura wiekowa dla **gminy Hażlach**, dla stanu z 2016 roku.

Źródło: opr. B. Buława na podst. *Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030*, GUS, Warszawa 2017

UŚREDNIONA STRUKTURA WIEKOWA WG EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU DLA BADANYCH GMIN NA 2030 R.

Wykres 4. Uśredniona prognoza struktury wiekowej dla badanych gmin na rok 2030.

Źródło: opr. własne na podst. *Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030*, GUS, Warszawa 2017.

UŚREDNIONA STRUKTURA WIEKOWA WG EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU W GMINIE HAŻLACH NA 2030 R.

Wykres 5. Uśredniona prognoza struktury wiekowej dla **gminy Hażlach** na rok 2030.

Źródło: opr. własne na podst. *Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030*, GUS, Warszawa 2017.

Z badań wynika, że gmina Hażlach nie odbiega znacząco od pozostałych badanych gmin, jak i od uzyskanych wartości średnich. O ile tendencje demograficzne są spadkowe we wszystkich badanych gminach, to gmina Hażlach wyróżnia się optymistyczną prognozą grupy przedprodukcyjnej. Niestety, o ile statystycznie ludność gminy jest stosunkowo młoda (16% wiek poprodukcyjny), to prognoza wskazuje, że ta grupa znacząco się powiększy (do 24% w 2030 r.). Warto zaznaczyć, że istotne znaczenie należy przypisywać w badaniach demograficznych już pojedynczym punktom procentowym.

Rozdział I

Krajobraz: perspektywa teoretyczna

1.1. Geneza pojęcia krajobrazu i jego ewolucja

Krajobraz jest pojęciem wielowymiarowym, posiadającym wiele znaczeń, w tym historycznych lub kolokwialnych. Rozumienie tego pojęcia zmieniało się także wraz z rozwojem społecznym i rozwojem nauki oraz percepcji otoczenia przez człowieka. Najwcześniejsze rozumienie krajobrazu odwoływało się do wrażeń estetycznych, czego przykładem jest opis piękna widoku Jerozolimy w Księdze Psalmów. Odmienne, na terenach niemieckojęzycznych od X w., przez krajobraz rozumie się region o określonym charakterze. Następnie Aleksander Humbolt w połowie XIX w. definiował krajobraz, jako całościową charakterystyką regionu Ziemi³⁶.

Obecnie, pomimo wielowymiarowości pojęcia krajobrazu, możliwe jest wskazanie trzech głównych nurtów rozumienia tego pojęcia. Krajobraz może być rozumiany jako:

- ukształtowanie terenu (*landscape as morphology*),
- sceneria (*landscape as scenery*),
- jednostka terytorialna (*landscape as polity*)³⁷.

Krajobraz jako ukształtowanie terenu, koncentruje się na materialnych formach fizycznie otaczających człowieka, takich jak: formy ukształtowania terenu, budowle i obiekty charakterystyczne (ang. *landmarks*). Takie rozumienie krajobrazu podkreśla jego obiektywne cechy. Rozumienie takie jest bliskie geografom.

Następnie krajobraz jako sceneria koncentruje się na wizualnych aspektach terenu, widzianego z konkretnego punktu (widokowego). Rozumienie to odwołuje się do walorów estetycznych krajobrazu. Jest zazwyczaj reprezentowane przez architektów krajobrazu oraz odbiorców tychże walorów estetycznych, czyli turystów i mieszkańców związanych emocjonalnie z danym widokiem lub panoramą. Koncentrowanie się na estetycznych aspektach krajobrazu jest charakterystyczne dla kultury europejskiej, chińskiej i japońskiej, które mają bogatą tradycję malarstwa³⁸.

Trzecie znaczenie krajobrazu jako jednostki terytorialnej, odwołuje się do historycznych jednostek administracji terytorialnej w północnej Europie i jest związane z niemieckim pojęciem *Landschaft*. Rozumienie to odwołuje się do aspektów prawnych oraz cech i warunków danego terytorium. Ważne znaczenie odgrywa tu także element lokalnej tożsamości. Rozumienie krajobrazu jako jednostki terytorialnej, ma charakter subiektywny. Obejmuje ono percepcję danego obszaru przez ludność, która ją zamieszkuje i odwołuje się do ich wspólnych wartości³⁹.

Czwartą definicję krajobrazu wprowadza art. 1 pkt a Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, sporządzonej 20 października 2000 we Florencji⁴⁰. Konwencja została przygotowana przez Radę Europy i ratyfikowana przez wszystkie kraje członkowskie z wyjątkiem Albanii, Austrii, Niemiec, Liechtensteinu, Monaco oraz Federacji Rosyjskiej. Dlatego definicja zawarta w Konwencji ma charakter definicji legalnej, także w Polsce. Zgodnie z tą definicją „krajobraz znaczy obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”. Definicja ta wyraża holistyczne podejście do krajobrazu,

36 Chmielewski T.J.: Systemy Krajobrazowe. Struktura-Funcjonowanie-Planowanie. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013, s. 16.

37 Jones M., Stenseke M.: The European Landscape Convention. Challenges of Participation. Dordrecht, Springer, 2011, s. 5-8.

38 Lemaire P., Cloarec J.: Débat: Les sociétés exotiques ont-elles des paysages? Études rurales 1991, s. 152.

39 Jones M., Stenseke M.: The Issue of Public Participation in the European Landscape Convention. In The European Landscape Convention Michael Jones, M.S. Ed. Dordrecht, Springer, 2011, s. 7-8.

40 Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r., (Dz.U. z Nr, 14, poz. 98).

gdyż obejmuje wszelkiego rodzaju krajobrazy. Wykracza także poza jego estetyczne aspekty. Ma ona jednak istotne znaczenie przy analizie krajobrazu gminy Hażlach. Zgodnie z tą definicją, badając krajobraz gminy nie można ograniczyć się do krajobrazu atrakcyjnego turystycznie, krajoznawczo lub obiektów o znaczeniu historycznym. Analiza taka musi uwzględnić każdy krajobraz, także krajobraz niewyróżniający się wybitnymi cechami, ale pozostający w związku z zamieszkującą go społecznością.

1.2. Typologie krajobrazu i różne perspektywy badawcze

Istnieje wiele podejść badawczych do krajobrazu, co wynika z jego wieloaspektowości. Chmielewski wyróżnia podejścia⁴¹:

- fizjonomiczne,
- geokompleksowe i geosystemowe,
- geobotaniczne (fitosocjologiczne),
- ekosystemowe,
- energetyczne,
- termodynamiczne,
- geoekosystemowe,
- interdyscyplinarnej syntezy.

Dla niniejszej publikacji najbliższa jest perspektywa pierwszego i ostatniego ujęcia z powyżej wymienionych, ze względu na operowanie cechami wizualnymi, interpretowanymi estetycznie przez ludzi, oraz ze względu na potraktowanie krajobrazu, jak narzędzia rozwoju, czyli włączeniu go do zagadnień społecznych i ekonomicznych.

Uporządkowana analiza krajobrazu wymaga jego klasyfikacji. Istnieją dwa rodzaje klasyfikacji krajobrazu: typologiczna oraz regionalna. Klasyfikacja typologiczna jest oparta na poszukiwaniu podobieństw pomiędzy obiektami i grupowaniu ich według wspólnych cech i prawidłowości występowania w strukturze. Klasyfikacja regionalna opiera się na poszukiwaniu cech odróżniających system przyrodniczy występujący na różnych obszarach oraz poszukiwaniu indywidualnych cech jednostek krajobrazowych⁴². Ze względu na skupienie się na narzędziach dotyczących krajobrazu, a nie na nim samym, w niniejszej publikacji klasyfikacja ma charakter poboczny.

1.3. Krajobraz kulturowy, krajobraz naturalny oraz krajobraz pierwotny

W literaturze naukowej oraz w języku potocznym często używa się pojęć krajobrazu kulturowego, naturalnego oraz pierwotnego, w celu opisu samego krajobrazu. Jednakże ze względu na zmiany krajobrazu oraz jego definicji, pojęcia te wymagają doprecyzowania. Potrzeba ta jest uzasadniona także faktem, iż pojęcia te nie są równoważne z terminami używanymi w literaturze anglojęzycznej.

⁴¹ Chmielewski T.J.: Systemy Krajobrazowe. Struktura-Funkcjonowanie-Planowanie. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013, s. 17-20.

⁴² Op. cit., s. 27.

Pojęcie krajobrazu kulturowego (*cultural landscape*) pierwszy raz użył Carl Sauer, który wskazał, że krajobraz kulturowy, to krajobraz pierwotny (*natural landscape*) przetworzony przez grupę kulturową⁴³. Kultura jest czynnikiem, krajobraz pierwotny (*natural landscape*) – medium, a krajobraz kulturowy jest rezultatem. Przeciwnością krajobrazu kulturowego jest krajobraz pierwotny (*natural landscape*), czyli krajobraz nie przetworzony przez człowieka. Obecnie, szczególnie w Europie, krajobraz pierwotny jest pojęciem praktycznie martwym. Każdy krajobraz europejski jest dotknięty działalnością człowieka. Stąd często formułowane działania, w celu ochrony krajobrazu pierwotnego (nie tkniętego działalnością człowieka), w rzeczywistości nie ma zastosowania⁴⁴. Warto podkreślić, że sama „natura jako natura” jest konstruktem kulturowym, projekcją idei raju, jako stanu pierwotnego wypełnionego nostalgią⁴⁵. Fakt istnienia tylko krajobrazu przetworzonego przez człowieka jest wyrażony także w Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Zgodnie z definicją krajobrazu, zawartą w Konwencji, krajobraz jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich. Człowiek jest jego nieodłącznym elementem. Krajobraz naturalny w literaturze polskojęzycznej jest rozumiany jako krajobraz powstałym w wyniku działań sił przyrody i charakteryzujący się przede wszystkim cechami przyrodniczymi⁴⁶. Jest także rozumiany jako krajobraz zielony, roślinny⁴⁷. Należy podkreślić, że krajobraz naturalny, w rozumieniu przyjętym w polskiej literaturze, jest także krajobrazem dotkniętym działalnością człowieka. W konsekwencji, niezależnie od rozumienia pojęć, w gminie Hażlach, za każdym razem mamy do czynienia z krajobrazem przekształconym przez człowieka.

1.4. Krajobraz a rozwój zrównoważony (SDG)

Zasada zrównoważonego rozwoju jest współcześnie pojęciem dominującym w dyskusji publicznej, także tej dotyczącej krajobrazu, pomimo, że jest relatywnie nowym terminem. Kwestia zrównoważonego rozwoju została po raz pierwszy podniesiona na forum międzynarodowym, w raporcie U Thanta przedstawionym przez sekretarza generalnego ONZ Sithu U Thanta w 1969 r. Następnie termin ten stał się trwałym elementem dokumentów końcowych wielu międzynarodowych konferencji, dotyczących środowiska⁴⁸. Znalazł także wyraz w Konstytucji RP. Zgodnie z art. 5, Rzeczpospolita Polska, realizując swoje podstawowe zadania kieruje się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Analizując zasadę zrównoważonego rozwoju należy podkreślić, że znaczenie tego pojęcia w ogólnym języku polskim, odbiega od jego rzeczywistego znaczenia, przyjętego w prawie oraz ochronie środowiska. Ogólne znaczenie słów „zrównoważony rozwój” sugerują, że rozwój powinien uwzględniać (horyzontalnie) wszystkie dziedziny życia społecznego i gospodarczego. Rozumienie to jest co najmniej mylące. Pojęcie to należy rozumieć tak, jak rozumiany jest termin *sustainable development* w języku angielskim, którego to pojęcia „zrównoważony rozwój” jest tłumaczeniem. Termin ten oznacza „uwzględniający potrzeby przyszłych pokoleń”. Znaczenie to potwierdza art. 3 pkt 50, ustawy Prawo ochrony środowiska, zgodnie, z którym zrównoważony rozwój rozumie się przez taki rozwój, który ma na celu zagwarantowanie możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń.

43 Strecker A.: Landscape protection in international law. Oxford University Press, 2018, s. 21.

44 Op. cit., s. 21-22.

45 Wilkoszewska K.: Landscape and the environment. Polish Journal of Landscape Studies, 2019, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.14746/pls.2019.4.5.1>, s. 7.

46 Chmielewski T.J.: Systemy Krajobrazowe. Struktura-Funkcjonowanie-Planowanie. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013, s. 26.

47 Włodarczyk J.A.: Literacki Słownik Architektury. Katowice, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2007, s. 37.

48 Górski M. (red.): Prawo ochrony środowiska, Warszawa, Wolters Kluwer, 2018, s. 65.

Powołanie się na potrzebę zrównoważonego rozwoju w 1969 r. nie było przypadkowe. Entuzjastom okresu po II wojnie światowej towarzyszył szybki rozwój gospodarczy. W tym realizacja wielkich zamierzeń inwestycyjnych i budowa na szeroką skalę domów i mieszkań. Należy podkreślić, że II wojna światowa była wielowymiarową katastrofą dla mieszkańców Europy. Sytuacja powojenna wymagała działania. Niestety wyniki tych szybkich zmian, które były ówczesnie społecznie nie tylko akceptowane, ale pożądane, wielokrotnie po czasie były oceniane negatywnie. W literaturze wskazywano, że planowana odbudowa miast była ich niszczeniem⁴⁹. Czas powojenny pokazał, że 20-letni okres jest wystarczający, aby osiągnąć katastrofalne rezultaty, m.in. dla jakości krajobrazu. Dlatego zasada zrównoważonego rozwoju odgrywa istotną rolę w ograniczeniu działań pożądanych ekonomicznie lub społecznie, które są korzystne, wyłącznie w krótkiej perspektywie czasowej, np. zabudowa rozproszona⁵⁰.

Odnosząc kwestię zrównoważonego rozwoju do krajobrazu, należy wskazać na dwa aspekty. Przede wszystkim, krajobraz o wysokiej jakości jest rezultatem zrównoważonego rozwoju, gdyż pozwala zachować dla przyszłości wiele wartościowych elementów krajobrazu. Ponadto, można mówić o zrównoważonym rozwoju krajobrazu, czyli rozwoju krajobrazu, który pozwoli przyszłym pokoleniom korzystać z jego walorów. Dlatego art. 71 ust. 1 ustawy Prawo ochrony środowiska wskazuje, że „zasada zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska stanowią podstawę do sporządzenia i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województwa, planów zagospodarowania przestrzennego województwa, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego”.

1.5. Krajobraz jako dobro ograniczone i zagrożone

Elementem każdego krajobrazu jest konkretna powierzchnia Ziemi, dlatego krajobraz jest dobrem, o charakterze ograniczonym. Przyczyną tego faktu jest stałość powierzchni Ziemi⁵¹. W przeciwieństwie do większości dóbr, nie jest możliwe wytworzenie nowej powierzchni Ziemi, w celu zastąpienia dotychczasowej powierzchni. Odnosząc ten fakt do gminy Hażlach, nie jest możliwe zwiększenie lub zmiana powierzchni gminy, bez uszczerbku powierzchniowego dla gmin sąsiednich. Nie jest możliwe uchylenie negatywnych zmian krajobrazowych poprzez wytworzenie nowego krajobrazu na nowej powierzchni Ziemi. Każda zmiana krajobrazu będzie wyłącznie przekształceniem dotychczasowego krajobrazu. Ponadto, działalność człowieka ma wpływ na krajobraz, a w konsekwencji może stanowić zagrożenie dla jakości krajobrazu.

Rozwój zabudowy jednorodzinnej w formie rozproszonej, według klucza własnościowego inwestorów, a nie według wypracowanej wizji struktury przestrzennej gminy trwa od lat. Powoduje to postępującą degradację przestrzenną terenów otwartych, rolniczych, cennych przyrodniczo i krajobrazowo. To niestety, przedkładanie interesu indywidualnego, nad interesem zbiorowym społeczności gminy. Niesie to negatywne skutki przyrodnicze, środowiskowe, ekonomiczne. Covidowe doświadczenia izolacji i dystansowania społecznego dwóch ostatnich lat, podważyły w wielu aspektach walory miasta, jako miejsca do życia, a rozproszona zabudowa domów jednorodzinnych stała się dla wielu atrakcyjnym miejscem do zamieszkania, z dala od zagrożenia wirusem⁵². Związana z tym presja osiedleńcza na tereny pozamiejskie, jest krytycznym zagrożeniem dla krajobrazów, nie tylko podmiejskich, ale także oddalonych od miast. Wynika to m.in.

49 Kamiński Z. J.: Podstawy planowania przestrzennego. Aspekty teoretyczne. Gliwice Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2020, s. 122.

50 Buława B., Ostenda A.: Uwarunkowania demograficzne mieszkalnictwa na wsi. *Przegląd Komunalny*, 2020, nr 11.

51 Samuelson P.A., Nordhaus W.D.: *Ekonomia*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004, tom 1.

52 Bil J., Buława B., Świerżawski J.: Mental Health and the City in the Post-COVID-19 Era. *Sustainability*, 2021, nr 13, 7533. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13147533>.

z wirtualizacji życia i rozwoju telepracy. Pozwalają one (pozornie) na osiedlenie się z dala od ośrodka miejskiego, ośrodka usług podstawowych, jak i wyższego rzędu. To nowe wyzwanie dla gmin. Zmierzenie się z nim wymaga prowadzenia skutecznej polityki przestrzennej, zwiększania świadomości społecznej wśród mieszkańców - wyborców.

Jedną z najistotniejszych form degradacji krajobrazu wiejskiego jest obecnie fragmentacja krajobrazu naturalnego, rozlewanie się miast (*urban sprawl*) – także poza granice administracyjne miasta, jak i rozpraszanie się zabudowy wiejskiej, czyli brak zwartej zabudowy miejscowości i przysiółków, na rzecz przypadkowych lokalizacji nowej zabudowy na terenie wiejskim⁵³. Spośród najdotkliwszych skutków degradacji krajobrazu, związanej z rozproszoną zabudową można wymienić:

- skutki przyrodnicze i środowiskowe,
- skutki przestrzenne – estetyczne,
- skutki ekonomiczne infrastrukturalne – brak możliwości realizacji efektywnej infrastruktury, bez ponoszenia wysokich nakładów finansowych,
- skutki komunikacyjne: brak ekonomicznej możliwości organizacji komunikacji zbiorowej, ze względu na rozproszenie domostw, brak możliwości efektywnego kształtowania terenów zabudowanych i terenów niezabudowanych (w rozumieniu ustawy o ruchu drogowym),
- skutki społeczne: utrudnienia lub brak możliwości podtrzymywania więzi społecznych, ze względu na odległości pomiędzy domostwami,
- skutki zdrowotno-socjalne: utrudniona codzienna pomoc sąsiedzka, utrudniona opieka dla osób starszych i chorych, gorsze warunki dla osób niepełnosprawnych (m.in. komunikacja i poruszanie się).

Niestety, ze względu na charakter krajobrazu jako dobra ograniczonego, najtrudniejszą cechą degradacji krajobrazu przez rozproszoną zabudowę jest jej nieodwracalność. W efekcie, odtworzenie stanu „przed rozlaniem się zabudowy” jest praktycznie niemożliwe. Dalsza jego ochrona, zarządzanie nim, czy planowanie przypomina życie z „nieodwracalną chorobą przewlekłą”, gdzie leczenie ma „charakter objawowy”. Skłania to do wniosku, że szczególnie ważne jest zapobieganie degradacji krajobrazu tam, gdzie jest to jeszcze możliwe i w zakresie w jakim jest to możliwe. Najczęściej stoi to w sprzeczności z interesami partykularnymi, ale w pełni odzwierciedla interes społeczny, zapewnia nie gorsze warunki kolejnym pokoleniom – co odzwierciedla ideę rozwoju zrównoważonego.

1.6. Narzędzia dotyczące krajobrazu: Europejska Konwencja Krajobrazowa

Planowanie przestrzenne ma swoje korzenie w ruchach społecznych na przełomie XIX i XX w., domagających się publicznych reform, na rzecz miast zielonych, pięknych i zdrowych⁵⁴. Tam należałoby upatrywać załączków ujęcia krajobrazowego, ale jeszcze niewyrażonego wprost.

Do połowy XX w. polityki krajowe dotyczące krajobrazu ograniczały się wyłącznie do jego ochrony. Ochrona krajobrazu była rozumiana jako potrzeba zachowania (konserwacji) dotychczasowego krajobrazu. Dlatego najstarsze i dotychczas dominujące narzędzia dotyczące krajobrazu to narzędzia jego ochrony. Typowe było tworzenie obszarów chronionych (*protected areas*), które obejmowały obszary, o wyróżniającym się krajobrazie i miały zapewnić człowiekowi kontakt z tzw. „dziką przyrodą” (*wilderness*). Reprezentatywnym przykładem jest Park Narodowy Yellowstone w USA utworzony w 1872 r.⁵⁵. Podejmowano także działania w celu ochrony znaczą-

53 Wilkosz-Mamcarczyk M, Olczak B, Prus B.: Urban Features in Rural Landscape: A Case Study of the Municipality of Skawina. *Sustainability*. 2020, 12(11):4638. <https://doi.org/10.3390/su12114638>.

54 Kamiński Z. J.: Podstawy planowania przestrzennego. Aspekty teoretyczne. Gliwice Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2020, s. 116.

55 Strecker A.: Landscape protection in international law. Oxford University Press, 2018, s. 23-26.

cych obiektów zabytkowych przed ich zniszczeniem. Podsumowaniem tych działań było przyjęcie przez UNESCO w Paryżu w 1972 r. Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, która wprowadziła ramy prawne, m.in. dla ochrony krajobrazu na poziomie międzynarodowym. Warto podkreślić, że tworzenie obszarów chronionych okazało się efektywną metodą ochrony krajobrazu naturalnego^{56 57}.

W wyniku ewolucji poglądów na temat krajobrazu od lat 90 XX w. reprezentowane jest coraz bardziej pragmatyczne podejście do krajobrazu postulujące także zarządzanie i planowanie krajobrazu zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju⁵⁸. Przedmiotem zainteresowania, coraz częściej, jest nie tylko krajobraz wyróżniający się walorami przyrodniczymi lub kulturowymi, ale każdy krajobraz. Rezultatem tych zmian było przedłożenie do podpisu we Florencji w dniu 20 października 2000 r. Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Konwencja ta jest pierwszą umową międzynarodową w całości poświęconą problematyce krajobrazu i ma charakter innowacyjny pod wieloma względami⁵⁹. Jednym z nich jest wprowadzenie funkcjonalnego podziału narzędzi, dotyczących krajobrazu na narzędzia: (i) ochronny krajobrazu, (ii) gospodarowania krajobrazem oraz (iii) planowania krajobrazu. Ochrona krajobrazu oznacza działania na rzecz zachowania i utrzymania ważnych lub charakterystycznych cech krajobrazu. Gospodarowanie krajobrazem oznacza działania, z perspektywy trwałego i zrównoważonego rozwoju, w celu zapewnienia regularnego podtrzymania krajobrazu tak, aby kierować i harmonizować jego zmiany wynikające z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych. Planowanie krajobrazu oznacza skuteczne działania perspektywiczne, mające na celu powiększenie, odtworzenie lub utworzenie krajobrazu.

1.7. Krajobraz w prawie polskim

Narzędzia dotyczące krajobrazu w Polsce nie są uregulowane kompleksowo w jednym akcie prawa, co jest uzasadnione, mając na uwadze wielowymiarowość znaczenia pojęcia krajobrazu. Brak także wyraźnego podziału, na regulację dotyczącą ochrony, gospodarowania i planowania krajobrazu. W praktyce, narzędzia te są uregulowane w ustawach szczególnych. Dlatego uzasadnione jest dokonanie podziału tych narzędzi, z uwzględnieniem w jakiej ustawie są one uregulowane. Wyróżnić można następujące narzędzia:

- narzędzia planowania przestrzennego, zawarte w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁶⁰,
- narzędzia ochrony przyrody, zawarte w ustawie o ochronie przyrody⁶¹,
- narzędzia ochrony zabytków, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁶².

Warto zwrócić uwagę, że teren gminy Hażlach leży poza obszarem obowiązywania Konwencji Karpackiej⁶³. Na podstawie obecnie obowiązującej ustawy planowanie przestrzenne jest realizowane na trzech poziomach:

- poziomie krajowym: koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju,
- poziomie wojewódzkim: plan zagospodarowania województwa oraz audyt krajobrazowy⁶⁴,

⁵⁶ Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji, (Dz.U. z 1986 r., nr 32, poz. 190).

⁵⁷ Żarska B., Fornal-Pieniak B., Zarsa-Januszkiewicz E.: Landscape protection and planning. Warszawa, Selected issues. SSGW Press, 2014, s.29.

⁵⁸ Strecker A.: Landscape protection in international law. Oxford University Press, 2018, s. 23.

⁵⁹ Op. cit., s. 96.

⁶⁰ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 741).

⁶¹ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r., (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 1098, 1718).

⁶² Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 710, 954).

⁶³ <http://www.informatoriumkarpackie.pl/ekspersi/konwencja-karpacka/o-konwencji/zasieg-stosowania-konwencji-karpackiej-w-polsce>, dostęp 10.11.2021.

⁶⁴ Aktualnie trwają prace nad sporządzeniem audytu krajobrazowego dla województwa śląskiego, współwykonawcą (konsorcjantem wykonawcy) jest Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach.

- poziomie gminnym: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (narzędzie obligatoryjne dla gminy), miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (narzędzie nieobligatoryjne dla gminy), uchwała o zasadach i warunkach sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń - tzw. „uchwała krajobrazowa” (narzędzie nieobligatoryjne dla gminy).

Istotnym elementem kształtującym krajobraz jest ochrona przyrody. Wbrew literalnemu brzmieniu, ochrona przyrody nie ogranicza się tylko samej przyrody ożywionej. Zgodnie z art. 1 ustawy o ochronie przyrody przedmiotem tej ustawy jest ochrona także przyrody nieożywionej i krajobrazu. Ustawa o ochronie przyrody w art. 6 przewiduje dziesięć form ochrony przyrody, są to: (i) parki narodowe, (ii) rezerваты przyrody, (iii) parki krajobrazowe, (iv) obszary chronionego krajobrazu, (v) obszary Natura 2000, (vi) pomniki przyrody, (vii) stanowiska dokumentacyjne, (viii) użytki ekologiczne, (ix) zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz (x) ochrona gatunków roślin, zwierząt i grzybów.

Formami ochrony zabytków są: (i) wpis do rejestru zabytków, (ii) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, (iii) uznanie za pomnik historii, (iv) utworzenie parku kulturowego oraz (v) ustalenie ochrony, w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Rozdział II

Krajobraz gminy Hażlach - ujęcie statyczne

2.1. Krajobraz w dokumentach gminnych

Podstawowym dokumentem kształtującym krajobraz w całej gminie jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Obecnie na terenie gminy Hażlach obowiązuje Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Hażlach, przyjęte uchwałą Rady Gminy Hażlach nr XI/84/2018, z dnia 14 listopada 2018 r. Uchwałą Rady Gminy Hażlach nr IV/47/2020 z dnia 17 czerwca 2020 r., przystąpiono do zmiany przedmiotowego Studium.

Kluczowe znaczenie dla kształtowania krajobrazu Gminy mają miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, które mogą być przyjęte dla części lub całości gminy. Obecnie, cały teren gminy jest objęty miejscowymi planami. Dla każdego sołectwa zostały przyjęte odrębne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, które z wyjątkiem miejscowego planu dla Zamarsk, były przedmiotem dalszych zmian. Poniższa tabela przedstawia wszystkie obecnie obowiązujące na terenie gminy plany miejscowe. Uchwałą Rady Gminy Hażlach z dnia 22 sierpnia 2018 r., przystąpiono do sporządzenia jednego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. To właśnie na potrzeby projektu tego planu gmina zorganizowała konsultacje społeczne, przedstawione w „ujęciu dynamicznym” (rozdział 4).

Tabela 2. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w gminie Hażlach⁶⁵.

Sołectwo	Nr Uchwały	Data	Tytuł	Dz.Urz. Woj. Śląskiego
Brzezówka	XIV/137/04	11.02. 2004 r.	w sprawie: Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Brzezówka	nr 54 z dnia 29 czerwca 2004 r., poz. 1677
	XVIII/167/08	10.07. 2008 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, dla parcel nr 106, 136, 135/1, 135/2, 134, 133, 132, 131, 130, 129, 128, 127, 126, 125, 124 w miejscowości Brzezówka	nr 175 z dnia 24 września 2008 r., poz. 3238
	X/78/2019	30.10. 2019 r.	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Brzezówka dla działki nr 216/8	poz. 7463 z dnia 8 listopada 2019 r.
Hażlach	VI/46/2014	10.09. 2014 r.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Hażlach	poz. 4657 z dnia 15 września 2014 r.
	X/77/2019	30.10. 2019 r.	W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Hażlach dla działki 1140/19	poz. 7462 z dnia 8 listopada 2019 r.
Kończyce Wielkie	VII/60/2013	27.11. 2013 r.	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Kończyce Wielkie	poz. 7298 z dnia 6 grudnia 2013 r.
	XII/88/2019	27.11. 2019 r.	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 1780/1 położonej w Kończycach Wielkich	poz. 8392 z dnia 6 grudnia 2019 r.
	VII/45/2021	30.06. 2021 r.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Kończyce Wielkie dla działki nr 1721/7	poz. 4884 z dnia 8 lipca 2021 r.

⁶⁵ Materiały pozyskane z gminy Hażlach, 11.2021 r.

Pogwizdów	XIII/114/03	29.12. 2003 r.	w sprawie: Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Pogwizdów	nr 42 z dnia 18 maja 2004 r., poz. 1337
	XXXVII/331/2006	11.10. 2006 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Hażlach dla parceli nr 65/3 w miejscowości Pogwizdów	nr 175 z dnia 24 września 2008 r., poz. 3228
	XVIII/157/08	10.07. 2008 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, dla działek położonych w ciągu i wzdłuż drogi publicznej oznaczonej symbolem 1 KD w miejscowości Pogwizdów	nr 175 z dnia 24 września 2008 r. poz. 3228
	XVIII/159/08	10.07. 2008 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, dla parcel nr 357/2, 357/3, 357/4, 357/5, 357/39, 357/22-28, 357/29-34 w miejscowości Pogwizdów	nr 175 z dnia 24 września 2008 r., poz. 3230
	XVIII/160/08	10.07. 2008 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, dla parcel nr 355/6, 357/14, 357/15, 357/16, 357/40, 357/41 w miejscowości Pogwizdów	nr 175 z dnia 24 września 2008 r., poz. 3231
	XVIII/161/08	10.07. 2008 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, dla parcel nr 9, 10, 11/3, 11/4, 13, 14, 15/1, 15/2, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, cz. 27/6, 27/7, 27/5, 27/8, 37/2, 39, 43/1, 43/2, 47, 48, 49/1, 49/2, 49/3, 50, 51pb, 52pb, 52/1, 52/2, 55/1, 55/3, 57/2, 57/3, 58, 59/2, 61, 65/2, 68/1, 70/2, 70/4, 70/5, 70/6, 74/1, 76, 85, 115pb w miejscowości Pogwizdów	nr 175 z dnia 24 września 2008 r., poz. 3232
	XVIII/162/08	10.07. 2008 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, dla działki nr 223/2 w miejscowości Pogwizdów	nr 175 z dnia 24 września 2008 r., poz. 3233
Rudnik	II/9/2016	25.02. 2016 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Hażlach – dot. działki nr 328/1, 328/5 i 328/6 w miejscowości Pogwizdów	poz. 1411 z dnia 3 marca 2016 r.
	XIV/138/04	11.02. 2004 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 258/2 położonej we wsi Rudnik	nr 54 z dnia 29 czerwca 2004 r. poz. 1678
	XXXV.304/10	24.06 2010 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 258/2 położonej we wsi Rudnik	nr 172 z dnia 6 września 2010 r., poz. 2800
Zamarski	VIII/75/2012	12.12. 2012 r.	w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Rudnik dla działki nr 7/13	poz. 38 z dnia 3 stycznia 2013 r.
	VII/59/2013	27.11. 2013 r.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Zamarski	poz. 7297 z dnia 6 grudnia 2013 r.

Na terenie gminy nie obowiązuje uchwała o zasadach i warunkach sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń - tzw. „uchwała krajobrazowa”. Należy podkreślić, że jej przyjęcie przez gminę nie jest obowiązkowe.

2.2. Ochrona zabytków jako elementów krajobrazu w gminie

Na terenie gminy Hażlach znajdują się obiekty wpisane na wojewódzką listę zabytków oraz gminną listę zabytków. Na wojewódzkiej liście zabytków wpisanych jest 7 obiektów, które są wskazane w poniższej tabeli. Lista ta obejmuje najważniejsze zabytki gminy. Ponadto, na gminnej liście zabytków ujęte jest 78 obiektów. W ostatnich latach gmina Hażlach podejmowała działania w celu skreślenia części obiektów z gminnej listy zabytków.

Tabela 3. Zestawienie zabytków wpisanych na wojewódzką listę zabytków⁶⁶.

Miejscowość	Obiekt	Nr rejestrowy
Kończyce Wielkie	Kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła, drewn. XVIII	R/480/56 z 2 listopada 1956 r.
	Zespół Pałacowy, XVIII w., Zespół obejmuje: pałac, park oraz kaplicę z 1776 r.	54/60 z 27 marca 1960.
	d. Obora, ob. stajnia na folwarku „Karłowiec”, XIX w.	924/68 z 24 października 1967 r.
Pogwizdów	Kościół parafialny pw. św. Jana Nepomucena, 1817 r.	166/60 z 27 lutego 1960 r.
Zamarski	kościół fil. pw. Najświętszego Serca Jezusa, drewn, 1 poł. XVIII,	R/562 z 30 listopada 1957 r.

Poniżej przedstawiono gminną ewidencję zabytków gminy Hażlach⁶⁷.

Brzezówka

1. Cmentarz rzymsko-katolicki, zał. w 1941 r.

Hażlach

Obiekty sakralne:

1. Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Bartłomieja, mur. 1905 r.
2. Kościół ewangelicki, mur. 1872 r.,
3. Kaplica na cmentarzu ewangelickim, mur. po 1872 r.
4. Kaplica na cmentarzu parafialnym ewangelickim, mur. ok. 1900 r.
5. Kaplica k. szkoły podstawowej, mur. XIX w.
6. Krzyż przydrożny kamienny k. nr 6, pierwsza ćwierć XX w.
7. Krzyż k. kościoła, kamienny, 1915 r.

Cmentarze:

1. Cmentarz parafialny ewangelicki (stary), zał. 1872 r.
2. Cmentarz parafialny ewangelicki (nowy), zał. 1932 r.
3. Cmentarz katolicki, parafialny, zał. XVIII w.

Świeckie zabytki architektury i budownictwa:

1. Budynek plebanii rzymsko-katolickiej, mur. 1920 r.
2. Spichlerz w zespole majątku, wł. Nadleśnictwo, mur. 2 poł. XIX w.
3. Budynek, dwór, mur. k. XVIII w.
4. Budynek d. poczty, obecnie mieszkalny, mur. poł XIX w.
5. Budynek gospodarczy, mur. XIX w.
6. Budynek nr 275, ul. Cieszyńska 7, mur. lata 30 XX w.
7. Budynek nr 79, ul. Cieszyńska 23, mur. ok. 1890 r.
8. Budynek szkoły, ul. Kościelna 2, mur. 1905 r., rozbudowany
9. Budynek remizy, ul. Główna 45, mur. 1910 r.
10. Budynek mieszkalny nr 17, ul. Rolna 73, mur. 1933 r. przebudowany
11. Stodoła przy d. nr 17, ul. rolna 73, mur. ok. 1930 r.
12. Budynek mieszkalny nr 19, ul. Rolna 55, mur. 1922 r.
13. Stodoła przy nr 19, ul. Rolna 55, mur. k. XIX w.
14. Stodoła przy nr 19, ul. Rolna 55, drewn., XIX/XX w.
15. Chlew przy nr 19, ul. Rolna 55, mur. pocz. XX w. wyburzony
16. Chlew k. nr 21, ul. Rolna 47, mur. 1947 r.
17. Budynek nr 23, ul. Rolna 31, mur. ok. 1890 r.

⁶⁶ https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2030.09.2020/SLS-rej.pdf, dostęp: 24.10.2021 r., s. 36-37.

⁶⁷ Materiały pozyskane z gminy Hażlach, 11.2021 r.

18. Stodoła k. nr 23, ul. Rolna 31, mur. ok. 1920 r.
19. Budynek mieszkalny nr 25, ul. Rolna 10, mur. ok. 1900 r.
20. Stodoła k. nr 25, ul. Rolna 10, mur-drew., 1929 r.
21. Budynek mieszkalny nr 171, ul. Rolna 27, mur. ok. 1920 r.
22. Budynek gospodarczy w zespole d. majątku nr 176, ul. Główna 6, mur. 2 poł XIX w.
23. Czworak w zespole d. majątku k. nr 176, obecnie mieszkalny, ul. Główna 6, mur. XIX w.
24. Budynek mieszkalny nr 182, ul. Długa 22, mur. ok. 1880 r.
25. Budynek k. nr 195, ul. Długa 10, drew., ok. 1900 r.
26. Budynek mieszkalny nr 203, ul. Główna 17, mur. 1929 r.
27. Budynek d. majątku nr 212, ul. Główna 14, mur. XIX w., wł. Nadleśnictwa
28. Obora w zespole d. majątku k. nr 212, ul. Główna 14, mur. 2 poł. XIX w.
29. Stodoła w zespole d. majątku k. nr 212, ul. Główna 14, mur. 2 poł. XIX w.
30. Budynek mieszkalny nr 221, ul. Główna 49, mur. 1932 r.
31. Budynek mieszkalny nr 174, ul. Główna 45, mur. 1914 r.

Kończyce Wielkie

Obiekty sakralne:

1. Figura Jana Nepomucena w pobliżu pałacu, kamienna, pocz. XIX w.

Parki i cmentarze:

1. Park, w zespole podworskim.
2. Cmentarz parafialny, katolicki, zał. XVII w.

Świeckie zabytki architektury i budownictwa:

1. Bramy wjazdowe w zespole podworskim, mur. XIX w.
2. Budynek gospodarczy II k. nr 151 w pobliżu zespołu folwarcznego, lata 30-te XX w.
3. Budynek podworski, mieszkanie kucharza nr 153, mur. XIX w.
4. Budynek inwentarski w zespole podworskim, nr 154, mur. 1900 r.
5. Budynek mieszkalny w zespole podworskim, nr 155, ul. Zamkowa 22, mur. k. XIX w.
6. Budynek mieszkalno-administracyjny w zespole folwarcznym, mur. XIX w. d. folwark „Karłowiec”, do niedawna stadnina koni.
7. Stodoła w zespole folwarcznym mur. 2 poł. XIX w. d. folwark „Karłowiec”, do niedawna stadnina koni.
8. Obora II w zespole podworskim (bud. gosp.-inwentarski I), mur. XIX w., do niedawna stadnina koni.
9. Stajnia w zespole folwarcznym (bud. magazynowy), mur. 2 poł. XIX w., d. folwark „Karłowiec”, do niedawna stadnina koni.
10. Wiata na maszyny rolnicze, drewniana, lata 20-te XX w.
11. Plebania katolicka, mur. 2 poł. XVIII w.
12. Chałupa drew. 1900 r.
13. Budynek szkoły nr 208, ul. Szkolna 1, mur. 1911 r.
14. Budynek d. szkoły nr 8 (obecnie przedszkole), ul. Szkolna 5, mur. pocz. XIX w.
15. Budynek mieszkalny nr 21, ul. Wierzbowa 39, mur. ok. 1930 r.
16. Budynek gospodarczy k. nr 21, ul. Wierzbowa 39, mur. ok. 1900 r.
17. Budynek nr 51, ul. Dworska 4, mur. 1910 r., obecnie sklep
18. Budynek mieszkalny nr 143, ul. Ks. Kukli 22, mur. 1880 r.
19. Obora k. nr 59, ul. Ks. Kukli 18, XIX w.
20. Budynek mieszkalny k. nr 131, ul. Olszowa 3, mur. XX w.
21. Budynek mieszkalny nr 161, ul. Ks. Olszaka 78, mur. 1900 r.
22. Budynek mieszkalny nr 141, ul. Ks. Olszaka 84, mur. ok 1920 r.

Pogwizdów

Obiekty sakralne:

1. Krzyż przydrożny kamienny, 1915

Cmentarze:

1. Cmentarz katolicki przykościelny, zał. na pocz. XX w.

Świeckie zabytki architektury i budownictwa:

1. Plebania, mur. ok. poł. XIX w.
2. Budynek d. poczty, mur. ok. 1920 obecnie mieszkalny
3. Zabudowania gospodarskie nr 1, cz. d. dworu, ul. Dworska 4 i 6, mur. XIX w,
4. Obora przy nr 1, ul. Dworska 4 i 6, mur. 1 poł. XIX w.
5. Budynek Domu Ludowego, mur. ok. 1930 r.
6. Budynek gospody koło nr 103, ul. Brzozowa 19, mur. pocz. XX w.

Zamarski:

Obiekty sakralne:

1. Kaplica ewangelicka, mur. 1880 r.

Cmentarze:

1. Cmentarz ewangelicki, zał. w 1880 r.
2. Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, zał. na pocz. XX w,

Ilość zabytków na terenie gminy jest znaczna. Natomiast tylko kilka obiektów (gł. sakralne) ma duże znaczenie dla kształtowania kompozycji krajobrazu. Rola pozostałych jest mniejsza, ponieważ najczęściej są to zabudowania w gospodarstwach.

2.3. Typy krajobrazu i ukształtowanie terenu w gminie

W ujęciu geograficzno-krajobrazowym gmina Hażlach reprezentuje⁶⁸:

- klasę krajobrazu: krajobraz wyżyn i niskich gór,
- rodzaj krajobrazu: krzemianowe i glino-krzemianowe – erozyjne
- gatunek krajobrazu: pogórzy.

Zgodnie z zarysowanym we wstępie celem publikacji, przedstawionym badaniom towarzyszy ujęcie fizjonomiczne badań krajobrazowych, czyli skupione na zagadnieniach kompozycyjnych, estetycznych, wymagających rozumienia krajobrazu, nie tylko jako sumy jego elementów, ale jako całości wymagającej percepcji zintegrowanej⁶⁹. „Codzienny charakter” krajobrazu gminy można ująć tak, że jego poszczególne cechy, w porównaniu z krajobrazami o wysokich walorach (piękne, niezdegradowane, wysokogórskie, jeziora), jak i z krajobrazami o niskich walorach (zdegradowane, przemysłowe, monotonne), nabierają wartości przeciętnych. Nie znaczy to, że na terenie gminy nie ma fragmentów krajobrazów o wysokich walorach albo problemowych, niskich. Jest to krajobraz niewyróżniający się wizualnie, na tle wielu podobnych gmin w Polsce południowej. Nie obniża to jego roli dla lokalnej społeczności, jak i wagi dla rozwoju gminy i jej pozycji konkurencyjnej. Nie jest to także powód, aby go pomijać, nie uwzględniać w podejmowanych działaniach, a wręcz przeciwnie.

Gmina charakteryzuje się pagórkowatym ukształtowaniem terenu. Najwyżej położony punkt w gminie (393,51 m.n.p.m.) znajduje się we wsi Zamarski⁷⁰. Wzniesienia poprzecinane są do-

⁶⁸ Chmielewski T.J.: Systemy Krajobrazowe. Struktura-Funcjonowanie-Planowanie. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013, s. 28-30.

⁶⁹ Op. cit., s. 17.

⁷⁰ <https://samorzad.gov.pl/web/gmina-hazlach/historia>, dostęp 21.11.2021 r.

linami potoków. Doliny te są wąskie i wytworzone tam ciągi komunikacyjne są przez to kręte i często, bez możliwości rozbudowy poprzecznej (dodatkowy chodnik, droga rowerowa). O ile teren taki jest atrakcyjny rekreacyjnie i krajoznawczo, to budowa pożądanego infrastruktury jest tam utrudniona (np. Zamarski, Kończyce Wielkie). Utrudnień takich nie ma w sołectwach o ukształtowaniu częściowo wypłaszczonym (np. Rudnik, Brzezówka).

Na terenie gminy występują stawy, w przeważającej części sztuczne. Jednak należy zwrócić uwagę, że na tle gmin sąsiednich (Strumień, Dębowiec) jest to ilość znikoma. Natomiast istotne znaczenie dla krajobrazu gminy, mają doliny cieków Piotrówki i jej dopływów – Schodnica, Lutnia oraz Kończycki Potok.

Fot. 1. Ukształtowanie terenu i listopadowy zachód słońca, sołectwo Zamarski, ul. Kamienna. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Największe tereny leśne, to Las Parchowiec, Las Brzezie oraz Las Dębowszczak. Lasy te nie tworzą dużych rozległych kompleksów. Gmina jest odlesiona⁷¹. Na terenie gminy nie występują obecnie naturalne zbiorowiska roślinne⁷². Pierwotna roślinność jest ograniczona do pojedynczych drzew – potężnych dębów i lip, które wcześniej porastały niemal cały teren gminy.

Krajobraz gminy Hażlach jest zdominowany przez rolnictwo. Grunty orne (51,15%), łąki i pastwiska (11,85%) oraz lasy i tereny zadrzewione (16,91%). Grunty zabudowane zajmują tylko 9,34% powierzchni gminy. Cechą charakterystyczną zabudowy w gminie jest znaczne jej rozproszenie oraz duży udział zabudowy zagrodowej⁷³.

71 Miłowski, T.: Opracowanie ekofizjograficzne dla Gminy Hażlach, 2020, s. 29.

72 Op. cit. s. 27.

73 Op. cit. s. 16-17.

Fot. 2. Ukształtowanie terenu i listopadowy zachód słońca, sołectwo Zamarski, ul. Kamienna. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Fot. 3. Staw przy ul. Kościelnej w Kończycach Wielkich, na drugim planie zabytkowy drewniany kościół. Źródło: B. Buława, 11.2020.

Fot. 4. Pofragmentowane tereny rolnicze poprzecinane zabudową jendroczą, sołectwo Brzezówka, ul. Hażłaska.
Źródło: B. Buława, 11.2021.

Fot. 5. Tereny rolnicze, infrastruktura techniczna i Beskidy w tle – widok z ul. Hażłaskiej w Brzezówce. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Fot. 6. Malownicze kadry pól uprawnych (widoczna zieleń zbóż ozimych), Rudnik, ul. Wiejska. Źródło: B. Buława, 11.2021.

2.4. Ponadlokalne relacje krajobrazowe

O ile sama gmina cechuje się „krajobrazem codziennym”, o tyle krajobrazy gmin sąsiednich, a nawet dopiero sąsiadujących z sąsiednimi (w tym po czeskiej stronie), mają walory krajobrazowe, wizualne bardziej wyraziste, choć to może być dyskusyjne. Wrażenia wizualne będące częścią składową, percepcji krajobrazu, odbierane są z obszaru gminy Hażlach, ale dotyczą odległych terenów. Dochodzi tu do pozornej sprzeczności. Z jednej strony to już tereny (krajobrazy) innej gminy, więc analizując obszarowo krajobraz gminy Hażlach, nie powinniśmy ich brać już pod uwagę. Z drugiej strony właśnie dalekie i interesujące (choć to znowu może być dyskusyjne), widoki są atrybutem terenów położonych w gminie Hażlach, czyli są walorem krajobrazowym tych terenów. Dla odbioru walorów wizualnych krajobrazu przez człowieka, znaczenie ma nie tylko obserwowany obiekt, ale również punkt obserwacji. I tutaj rozwiewamy pozorną sprzeczność. O ile „codzienny krajobraz” (ograniczony obszarem gminy) może budzić sam w sobie mniej emocji, o tyle unikalne położenie geograficzne i ukształtowanie terenu gminy kwalifikuje ją do pozycji bardzo dobrego punktu obserwacyjnego. Górowanie gminy ponad rozciągającym ją od północy płaskim horyzontem umożliwia wizualnie poczucie przestrzeni, daleką obserwację. Z kolei położone po południowej stronie Beskidy (za Cieszynem) komponuje się z pagórkowatym terenem, stwarzając wrażenie bycia w górach, co powszechnie jest odbierane jako atut. Aspekty wizualne krajobrazu gminy Hażlach są mocno powiązane z otaczającymi obszarami, co dodaje krajobrazowi gminy walory i atrybuty, których *de facto* nie posiada. Takie relacje są typowe także dla innych gmin powiatu cieszyńskiego np. gminy Golezów.

Fot. 7. Rozległe panoramy z centrum Zamarsk, na trzecim planie Pawłowice i Jastrzębie Zdrój. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Fot. 8. Krajobraz pagórkowaty Zamarsk, na tle Beskidów (na ostatnim planie Łysa Hora w Czechach), widok z ul. Rajdowej w Zamarskach. Źródło: B. Buława, 11.2021.

W ujęciu teoretycznym, bazując na metodzie wnętr architektoniczno-krajobrazowych, wg Janusza Bogdanowskiego i metodzie analizy elementów kompozycji urbanistycznej, wg Kazimierza Wejcherta i Zdzisława Hryniaka należy stwierdzić, że gmina Hażlach, jest tylko częścią utworzonych tak wnętr krajobrazowych, o rozmiarach ponadlokalnych. Jest to przesłanka do ujęcia w strategii rozwoju ponadlokalnego, opracowywanej przez sąsiadujące, powiązane ze sobą funkcjonalnie gminy w myśl nowelizacji z dnia z dnia 15 lipca 2020 r. ustawy o samorządzie gminnym wprowadzającej m.in. model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy oraz strategię rozwoju ponadlokalnego opracowywaną przez gminy sąsiadujące, powiązane ze sobą funkcjonalnie (stan prawny na 10 marca 2021 r.)^{74 75}.

⁷⁴ Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 1378).

⁷⁵ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2021, poz. 1372, 1834).

2.5. Przyroda

Obecnie, na terenie gminy Hażlach obowiązują dwie formy ochrony przyrody: obszar Natura 2000 oraz pomniki przyrody.

Obszar Natura 2000 specjalnej ochrony ptaków Dolina Górnej Wisły PLB240001, obejmuje północno-wschodnią część gminy. Obszar ten został powołany Rozporządzeniem Ministra Środowiska, z dnia 21 października 2004 r., zmienionym rozporządzeniem w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków natura 2000 (Dz. U. z 2011 r., Nr 25, poz. 133) z dnia 4 lutego 2011 r. Natura 2000 to sieć obszarów na terenie całej Unii Europejskiej, której celem jest ochrona ptaków lub siedlisk, które są przedmiotem zainteresowania UE.

Na terenie gminy dziewięć drzew podlega ochronie jako pomniki przyrody. Pomnikami są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska, o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej, lub krajobrazowej oraz odznaczają się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów. Na terenie gminy ochroną jako pomniki przyrody objęte są następujące drzewa:

- dwa dęby szypułkowe „Przemko” i „Mieszko”, w rejonie ul. Dolnej w Kończycach Wielkich – Rozporządzenie Nr 35/05 Wojewody Śląskiego, z dnia 8 sierpnia 2005 r. w sprawie ustanowienie pomnika przyrody – grupy dwóch drzew gatunku dąb szypułkowy (*Quercus robur*), rosnących na terenie gminy Hażlach – 100/2723,
- dąb szypułkowy przy ul. Zamkowej, obok budynku stajni w Kończycach Wielkich - Rozporządzenie Nr 33/2005 Wojewody Śląskiego, z dnia 15 lipca 2005 r. w sprawie ustanowienia pomnika przyrody – drzewa gatunku dąb szypułkowy (*Quercus robur*) rosnącego na terenie gminy Hażlach (Dz. Urz. Woj. Śląskiego Nr. 88, poz. 2440),
- grupa trzech dębów szypułkowych, w rejonie parku pałacowego w Kończycach Wielkich – Orzeczenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, w Katowicach, z dnia 20 czerwca 1956 r., nr L.O.13b/17/56.
- dąb szypułkowy, przy potoku Wschodnia, na przedłużeniu ul. Statek, w Kończycach Wielkich - Rozporządzenie Nr 32/2005 Wojewody Śląskiego, z dnia 15 lipca 2005 r. w sprawie ustanowienia pomnika przyrody - drzewa gatunku dąb szypułkowy (*Quercus robur*), rosnącego na terenie gminy Hażlach (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z 2005 r., Nr 88, poz. 2439)
- lipa drobnolistna, przy skrzyżowaniu ul. Ogrodowej z ul. Katowicką w Pogwizdowie - Rozporządzenie Nr 31/2005 Wojewody Śląskiego, z dnia 15 lipca 2005 r., w sprawie ustanowienia pomnika przyrody – drzewa gatunku lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) rosnącego na terenie gminy Hażlach (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z 2005 r., Nr 88, poz. 2438)
- dąb szypułkowy przy ul. Cieszyńskiej w Pogwizdowie - uchwała Nr XXXII/270/05 Rady Gminy Hażlach z dnia 28 grudnia 2005 r. w sprawie: ustanowienia pomnikiem przyrody drzewa i ustaleniu jego ochrony prawnej (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z 2006 r., Nr. 16, poz. 534), zmieniona Uchwałą Nr XXXVIII/339/06 Rady Gminy Hażlach, z dnia 25 października 2006 r. w sprawie: zmiany uchwały własnej Nr XXXII/270/05, z dnia 28 grudnia 2005 r. (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z 2006 r., Nr 142, poz. 4013). Obecnie podejmowane są działania przez gminę Hażlach, w celu zniesienia statusu pomnika przyrody.

Fot. 9. Dęby „Przemko” i „Mieszko”, ul. Dolna, Kończyce Wielkie. Źródło: B. Buława, 11.2020.

Dęby tworzące aleję powyżej pałacu w Kończycach Wielkich, ze względu na wiek oraz parametry, spełniają wymagania stawiane pomnikom przyrody. Na przełomie maja i czerwca 2021 roku odbyły się pomiary dendrologiczne, dające pozytywną opinię dla 12 dębów. Wniosek, o uznanie ich za pomniki przyrody został złożony w styczniu 2021 roku (Rys. 37).

Na terenie sołectwa Zamarski (rejon ul. Kamiennej i Rajdowej) odsłaniają się utwory kredowo-jurajskie związane ściśle z nasunięciem Karpackim. W przeszłości wiązało się to z eksploatacją kruszywa kamiennego. Pozostałość najokazalszego z nich, przy ul. Kamiennej, pełni rolę kaplicy polowej, w której w miesiącach letnich odprawiane są nabożeństwa. Tym samym, przedmiotowy element krajobrazu ma znaczenie nie tylko estetyczne dla lokalnej społeczności.

Fot. 10. Dawny Kamieniołom w Zamarskich, ul. Kamienna, obecnie posiada funkcję kaplicy polowej. Źródło: B. Buława, 11.2021.

2.6. Kultura materialna: architektura

W gminie dominuje zabudowa o funkcji mieszkaniowej, w szczególności jest to zabudowa jednorodzinna. Jedyny zespół zabudowy wielorodzinnej (prefabrykowanej), zlokalizowany jest w Pogwizdowie. Drugą, dominującą grupą, jest zabudowa gospodarstw rolnych, wraz z infrastrukturą. Na terenie gminy nie występuje zabudowa przemysłowej, poza kilkoma nie-dużymi zakładami. Architektura gminy Hażlach nie posiada jednolitego charakteru. Jeśli chodzi o architekturę współczesną, mieszkaniową, to niestety w większości są to budynki o przypadkowej formie i architekturze, mające swoją genezę w katalogach domów jednorodzinnych. Zachowało się niewiele przykładów tradycyjnej zabudowy mieszkalnej (murowanej). Architektura drewniana praktycznie nie występuje.

Szlak architektury drewnianej

Szlak Architektury Drewnianej w województwie śląskim obejmuje 93 obiekty i jest podzielony pięć pętli. Dwa obiekty na terenie gminy Hażlach: kościół św. Michała Archaniola w Kończycach Wielkich (wieża z 1751 r., kościół z 1777 r.) oraz kościół św. Rocha w Zamarskach (dzwonnica z 1585 r., kościół z 1731 r.) należą, co ciekawe, do pętli pszczyńskiej, a nie beskidzkiej. Warto zaznaczyć, że kościół w Zamarskach jest najstarszym zachowanym w oryginalnej formie antropologicznym elementem krajobrazu gminy Hażlach⁷⁶.

Fot. 11. Sylweta zabytkowego kościoła katolickiego w Kończycach Wielkich z ul. Koscielnej. Źródło: B. Buława, 11.2021.

⁷⁶ Mizia R., Figna E.: Zamarski wczoraj i dziś. Zamarski, Gminny Ośrodek Kultury w Hażlach, 2013, s. 58.

Fot. 12. Zabytkowy kościół katolicki w Zamarskach, ul. Główna. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Kościół murowane

Z uwagi na wielowyznaniowość w gminie, w panoramach widoczne są kościoły katolickie jak i dwa kościoły ewangelicko-augsburskie. Zarówno w Zamarskach, jak i w Hażlachu, są to budynki murowane.

Fot. 13. Sylweta kościoła ewangelickiego w Hażlachu, z ul. Rolnej. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Fot. 14. Kościół ewangelicki w Zamarskach, ul. Cieszyńska. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Fot. 15. Sylweta kościoła katolickiego w Hażlachu, z ul. Rolnej. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Szlak Zamków nad Piotrówką

Trasa pieszo-rowerowa, polsko-czeska Ścieżka Dziedzictwa Kulturowego „Szlakiem Zamków na Piotrówce”, ma charakter transgraniczny, gdyż biegnie od Piotrowic k. Karwiny, do Kończyc Wielkich. Obejmuje ona na terenie gminy Hażlach następujące atrakcje: Przełom Piotrówki, stare dęby szypułkowe (między innymi wskazane w podrozdziale 2.5), Kaplicę Opatrzności Bożej w Kończycach Wielkich, pałac w Kończycach Wielkich oraz Kościół św. Michała Archanioła, w Kończycach Wielkich. Pozostałe ważne obiekty znajdują się na terenie gminy Zebrzydowice i po czeskiej stronie, w Karwinie. Więcej informacji na temat pałacu w Kończycach Wielkich oraz jego fotografie przedstawiono w podrozdziale 3.7 oraz 3.8.

Budynki kultury i edukacji

Na szczególną uwagę zasługuje adaptacja wraz z przebudową budynku dawnego spichlerza w Hażlachu, pochodzącego z II połowy XIX w. na Dom Przyrodnika, w Hażlachu. Jest to multimedialne muzeum, prezentujące formy uprawy rolnej i jej rozwój. Szczególną uwagę poświęcono pszczelarstwu i łowiectwu, na zewnątrz budynku znajduje się park sensoryczny. Warto zaznaczyć, że obiekt otrzymał nagrodę Marszałka województwa śląskiego, w konkursie Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Śląskiego 2021.

Innym, wartościowym przykładem zabytkowej architektury jest dawny folwark, w Kończycach Wielkich, przy ul. Zamkowej. Znajdujący się w niedużej odległości od pałacu, na przylegającym do niego wzgórzu.

Fot. 16. Dom Przyrodnika w Hażlachu, ul. Główna. Źródło: Z. Buława, 11.2021.

Fot. 17. Dawny folwark w Końcicach Wielkich, ul. Zamkowa. Źródło: B. Buława, 11.2020.

Zabudowa mieszkaniowa

Zabudowa mieszkaniowa, to poza osiedlem w Pogwizdowie zabudowa jednorodzinna i zagrodowa. O ile starsza zabudowa, najczęściej gospodarstwa rolne, posiadają w miarę jednolity charakter, to niestety, ich stan techniczny jest często zły, dodatkowo pogrążony otaczającym bałaganem i brakiem dbałości o estetykę.

Fot. 18. Widok na zabudowę gospodarczą. Źródło: B. Buława, 11.2020.

Zabudowa, która powstaje od lat 90. Niestety, najczęściej jest architektonicznie przypadkowa, nie tworzy jednolitego charakteru. Jednakże należy wskazać, że najnowsze budynki charakteryzują się często lepszą, bardziej powściągliwą architekturą, niż te sprzed kilkunastu lat. Na terenie gminy znajdują się pojedyncze, zwarte zespoły jednorodzinne tak, jak przedstawiony poniżej, znajdujący się w Hażlachu. Jest to pożądaný kierunek rozwoju zabudowy mieszkalnej: zwartej, efektywnej w obsłudze infrastrukturalnej, niefragmentującej krajobrazu.

Fot. 19. Zwarty zespół zabudowy jednorodzinnej w Hażlachu, przy ul. Długiej. Źródło: B. Buława, 11.2020.

Zdjęcia innych przykładów zabudowy jednorodzinnej towarzyszą rozdziałowi dot. rozpraszania się zabudowy. Analiza jakości architektury jednorodzinnej jest odrębnym zagadnieniem, którego w niniejszym opracowaniu nie rozwinięto.

Wspomniane powyżej osiedle wielorodzinne w Pogwizdowie, pochodzące z lat '90 XX wieku, prezentuje na tle współczesnej zabudowy gminy wartościową architekturę, mimo, że jest to zabudowa „z wielkiej płyty”. Szczególną rolę odgrywa jednolita, utrzymana bez przypadkowych „remontów” kolorystyka i materiał elewacji: są to ceramiczne tekstury, o subtelnych wzorach w kolorze ceglanym. Tworzą one spójny wizerunek i nadają krajobrazowi osiedla jednoznaczny charakter. Wpływa to korzystnie na kształtowanie się tożsamości tego miejsca.

Fot. 20. Ceramiczna tekstura elewacji zabudowy wielorodzinnej w Pogwizdowie. Źródło: B. Buława, 11.2021.

2.7. „Reklamowanie” krajobrazu w gminie Hażlach

Degradacja krajobrazu przez niezliczone reklamy, o ile jest plagą miast, centrów wsi, głównych dróg, a szczególnie ich skrzyżowań w całej Polsce, posiada, w odróżnieniu od powyżej opisanego rozpraszania się zabudowy jedną korzystną cechę. Jest to degradacja stosunkowo łatwo odwracalna. Wręcz bywa okazją odkrywania krajobrazu na nowo, po zdemontowaniu reklamowych instalacji. W gminie Hażlach problem „reklamowy” jest widoczny we wszystkich miejscowościach, jednak ze względu na wiejski charakter jest on uciążliwy w kilku miejscach, w centrach miejscowości i przy głównych skrzyżowaniach (np. skrzyżowanie ul. Katowickiej i Cieszyńskiej w Pogwizdowie, centrum Zamarsk – płot pomiędzy przystankiem a szkołą, w Końcyczach Wielkich przy skrzyżowaniu ul. Olszaka i ul. Długiej).

2.8. Charakterystyka przestrzenna sołectw gminy

Brzeźówka i Rudnik mają zbliżoną strukturę przestrzenną. Znajdują się one na styku głównych dróg, a ich centra mają charakter kameralny. Warto zwrócić uwagę, że w 2021 r. Park sensoryczny – miejsce spotkań i relaksu pokoleń w Rudniku (w centrum wsi), otrzymał trzecie miejsce w kategorii najlepsze przedsięwzięcie odnowy wsi, w konkursie „Piękna Wieś Województwa Śląskiego”. Niestety, charakter zabudowy jednorodzinnej (zwłaszcza najnowszej) tych miejscowości jest typowym przykładem nieefektywnej i nieekologicznej, rozproszonej struktury przestrzennej, generującej nadmiarową ilość dróg dojazdowych i infrastruktury mediów.

Fot. 22. Centrum Brzezówki. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Fot. 23. Centrum Rudnika. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Zbliżoną charakterystykę posiada centrum **Hażłacha**, choć jest ono bardziej liniowe, tzn. funkcje centrotwórcze rozkładają się w miejscowości równomiernie wzdłuż głównej ulicy. Jednakże odległości pomiędzy niektórymi obiektami i różnice wysokości (np. Urząd Gminy, Gminna Biblioteka Publiczna i skrzyżowanie „Hażlach Dęby” rozprasza, centrum. Główna droga, także w tym przypadku omija centrum miejscowości.

Fot. 24. Centrum wsi Hażlach. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Kończyce Wielkie cechują się charakterystycznym, bipolarnym centrum. Po wschodniej stronie kształtują je szkoła i zabytkowy drewniany kościół św. Michała Archanioła. Po przeciwnej stronie są to: kaplica Opatrzności Bożej i pałac, będący w przeszłości własnością rodziny Thun-Hohenstein (wcześniej Larischów). Rozległa przestrzeń pomiędzy tymi punktami była także przedmiotem warsztatów, opisanych w następnym rozdziale. W ostatnich latach powstała tam ścieżka rekreacyjno- dydaktyczna. Z perspektywy zwartości miejscowości, przestrzeń ta wydaje się być zbyt duża, co powoduje rozmywanie się charakteru centrum. Charakterystyczne dla Kończyc Wielkich jest to, że główne drogi nie przebiegają przez centrum miejscowości, potęgując efekt jego rozproszenia.

Fot. 25. Sylweta części rozległego centrum wsi Kończyce Wielkie. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Miejscowość **Pogwizdów** wyraźnie różni się od pozostałych miejscowości gminy. Jej historyczne centrum jest ukształtowane przy skrzyżowaniu ulic Katowickiej i Cieszyńskiej. Natomiast jej drugim, współczesnym rdzeniem jest zwarte osiedle wielorodzinne. Warto zwrócić uwagę, że istniały plany budowy kolejnych osiedli (w okolicy ul. Jagodowej – po drugiej stronie linii kolejowej) oraz w przyległych Kaczycach Górnych (gmina Zebrzydowice). Plany te powstrzymało zamknięcie kopalni „KWK Morcinek” w Kaczycach, w 1998 r.

Fot. 26. Centrum Pogwizdowa. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Fot. 27. Osiedle wielorodzinne w Pogwizdowie. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Dużym walorem wsi jest linia kolejowa i przystanek zlokalizowany prawie bezpośrednio przy wspomnianym osiedlu wielorodzinnym. O ile infrastruktura peronu jest nowa i o wysokiej jakości, to kontrastuje z budynkiem przystanku, którego stan wizualny jest bardzo zły.

Fot. 28. Przystanek kolejowy w Pogwizdowie. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Wieś **Zamarski** ma najbardziej zwartą strukturę. Wyraźne jest wykształcone historycznie centrum, choć w celu podniesienia jego jakości można wprowadzić kojenie ulepszenia i zabiegi definiujące poszczególne jego elementy. Było to przedmiotem warsztatów opisanych w następnym rozdziale. Przyległy do centrum teren po byłej spółdzielni, ma charakter małej strefy przemysłowej, co stanowi potencjał dla miejscowości. Główne drogi prowadzą przez centrum miejscowości i tam się krzyżują. Zabudowa jest pierwotnie skupiona wokół dróg. Widoczne jest umiarkowane rozproszenie nowej zabudowy.

Fot. 29. Centrum wsi Zamarski. Źródło: B. Buława, 11.2021.

2.9. Stopień rozproszenia zabudowy w poszczególnych sołectwach gminy

Rozproszony rozwój zabudowy jednorodzinnej, rozluźnianie się struktur przestrzennych na terenach wiejskich trwa od lat, nie tylko w gminie Hażlach. Jest to triumf interesu indywidualnego, nad interesem zbiorowym społeczności lokalnych w gminach w wielu regionach Polski i innych krajów. W ujęciu przestrzenno-strategicznym jest to postępująca infekcja, niosąca negatywne skutki przyrodnicze, środowiskowe, ekonomiczne i społeczne. Na poniższych ilustracjach przedstawiono (w parach), aktualną strukturę zabudowy poszczególnych sołectw, na tle zdjęcia lotniczego. Po lewej bez wyodrębnionej graficznie struktury zabudowy, a po prawej z zaznaczoną graficznie (kolor fioletowy) strukturą zabudowy.

Brzezówka charakteryzuje się najbardziej rozproszonym układem zabudowy w gminie, bez wyraźnej koncentracji w jednym miejscu. Genetyczna ulicówka obecnie jest nierozpoznawalna, a zabudowa jest rozproszona wokół sieci dróg, w tym dróg niepublicznych, często ślepych. Układ ruralistyczny to przeplatająca się zabudowa jednorodzinna z terenami rolniczymi.

Rys. 7. Sołectwo Brzezówka (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.

Sołectwo **Hażlach** cechuje rozbudowany układ przestrzenny, skupiony wokół dwóch głównych ciągów drogowych. Wzdłuż wschodniego ciągu rozwleczone jest centrum miejscowości, które tym samym jest mało wyczuwalne. Poza ww. skupiskami liniowymi następuje rozwój zabudowy rozproszonej, szczególnie w północnej części miejscowości. Z perspektywy całej miejscowości widać, że postępujący rozwój zabudowy, pomimo rozproszenia, jest kontynuacją wspomnianej na początku akapitu zabudowy wokół dwóch głównych ciągów drogowych.

Rys. 8. Sołectwo Hażlach (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.

Centrum **Kończyc Wielkich** jest rozległe, poprzez lokalizację funkcji centrotwórczych w kilku miejscach. Tym samym charakter centrum jest trudny do uchwycenia. Wokół centrum widoczna jest koncentracja zabudowy mieszkaniowej. Poza nim nowa zabudowa pojawia się w skupiskach wzdłuż głównych dróg. Na tle innych miejscowości gminy, poziom rozproszenia zabudowy poza centrum i jego bezpośrednie otoczenie nie jest wysoki, a powstająca zabudowa (generalnie) to nie pojedyncze oddalone od siebie budynki, ale zespoły skupione wzdłuż dróg dojazdowych.

Rys. 9. Sołectwo Kończyce Wielkie (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.

Sołectwo **Pogwizdów** to skoncentrowana zabudowa wokół centrum, rozluźniająca się w kierunkach północnym i wschodnim. Centrum jest wyraźnie ukształtowane przy głównym skrzyżowaniu, gdzie widoczna jest koncentracja funkcji centrotwórczych – zabudowy usługowej. Odłąbną, zwartą strukturą urbanistyczną jest osiedle wielorodzinne, zlokalizowane za torami po stronie zachodniej.

Rys. 10. Sołectwo Pogwizdów (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.

Sołectwo **Rudnik**, tak samo jak Brzezówka, cechuje mocno rozluźniona zabudowa. Budynki jednorodzinne nie tworzą zespołów, są lokalizowane w oddaleniu od siebie. Zabudowa jednorodzinna przeplata się z pofragmentowanymi terenami rolniczymi oraz z niewielkimi gospodarstwami rolnymi. Generuje to zwiększoną ilość dróg dojazdowych i indywidualnych dojazdów, ale nie tworzy przestrzeni publicznych. Struktura zabudowy nie kształtuje centrum, aczkolwiek dzięki obiektom o funkcji usługowej jest ono możliwe do zlokalizowania.

Fot. 30. Rozproszona zabudowa sołectwa Rudnik. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Rys. 11. Sołectwo Rudnik (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.

Zamarski posiadają mocno skoncentrowany układ zabudowy wokół centrum. Jest on oparty na historycznym układzie ruralistycznym. Widoczna jest koncentracja funkcji centrowirycznych w historycznym centrum. Istotnym elementem kształtującym zwartą zabudowę centrum jest centralnie zlokalizowany obszar dawnej spółdzielni rolniczej. Poza wyraźnym centrum, występuje rozproszona zabudowa pojedynczymi budynkami mieszkalnymi.

Rys. 12. Sołectwo Zamarski (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.

Fot. 31. Rozproszona zabudowa sołectwa Zamarski, widok z ul. Cieszyńskiej, w kierunku ul. Kamiennej. Źródło: B. Buława, 11.2021.

2.10. Stopień rozproszenia zabudowy gminy Hażlach na tle wybranych gmin

Poniżej przedstawiono wyniki badań, dotyczących zdiagnozowania stopnia rozproszenia zabudowy w poszczególnych, wybranych miejscowościach, na terenie badanych 11 gmin⁷⁷. Tabelaryczne zestawienie 11 gmin przedstawiono w rozdziale 1.2, Demografia.

Rys. 13. Lokalizacja badanych gmin. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Na poniższych ilustracjach przedstawiono (w parach) aktualne zdjęcie lotnicze: po lewej, bez wydodrębnionej graficznie struktury zabudowy oraz z zaznaczoną graficznie (kolor fioletowy) strukturą zabudowy (po prawej).

Miejscowość **Gaworzyce** tworzy zwarty układ, bez zjawiska rozpraszania się zabudowy. Budowa obwodnicy (dróg ekspresowych oraz węzłów) wygenerowała możliwości utworzenia nowych obszarów przemysłowo-logistycznych.

Rys. 14. Gmina Gaworzyce (woj. dolnośląskie), miejscowość Gaworzyce. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

⁷⁷ Badania były prowadzone przez B. Buławę w latach 2019–2020. Informacja o badaniach we wstępie, Demografia, s.10.

Układ przestrzenny miejscowości **Łagiewniki** to zwarta zabudowa, która rozwija się promieniście wzdłuż ulic rozchodzących się, od centrum miasta, jednak zwarta sylweta miejscowości jest zachowana. Obrzeża miejscowości współcześnie tworzą kolejne oszary osiedlowe.

Rys. 15. Gmina Łagiewniki (woj. dolnośląskie), miejscowość Łagiewniki. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Centrum miasta **Prusice** to bardzo wyraźny miejski układ historyczny oparty na prostokątnym rynku i otaczających go kwartałach zabudowy. Jest to bardzo niewielki układ przestrzenny. Niestety jest deformowany w ciągu ostatnich dekad poprzez powstającą zabudowę, która rozchodzi się wzdłuż głównych ulic, jednak nie tworząc zwartej struktury przestrzennej.

Rys. 16. Gmina Prusice (woj. dolnośląskie), miejscowość Prusice. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Charakterystycznym elementem układu zabudowy miejscowości **Dąbrowa** jest staw, który jest jej punktem centralnym. Wokół niego uformowana jest zwarta zabudowa wsi. Od tej zwartej formy ruralistycznej odchodzą linearne układy zabudowy jednorodzinnej (ulicówki) wzdłuż koncentrycznie rozchodzących się z miejscowości dróg.

Rys. 17. Gmina Dąbrowa (woj. kujawsko-pomorskie), miejscowość Dąbrowa. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Układ zabudowy miejscowości Łomazy to zwarty układ ortogonalny oparty na głównych, równoległych ulicach, połączonych poprzecznie mniejszymi drogami. Jest to pozostałość po założeniu magdeburskim. Poza wyraźną sylwetą samej miejscowości widoczne pojedyncze rozproszone zabudowania.

Rys. 18. Gmina Łomazy (woj. lubelskie), miejscowość Łomazy. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Miejscowość **Podedwórze** to bardzo dobrze zachowany układ ulicówki. Nie występuje zabudowa poza wyraźnie zdefiniowanymi układami wzdłuż dwóch głównych dróg prowadzących do miejscowości.

Rys. 19. Gmina Podedwórze (woj. lubelskie), miejscowość Podedwórze. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Rys. 20. Gmina Zapolice (woj. łódzkie), miejscowość Zapolice. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Układ przestrzenny miejscowości **Zapolice** (rysunek powyżej) to zagęszczający się układ ulicówek. Poza tym szkieletem nie występuje rozpraszanie zabudowy.

Z kolei miejscowości Żarnowo, Wiksin, **Rąbież Gruduski** (gmina Grudusk) posiadają centralny układy zabudowy, w przypadku Żarnowa ukształtowany wokół centralnie położonego stawu (podobnie jak w przypadku powyżej opisanej Dąbrowy). Na rysunku pokazano relację pomiędzy miejscowościami w postaci rozwijającej się zabudowy wzdłuż głównej drogi łączącej miejscowości.

Rys. 21. Gmina Grudusk (woj. mazowieckie), miejscowości Żarnowo, Wiksin, Rąbież Gruduski. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Miejscowość **Dubiecko** to zdeformowana obecnie ulicówka wzdłuż drogi przelotowej, która następnie rozwinęła się o kolejne, prostopadłe, układy ulicowe. Układ ten jest zagęszczony poprzez powstającą zabudowę rozproszoną.

Rys. 22. Gmina Dubiecko (woj. podkarpackie), miejscowość Dubiecko. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Miejscowości **Gamów i Strzybik** to przykłady zwartych ulicówek uformowanych wzdłuż drogi przelotowej. Forma jest bardzo zwarta, nie występuje rozpraszanie zabudowy.

Rys. 23. Gmina Rudnik k. Raciborza (woj. śląskie), miejscowości Gamów, Strzybik. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Dodatkowo w celach referencyjnych, przedstawiono kilka przykładów z Austrii, w celu pokazania struktur antypodycznych: bardzo rozproszonych (Krumbach) i zwartych (Steinbrunn, Trausdorf an der Wulka).

Gminę **Krumbach** tworzy rozproszona zabudowa o genezie rolniczej. Widoczna jest zachowana rozproszona struktura pojedynczych gospodarstw rolnych, które nie są skupione w poszczególnych miejscowościach. Zabudowa ta połączona jest także z otaczającymi polami uprawnymi (co istotne, nie rozdrobionym własnościowo).

Rys. 24. Gmina Krumbach, gmina Riefensberg (Voralberg, Austria), miejscowości Krumbach, Eggling. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Gmina **Steinbrunn jak i Trausdorf an der Wulka** to układy zwartej zabudowy, gdzie występuje konsekwentne ograniczanie jej rozpraszania poza określone granice miejscowości. Forma ruralistyczna jest zwarta, regularna. Struktura przestrzenna samych miejscowości oparta jest na układzie historycznym rozbudowanym w formie regularnej, prostokątnej.

Rys. 25. Gmina Steinbrunn (Dolna Austria, Austria), miejscowości Steinbrunn, Wochenendsiedlung. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Rys. 26. Gmina Trausdorf an der Wulka (Burgenland, Austria), miejscowości Trausdorf an der Wulka, Trausdorfer Feriensiedlungen. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Wnioski

Układy zabudowy w gminie Hażlach charakteryzują się zróżnicowanym stopniem zwartości, co wiąże się z odmiennym rodowodem poszczególnych sołectw. Najbardziej wyraźnym układem ruralistycznym cechują się Zamarski. Zarówno Hażlach jak i Kończyce Wielkie cechują się rozproszonym centrum, co nie wpływa korzystnie na zwartość zabudowy miejscowości. Potęgowane to jest faktem, że są to dwa największe powierzchniowo sołectwa. Pogwizdów ma strukturę złożoną (centrum wokół skrzyżowania oraz osiedle). Wszystkie te cztery miejscowości poza różnicami posiadają wspólną cechę. Niestety żadnej z nich nie ominęła rozproszona zabudowa. Daleko im do zwartości prezentowanej przez analizowane Gaworzyce, Łagiewniki, miejscowości gminy Rudnik oraz dwa ostatnie przykłady austriackie. Z kolei dwa pozostałe sołectwa: Brzezówka i Rudnik posiadają mocno rozproszoną zabudowę przewyższającą tę w Prusicach czy Dubiecku, jednak nie posiadają tak jak one wyraźnego centrum. Tym samym są podobne do badanego Krumbach, jednak struktura przestrzenna nie wynika z długich tradycji rolniczych tylko z przypadkowej decyzji z ostatnich dekad. Na tle porównywalnych gmin, gmina Hażlach wypada niekorzystnie. We wszystkich sołectwach występuje degradacja krajobrazu przez jego fragmentację i przypadkowo lokalizowaną zabudowę. W kontraście do gminy Hażlach, część badanych gmin posiada bardzo zdyscyplinowane i zwarte układy ruralistyczne.

Rozdział III

Krajobraz gminy Hażlach - ujęcie dynamiczne

3.1. Wprowadzenie: „ruralistyka operacyjna”

W rozdziale przedstawiono elementy działań o charakterze projektowym i operacyjnym. O ile dotyczą one terenów wiejskich (gdzie raczej mówimy o ruralistyce niż o urbanistyce), są to działania bliskie pojęciu „urbanistyki strategicznej”, stosowanej m.in. przez Zuziaka⁷⁸. Poniżej przedstawiono działania zrealizowane w latach 2020–2021, które mają kluczowe znaczenie dla kształtowania i ochrony krajobrazu, na terenie gminy Hażlach. Są warte one kontynuowania w gminie Hażlach oraz rozważenia, w innych gminach.

3.2. Nowy plan miejscowy i poszerzone konsultacje społeczne

Dnia 22 sierpnia 2018 r., Rada Gminy Hażlach przyjęła uchwałę nr VII/60/2018 inicjującą prace nad nowym planem miejscowym dla obszaru całej gminy. Nowy plan będzie obejmował całą gminę, natomiast, technicznie, część rysunkowa będzie sporządzona odrębnie, dla każdego sołectwa.

W ramach prac nad projektem planu, gmina zdecydowała się rozbudować partycypację społeczną, ponad zakres wynikający z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. W roku 2020, przeprowadzono poszerzone konsultacje społeczne projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Hażlach. Dokument planistyczny objęty został projektem „Szkoła świadomego planowania przestrzennego 2.0.”⁷⁹. Ze względu na trwającą pandemię koronawirusa i obowiązujące obostrzenia, terminy konsultacji były przesuwane. Finalnie, zdecydowano się na zrealizowanie procesu w sposób zdalny, przy użyciu platformy internetowej. Podczas prowadzenia spotkań wykorzystano wyniki badań Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach z lat 2010-2020^{80 81 82}, dotyczące procesów partycypacyjnych i zaangażowania mieszkańców, co wpłynęło na ich skuteczność i atrakcyjność dla uczestników. Należy zwrócić uwagę, że w trakcie trwającego lock-down-u, gdzie wiele aktywności zostało przeniesionych do Internetu (szkoła, praca, rozrywka, zakupy), zachęcenie mieszkańców do udziału było dużym wyzwaniem i jednocześnie sukcesem gminy.

Zagospodarowanie gminy i przyszłe przeznaczenie terenów na jej terenie miało strategiczne znaczenie z punktu widzenia oczekiwań i potrzeb wszystkich mieszkańców gminy. W ramach prac nad Indywidualnym Planem Konsultacji (IPK) przed rozpoczęciem konsultacji, przeanalizowano i wytypowano poszczególne grupy interesariuszy, włączonych w proces. Zdiagnozowano następujące istotne potrzeby:

- wskazania przeznaczenia i form zagospodarowania, odzwierciedlających potrzeby społeczności lokalnej,
- wykreowania miejsc i przestrzeni sprzyjających aktywności społecznej,
- ukształtowania przestrzeni publicznych centralnych, z funkcjami rekreacyjnymi w poszczególnych miejscowościach.

78 Zuziak Z.: O tożsamości urbanistyki. Kraków, Politechnika Krakowska, 2008.

79 Koordynatorem programu, autorem Indywidualnego Planu Konsultacji (IPK) była firma SWIG Delta Partner z Cieszyńska, realizatorem konsultacji firma Buława sp. z o.o. z Cieszyńska. Spotkania prowadził Bartłomiej Buława.

80 Włodarczyk J.: Drogi i ścieżki do architektury. Katowice, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2010.

81 Pawlikowska-Musiewicz S.: Gospodarka Przestrzenna - nauczanie w formule warsztatu charrette. *Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, s. 221-230.

82 Buława B.: Konsultacje społeczne w kształtowaniu przestrzeni. *Przegląd Komunalny*, 2019, nr 11, str. 84-85.

Ponadto założono, że działania podejmowane w centrach miejscowości będą ukierunkowane na wskazanie potencjału do wykorzystania, jako przestrzeń publiczna, przede wszystkim dla mieszkańców, jako rekreacja popołudniowa oraz weekendowa. Wskazano, że z punktu widzenia obszaru w Kończycach Wielkich oraz w Zamarskach, istotne znaczenie ma przejęcie części gruntów przez gminę Hażlach. Określono, że istotne znaczenie będzie miało skuteczne zaangażowanie w proces konsultacji możliwe dużej liczby uczestników.

Cykl poszerzonych konsultacji społecznych, zgodnie z przyjętym IPK składał się z:

- spotkania otwartego (zrealizowanego dnia 17.11.2020),
- warsztatów konsultacyjnych dla miejscowości Kończyce Wielkie (zrealizowanych dnia 25.11.2020),
- warsztatów konsultacyjnych dla miejscowości Zamarski (zrealizowanych dnia 26.11.2020).

Spotkanie otwarte dotyczyło wszystkich zainteresowanych i zagadnień dotyczących obszaru całej gminy. Celami spotkania otwartego było:

- usystematyzowanie podstawowej wiedzy w zakresie planowania przestrzennego w gminie, wyjaśnienie mechanizmów planistycznych,
- przybliżenie możliwości planistycznych i projektowych dla gminy,
- krytyczna analiza przykładów, zainspirowanie do poszukiwania własnej (jako gmina) ścieżki rozwoju,
- zaangażowanie radnych w dalsze prace, w tym diagnozowanie problemów i potrzeb, krystalizowanie idei i kierunków rozwojowych.

Spotkania warsztatowe były sprofilowane na zidentyfikowane problemy lokalne na terenie Kończyc Wielkich i Zamarsk (zagospodarowanie centrów miejscowości). Cel spotkań w Kończycach Wielkich i Zamarskach (warsztatów konsultacyjnych):

- Zgłoszenie i przedyskutowanie problemów i potrzeb mieszkańców, w kontekście centrum miejscowości.
- Studium przypadku - krytyczna analiza przykładów, zainspirowanie do wypracowania własnej wizji.
- Wspólne zdiagnozowanie głównych wyzwań, ew. konfliktów, jak i sformułowanie pomysłów.
- Przeanalizowanie możliwości terenowych, przestrzennych i architektonicznych.
- Wypracowanie postulatów do wizji przestrzennej dla centrum miejscowości - wypracowanie katalogu pomysłów dla centrum miejscowości.
- Zaangażowanie mieszkańców, sołtysa, radnych w dalsze prace, w zakresie kształtowania (przekształcania centrum) miejscowości.

Adresaci spotkań w Kończycach Wielkich i Zamarskach:

- Mieszkańcy,
- Przedstawiciele organizacji (m.in. OSP, KGW, kluby sportowe),
- Sołtys,
- Radni Rady Gminy (z miejscowości).
- Podczas warsztatów przeanalizowano strukturę centrum miejscowości, przedyskutowano wariantowe możliwości, zarówno w odniesieniu do układu przestrzennego, funkcji, jak i krajobrazu w skali wnętrza krajobrazowych, które tworzą centrum Kończyc Wielkich i Zamarsk.

3.3. Wizja centrum miejscowości: sołectwo Kończyc Wielkie

Opis techniki - spotkania otwartego (szkolenia-warsztatów) on-line

Warsztaty konsultacyjne w formie on-line, miały miejsce na podstawie zgłoszeń dokonanych przez uczestników. Na podany adres e-mail zostały wysłane linki do dołączenia do spotkania. W spotkaniu, poza moderatorem, uczestniczyło 8 kobiet i 17 mężczyzn, łącznie **25 osób**. Spotkanie odbyło się w środę dnia 25 listopada 2020 r., w godzinach 17.00-20.00 (godzinę dłużej niż zakładano, ze względu na trwającą dyskusję, i chęć wypowiedzi uczestników). Wystąpiły pojedyncze problemy techniczne wśród uczestników (problemy z mikrofonem). Problem rozwiązano poprzez dołączenie uczestnika przez telefon w trybie głośnomówiącym (wideo pozostało on-line). Moderatorem spotkania był architekt-urbanista Bartłomiej Buława. Poza mieszkańcami, w spotkaniu uczestniczyli m.in. wójt, sołtys, projektant MPZP, właściciel pałacu w Kończycach Wielkich.

Spotkanie, prowadzone przez moderatora według przygotowanego scenariusza, pozwoliło na zgłaszanie chęci wypowiedzi za pomocą „podniesienia łapki” w komunikatorze. Uczestnicy zabierali głos wg kolejności zgłoszenia takiej chęci. Zadawano pytania i udzielano odpowiedzi bezpośrednio, podczas trwania spotkania. Pozwalało to na prowadzenie dyskusji nad zadaniem / zagadnieniem. Pozwalało na zgłaszanie przez uczestników problemów, potrzeb, a także wizji i pomysłów rozwojowych dla Kończyc Wielkich, w szczególności dotyczących centrum. Moderator na bieżąco dokonywał notatek i szkiców na przygotowanym podkładzie (w programie AutoCAD, ekran udostępniony uczestnikom). Zgromadzone dane stanowią wytyczne do projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jak i koncepcji architektoniczno-urbanistyczno-krajobrazowej centrum miejscowości.

Należy podkreślić, iż celem spotkania było umożliwienie wszystkim zainteresowanym przedstawienie swoich pomysłów, jak i występujących problemów, w kontekście centrum Kończyc Wielkich. Celem spotkania nie było prezentowanie przez moderatora postulatów, pomysłów, które wpłynęły wcześniej do urzędu gminy (w celu orientacyjnym, w celu przygotowania materiałów warsztatowych, przeanalizowania działek itp.). Zgodnie z zasadami warsztatów, żadne z postulatów nie powinny być ani promowane, ani deprecjonowane przez moderatora, wszyscy powinni mieć możliwość zgłaszania swoich pomysłów na równych zasadach.

Przebieg spotkania

Mieszkańcy zostali poinformowani, że warsztaty są realizowane w ramach projektu „Szkoła świadomego planowania przestrzennego 2.0”. Spotkanie prowadzono ramowo, wg scenariusza, jednak ze względu na aktywność uczestników, nie pozostawiono panelu dyskusyjnego na koniec, tylko części prezentacyjne przeplatały się z dyskusją. Zachowano dyscyplinę wypowiedzi (po kolei wszyscy zainteresowani). W pierwszej części ramowo zaprezentowano problematykę, metodykę pracy i zagadnienia dotyczące centrum wsi - w ujęciu ogólnym. Po wprowadzeniu (sesja 1) dyskutowano o:

- otoczeniu pałacu w Kończycach Wielkich, drodze przy pałacu, parkingu przy kaplicy, ścieżce za pałacem,
- kształtowaniu szkieletu przestrzennego centrum (ul. Dębina – zabytkowe dęby),
- możliwościach rozwoju miejscowości,
- pozyskanej przez gminę działce 393/3, nad aleją Hrabiny – możliwości zagospodarowania, możliwości geologiczne (jest to osuwisko),
- możliwości zagospodarowania działki 407/3 na cele rekreacyjno-sportowe (działka prywatna),
- możliwościach zapisów planu, dotyczących odległości inwestycji od lasu,
- zagadnieniach komunikacyjnych (szerokość drogi, bezpieczeństwo).

Wytyczne i postulaty do projektu planu miejscowego (i pozostałe wytyczne) przedstawione na warsztatach

Przed spotkaniem, do gminy wpłynęły postulaty przedwarsztatowe, które w części zostały przedstawione przez autorów (którzy uczestniczyli w spotkaniu). Wszystkie z nich, także te które nie były przedstawione na spotkaniu bezpośrednio, zostały ujęte w wytycznych i postulatach:

1. Obecny plan, pozornie dający duże możliwości dla swobodnej zabudowy, ale z uwagi na wymogi odległości od lasu, w praktyce uniemożliwiający wiele inwestycji - postulat o zniesienie takiego zapisu, postulat, o wyłączenie wymogu odległości od lasu w odniesieniu do lasów na terenach prywatnych. Planista zaproponował brak określenia odległości od lasu i odesłanie do wymogów określonych w „warunkach technicznych” - aktu wyższego szczebla. Minimalnych odległości tam podanych plan miejscowy nie może zaniżać (mógłby narzucać większe- co ma miejsce w obecnym planie) (Rys. 28).
2. Wskazano potrzeby parkingowe (20-30 samochodów), w okolicy pałacu i kaplicy (udostępniona koncepcja zakłada 14 miejsc) (Rys. 28).
3. Potwierdzono ustalenia - plany pozyskania terenu na wschód od kaplicy przez gminę, w celu wybudowania tam parkingu na kilkanaście samochodów (jak na szkicu poniżej). Gmina przejmie działkę dopiero po uzyskaniu pewności, że usytuowanie tam parkingu będzie możliwe (uchwalenie planu z taką funkcją: tereny zieleni/rekreacji z dopuszczeniem funkcji parkingowej). Obecnie to teren leśny.
4. Potwierdzono chęć przejścia przez właściciela pałacu drogi przed pałacem (jak na szkicu poniżej) - na zasadzie wymiany. Postulat właściciela- zgodnie z wytycznymi konserwatora, droga przed pałacem powinna być elementem założenia pałacowego - oś kompozycyjna - postulat do planu.
5. Na wniosek uczestników oznaczono na szkicu poniżej granice działki, na której stoi kaplica.
6. Procedura odlesienia jest w trakcie (wnioski) (Rys. 27).
7. Właściciel pałacu wskazał enoturystykę, „szlak winny”, jako kierunki rozwoju - co należałoby usankcjonować w planie miejscowym.
8. Postulat do planu - zabezpieczenie możliwości zagospodarowania działki (ok. 1 ha) na południe od pałacu, pomiędzy ul. Zamkowa i Dolną, na funkcje rekreacyjno-sportowe (zmieści się tam minigolf 18-dółkowy).
9. Zgłoszono konieczność poszerzenia drogi w okolicy szkoły, ze względu na bezpieczeństwo i zwiększone natężenie ruchu (szczególnie w porze porannej i wczesnym popołudniem).
10. Zwrócono uwagę na niebezpieczny zakręt „przez most”. Pojawił się postulat poszerzenia drogi (ul. Kościelnej), od skrzyżowania z ul. Kulki / ul. Olszaka). Postulowano o (cytat uczestniczki) (Rys. 27):
 „(...) przedstawiam poniżej prośbę wielu rodziców i nauczycieli, o poszerzenie drogi wokół ronda i budowę parkingu. Zapewniłoby to bezpieczeństwo przy przywożeniu dzieci do szkoły i przedszkola jak również powstanie miejsc parkingowych znacznie poprawiłoby infrastrukturę głównego placu przed budynkami Zespołu Szkolno-Przedszkolnego. W normalnym trybie funkcjonowania szkoły i przedszkola panuje tam chaos komunikacyjny, bardzo niebezpieczny dla dzieci i wszystkich przebywających tam uczestników ruchu. Mieszkańcy parkują samochody przy drodze, zwiężając tym samym jezdnię. Stwarza to wiele niebezpiecznych sytuacji i kolizji.”
11. Zwrócono uwagę na niebezpieczne zagospodarowanie / ukształtowanie terenu przy skrzyżowaniu ul. Długa - ul. Olszaka (wyniesiony teren w trójkącie widoczności, przesłaniający widoczność przy wyjeździe z ul. Długiej (w kierunku ul. Olszaka) - postulat przebudowy - ścięcia terenu i zastąpienie przesłaniającej skarpy cofniętym murem oporowym.
12. Postulowano o oświetlenie ul. Zamkowej.
13. Zwrócono uwagę na potrzebę zwiększenia parkingu „za rondem” - przed boiskami, przeorganizowanie (Rys. 27).

14. Postulowano o budowę wiaty na akcesoria z boiska. Zwrócono uwagę (w kontekście pomysłów zagospodarowania działki 407/3), że obecne boisko „jest grząskie”.
15. W zakresie działki 393/3 (działka przejęta już przez gminę), postulowano o (cytat): „teren podzielić na 3 mniejsze parki, tzw. parki kieszonkowe, i byłby to **park sensoryczny** (można by tu zastosować np. - ścieżkę bosych stóp, małą piaskownicę, jakieś urządzenia instrumentalne, do uruchamiania przez użytkowników, umieszczenie budek dla owadów, założyć łąkę kwiatną, ustawić urządzenia do gier plenerowych - stół do gry w piłkarzyki, w szachy itp) **park typu pumptrack** (tego młodzieży brakuje), oraz **strefa wypoczynkowa** z miejscem do grillowania (wiata, ławy, hamaki itp.). Przydałoby się również wygospodarowanie miejsca na postawienie mobilnego punktu gastronomicznego - lody, napoje, fast food. Ciekawym punktem byłoby stworzenie alejki z tablicami, na których umieszczone byłyby Kończyce Wielkie na starej fotografii. Całość oczywiście wyposażona w *ławki*, kosze, latarnie i *ścieżki*.”
16. W zakresie działki 407/3 (działka prywatna) postulowano o (cytat) (Rys. 28): „Działkę 407/3 należy odkupić od obecnych właścicieli (...) lub zamienić z inną działką gminną. Na działce stworzyć teren sportowo-rekreacyjny dla mieszkańców. Od strony działki 407/4 wybudować wzdłuż drogi boisko treningowe oraz drugie boisko, ze sztuczną nawierzchnią, pełnowymiarowe z oświetleniem, a za boiskami stworzyć akwen wodny. Od ścieżki hrabiny wybudować do środka akwenu promenadę, wraz z wysepką oraz wzdłuż ścieżki zrobić plażę. Akwen wodny zarybić i założyć dla mieszkańców koło wędkarskie. Zakupić parę kajaków i rowerów wodnych. W ten sposób powstałby teren sportowo-rekreacyjny dla mieszkańców gminy, boisko z sztuczną trawą wykorzystywaliby mieszkańcy naszej gminy, a go po opłaceniu także inni mieszkańcy powiatu. Akwen wodny umożliwiałby wędkarzom spędzanie wolnego czasu oraz organizowanie zawodów wędkarskich, a plaża i promenada stworzyłaby możliwość odpoczynku w wolne chwile. Takiego terenu brakuje w naszym regionie.”
17. Zaproponowano – ponowiono propozycję („propozycja od lat”) zamiany działki 407/3 na działkę „na przeciwko cmentarza” tak, aby na przejętym terenie na dz. 407/3 można było zrealizować funkcje rekreacyjne (Rys. 28).
18. Zwrócono uwagę, że oplatająca teren opracowania rzeka Piotrówka wylewa i tym samym tereny przyległe są narażone na podtopienia, co należy wziąć pod uwagę przy ich zagospodarowaniu. Tym samym, zwrócono uwagę na potrzebę regulacji rzeki.
19. Postulowano o remonty mostów (tzw. „ceowniki”) – w celu zwiększenia ich światła.

Wnioski

Spotkanie należy uznać za owocne. Pomimo częściowo burzliwego przebiegu, wyartykułowano postulaty, udało się naszkicować (online, w trybie na żywo) propozycje rozwiązań (ideowe) oraz zebrać graficznie postulaty. Poniższe, robocze rysunki powstały na spotkaniu na podstawie wypowiedzi uczestników i dyskusji, uzupełniono o postulaty, które wpłynęły do urzędu przed warsztatami. Przekazano uczestnikom, że robocze rysunki są zbiorem elementarnych informacji, postulatów i wniosków, które warte są rozważenia w dalszych pracach planistycznych, nie jest to wypracowana końcowa koncepcja. Ale jest to materiał wyjściowy do opracowania całościowej koncepcji architektoniczno-urbanistyczno-krajobrazowej centrum miejscowości. Tym samym nie tworzą one jeszcze wypracowanej, spójnej, wyraźniej wizji przestrzenno-funkcjonalnej. Dopiero w dalszych krokach planistycznych będą zapadały decyzje strategiczne.

postulat poszerzenia
drogi przed szkołą,
przy rondzie -
sygnalizowane
problemy z
bezpieczeństwem i
organizacją ruchu
konieczna poprawa
bezpieczeństwa

postulat poprawy
organizacji
parkowania (szkoła ,
kompleks sportowy)

niebezpieczne miejsce
"zakręt przez most"

Warsztaty konsultacyjne – Końcycze Wielkie, 25
listopada 2020 r.

Roboczy rysunek powarsztatowy okolicy szkoły

Rys. 27. Roboczy rysunek po warsztatowy, okolicy szkoły, w Końcycach Wielkich. Źródło: opr. warsztatowe B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Rys. 28. Roboczy rysunek powarsztatowy okolicy ścieżki Hrabiny w Kończycach Wielkich. Źródło: opr. warsztatowe B. Buława na podst. Google Earth Pro.

3.4. Wizja centrum miejscowości: sołectwo Zamarski

Opis techniki - spotkania otwartego (szkolenia-warsztatów) on-line

Formuła warsztatów była analogiczna jak dla prowadzonych dzień wcześniej w Kończycach Wielkich (pełny opis w pkt. 3.3) W spotkaniu, poza moderatorem uczestniczyło 13 kobiet i 12 mężczyzn, łącznie **25 osób**. Spotkanie odbyło się w czwartek dnia 26 listopada 2020 r., w godzinach 17.00-19.00. Poza mieszkańcami, w spotkaniu uczestniczyli m.in. wójt, sołtys, projektant MPZP. Zgromadzone dane stanowią wytyczne do projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jak i koncepcji architektoniczno-urbanistyczno-krajobrazowej centrum miejscowości.

Przebieg spotkania

Ogólny opis [przebiegu spotkania] zawarto wcześniej w pkt. 3.3. Po wprowadzeniu (sesja 1) dyskutowano o:

- charakterze centrum – przestrzeń komunikacji kołowej (przelotowej) – czy przestrzeń wspólna (bezpieczna) dla mieszkańców, czy tranzytowa,
- zmianie wizerunku centrum na bardziej uporządkowany i zielony,
- ucytelnieniu kompozycji wnętrza krajobrazowego centrum (osie, dominanty),
- charakterze drogi przelotowej – możliwościach zmiany nawierzchni,
- możliwościach przebudowy / odbudowy budynku OSP, wieży widokowej,
- możliwościach wykorzystania stawu,
- możliwościach nowych funkcji w centrum wzbogacających życie społeczne i integrację mieszkańców (różnych grup).

Przed warsztatami do Urzędu Gminy wpłynęła koncepcja sformułowana przez Sołtysa Zamarsk, której większość elementów została powtórzona/ potwierdzona na spotkaniu (cytat):

BUDYNEK STRAŻNICY:

Generalna przebudowa budynku strażnicy OSP, na Centrum Aktywności Społecznej. W nowym budynku znajdować się powinny pomieszczenia m.in. dla:

NA PARTERZE:

- Ochotniczej Straży Pożarnej,
- Gminnego Ośrodka Kultury,
- Organizacji Społecznych, KGW, Stowarzyszenia, AKFS, Młodzieży (Salka Spotkań)

NA PIETRZE:

- Sala Widowiskowa ze sceną wraz z zapleczem kuchennym.

Budynek powinien posiadać ogólnodostępną toaletę dla osób odwiedzających Park. Na dachu budynku powinien znajdować się mały taras widokowy.

Bardzo dobrym rozwiązaniem była koncepcja projektowa przygotowana na potrzeby projektu MUZEUM ŻYWIOŁÓW.

PARK:

- wykonanie zadaszenia nad częścią placu przed sceną,
- poszerzenie, Parku, o teren ze stawem.

STAW:

Rewitalizacja stawu obok strażnicy. Jest to jedno ze źródeł Piotrówki, można by odtworzyć studnię, nad stawem, wykonać podświetlony mostek, a wokół zainstalować małą architekturę – ławki, latarnie itp.

OTOCZENIE ZABYTKOWEGO KOŚCIOŁA:

- wybrukowanie parkingów kościelnych kostką granitową,
- naprawa schodów prowadzących do parkingu,
- zamontowanie nowych ławek, oświetlenia ulicznego,
- podświetlenie bryły zabytkowego kościoła.

SZKOŁA:

- wykonanie nowego ogrodzenia terenu szkoły,
- budowa boiska wielofunkcyjnego,
- budowa Pumptracka.

Wytyczne i postulaty do projektu planu miejscowego (i pozostałe wytyczne) przedstawione na warsztatach

Na warsztatach wypracowano postulaty, przedstawione także w formie graficznej poniżej (szkice powstały na spotkaniu):

1. Głównym postulatem jest podkreślenie charakteru centrum, jako przestrzeni dla mieszkańców, o wysokich walorach estetycznych, funkcjonalnych i z organizacją ruchu, zapewniającą większe bezpieczeństwo (Rys. 29).
2. Wskazano na konieczność przełamania stereotypowego postrzegania centrum przez mieszkańców jako skrzyżowania, placu komunikacyjnego, miejsca składowania materiałów, klepiska, przedpola spółdzielni, zaplecza strażnicy (Rys. 29).
3. Zaproponowano lokalizację nowych funkcji usługowych (np. gastronomicznych, ogródków letnich w zaaranżowanej atrakcyjnej przestrzeni otwartej centrum), odzyskanie „martwej asfaltowej nawierzchni” (powierzchnie wyłączone z ruchu), na przestrzeń biologicznie czynną z określoną funkcją.
4. Zaproponowano uczyelnienie osi kompozycyjnych wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych, lokalizację dominant na ich zwieńczeniu (drzewo, tablica, pomnik).
5. Zaproponowano uczyelnienie, przedłużenie ciągu pieszego sprzed kościoła przez przejście dla pieszych, aż do przystanku (Rys. 31).
6. Zaproponowano ukształtowanie nowej osi (za strażnicą) (Rys. 32).
7. Zaproponowano „myślenie o”, „postrzeganie” otwartej przestrzeni w centrum jako placu, skweru. Łącznie, oś przed kościołem i oś za strażnicą, wyznaczałyby plac centralny (Rys. 29).
8. Zaproponowano ukształtowanie (uczyelnienie) głównego ciągu pieszego – deptaka od parku, aż po kościół, wraz z przejściem dla pieszych (np. wyniesionym) na ul. Szkolnej.
9. Zaproponowano przełożenie chodnika „za kasztany”, na odcinku od parku do strażnicy. Miejsce obecnego chodnika mogłoby zostać przekształcone w pas dla rowerów (Rys. 30).
10. Wzdłuż ciągu, proponuje się oświetlenie parkowe (Rys. 30).
11. Zaproponowano zmianę nawierzchni jezdni na odcinku ścisłego centrum na kostkę brukową (ciętą z płyty, groszkowaną) – co wpłynie na zmianę charakteru przestrzeni i zachowania kierowców. Równocześnie mogłaby to być strefa ograniczenia prędkości np. do 30km/h. Wpłynęłoby to na zmianę charakteru – z „szosy przelotowej”, na sugerującą wspólną przestrzeń publiczną (Rys. 30, 32).
12. Przy okazji remontu ul. Szkolnej należy odzyskać kostkę brukową- do ponownego wykorzystania na terenie centrum Zamarsk.
13. Zaproponowano wyraźne zagospodarowanie placów parkingowych (klin przed kościołem i klin przed spółdzielnią), wraz z uch utwardzeniem, z wyraźnym wydzieleniem miejsc parkingowych.
14. Zaproponowano szpalery nowej zieleni wysokiej- np. drzew liściastych kulistych w celu zdefiniowania kompozycji, zdefiniowania kształtu, ścian przestrzeni otwartych, wewnątrz krajobrazowych (Rys. 29, 30).
15. Zaproponowano wzmocnienie osi od szkoły w kierunku strażnicy i powiązanie nowego budynku strażnicy / wieży z tą osią.
16. Podtrzymuje się konieczność przebudowy / odbudowy strażnicy, wraz z tarasem, albo wieżą widokową. W tym celu postuluje się zwiększenie w planie miejscowym dopuszczalnej wysokości budynków dla jednostki, na której stoi strażnica do 25m.
17. Przy ewentualnej przebudowie strażnicy zwrócono uwagę na przeprojektowanie jej bezpośredniego sąsiedztwa, od strony drogi, jako bezpiecznego, pieszego, oddzielnego od jezdni.
18. Podtrzymuje się pomysł przywrócenia walorów rekreacyjnych stawu, np. budowa pomostu, łąki leżakowej, plaży.
19. Do rozważenia zmiana organizacji ruchu przy szkole (na odwrót) – ze względu na uzyskanie ograniczeń prędkości samochodów (geometria skrzyżowań).

Warsztaty konsultacyjne - Zamarski, 26 listopada 2020 r. Roboczy rysunek powarsztatowy centrum miejscowości

Rys. 29. Roboczy rysunek po warsztatowy - widok z góry centrum Zamarski. Źródło: opr. warsztatowe B. Buława na podst. Google Earth Pro.

Rys. 30. Roboczy rysunek po warsztatowy – ul. Główna „w górę 1”, opr. B. Buława

Rys. 31. Roboczy rysunek po warsztatowy – ul. Główna, widok w stronę spółdzielni, opr. B. Buława

Rys. 32. Roboczy rysunek po warsztatowy – ul. Główna, widok „w dół”, opr. B. Buława

Wnioski

Spotkanie zaowocowało wypracowaniem wspólnej wizji centrum miejscowości (w wymiarze przestrzennym, krajobrazowym). Należy jednak zwrócić uwagę, że są to informacje, o charakterze częściowym, wyartykułowane przez poszczególne osoby lub grupę osób, podczas dyskusji. Jest to materiał wyjściowy do opracowania całościowej koncepcji architektoniczno-urbanistyczno-krajobrazowej centrum miejscowości. Czasami są to informacje lub postulaty sprzeczne, tak jak odmienne bywają stanowiska poszczególnych ludzi. Jest to zgodne z ideą poszerzonych konsultacji. Tym samym może okazać się, że nie wszystkie zgłaszane postulaty zostaną uwzględnione wprost, stanowiąc jedynie materiał wyjściowy. Po upływie roku od warsztatów, warto zwrócić uwagę na pierwsze zmiany w fizycznej przestrzeni centrum wsi (fot. 23, fot. 33) – odsłonięta została ekspozycja wieży kościoła, co było dyskutowane na warsztatach.

Fot. 32. Dominanta przestrzenna - wieża kościoła, zasłonięta przez zdeformowane modrzewie, stan z listopada 2020 r. - tuż przed konsultacjami. Źródło: B. Buława, 11.2020.

Fot. 33. Dominanta przestrzenna - wieża kościoła - odsłonięta przez odtworzenie przedpola (wycinka modrzewii) - efekt konsultacji, stan z listopada 2021 r. Źródło: B. Buława, 11.2020.

3.5. Efekty konsultacji społecznych: nowe i nieznane - wizja enoturystyki

Zagadnienie rozwoju enoturystyki w gminie Hażlach zostało przedyskutowane publicznie, po raz pierwszy, podczas konsultacji społecznych w listopadzie 2020 r. Dotyczyły one planu miejscowego gminy Hażlach (Rys. 37). Był to ważny efekt konsultacji, choć nieplanowany: sformułowanie wizji rozwoju enoturystyki jako istotnego czynnika kształtowania krajobrazu i rozwoju gminy. Jest to przykład, potwierdzający wnioski i zasadność z wcześniejszych badań dotyczących prowadzenia poszerzonych konsultacji społecznych. Potwierdza to dużą rolę procesów partycypacyjnych w wypracowywaniu wizji rozwoju, gdyż ich efekty mogą być bardzo cenne dla lokalnej społeczności, jak i dla samorządu⁸³. O ile podczas samych spotkań warsztatowych idea była tylko wspomniana, o tyle staraniem właściciela pałacu w Kończycach Wielkich, rozwinęła się w kolejnych, nieformalnych spotkaniach i dyskusjach zarówno z władzami gminy, winiarzami, entuzjastami pomysłu i naukowcami z Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach. W ich efekcie pojawił się pomysł zawiązania stowarzyszenia wspierającego zainicjowane działania oraz intensyfikacji współpracy z Wyższą Szkołą Techniczną w Katowicach w celu dalszych badań i opracowań projektowych.

Śląsk Cieszyński, gdzie zlokalizowany jest zespół pałacowo-parkowy, historycznie związany jest z tradycją winiarską. Historia hodowli winorośli sięga początków XV wieku. Winnice porastały np. zbocza Fryszackiego Przedmieścia w Cieszynie (obecnie używana jeszcze nazwa dzielnicy: Winogrady). Jednak z powodu ochłodzenia klimatu w XVIII wieku, winnice na kilkaset lat zniknęły

83 Buława B.: Konsultacje społeczne w kształtowaniu przestrzeni. *Przegląd Komunalny*, 2019, nr 11, str. 84-85.

z cieszyńskiego krajobrazu^{84 85}. Na Śląsku Cieszyńskim oprócz Kończyc Wielkich działają już następujące winnice (wszystkie po stronie polskiej):

- winnica Kępa Wiślicka w Kępie Wiślickiej,
- winnica Bruntulesa w Kończycach Małych,
- winnica Mnich w Chybiu,

Kolejne, najbliższe winnice to między innymi winnica Cassiopea oraz Laguna w Jastrzębiu Zdroju, winnica Snuga w Gołkowicach, winnica Sen i wino w Żywcu. Warto jednak zwrócić uwagę, że cały czas powstają nowe winnice. Ponowny rozwój winnic na Śląsku Cieszyńskim jest możliwy przede wszystkim na skutek ocieplenia klimatu oraz dzięki zastosowaniu nowych, odpowiednich odmian winorośli⁸⁶. Przedmiotowa winnica, z inicjatywy właściciela stała się impulsem do rozwoju enoturystyki w subregionie. Zapoczątkowała działania związane z promocją w aspektach: krajobrazowo-przestrzennym, społecznym i ekonomicznym a także w zakresie kultury materialnej – w tym architektury.

3.6. „Research by design”: wizja enoturystyki na Śląsku Cieszyńskim

Na kolejnych spotkaniach w węższym gronie entuzjastów pomysłu, wypracowane zostały pierwsze robocze wizje i pomysły. Stały się one podstawą do prac badawczo-koncepcyjnych zrealizowanych na przedmiocie „Projektowanie regionalne”, w semestrze letnim roku akademickiego 2020/2021, na VI semestrze studiów niestacjonarnych, na kierunku Architektura w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Prowadzącym był Bartłomiej Buława. W proces dydaktyczno-projektowy zaangażowany był również właściciel winnicy.

Prace przedstawiły nowe spojrzenie na potencjał krajobrazowy gminy Hażlach i gmin ościennych. W zróżnicowany sposób przedstawiają one potencjał regionu (jak i samej gminy Hażlach) do rozwoju enoturystyki, z uwzględnieniem walorów krajobrazowych. Zaproponowano rozwiązania projektowe, dotyczące możliwości rozwoju enoturystyki w skali gminnej i ponadgminnej dla zadanego obszaru (Śląsk Cieszyński - zarówno po polskiej, jak i po czeskiej stronie). Zaproponowano rozwiązanie ideowe stworzenia szlaków tematycznych, lokalizacji winnic, czy ogólniej, możliwości dalszego rozwoju winiarstwa na Śląsku Cieszyńskim, a także enoturystyki. Powstałe prace ukazały świeże spojrzenie i nowy punkt widzenia na zadany temat (Rys. 33-36). Dało to także studentom możliwość pracy przy obiekcie, w realnym kontekście wydarzeń, co wpłynęło na jakość procesu dydaktycznego. Poniżej przedstawiono fragmenty wybranych czterech prac. Prace, prezentowane na stałej wystawie w kończyckim pałacu i podczas organizowanych imprez plenerowych przy pałacu w lecie 2021 r. spotkały się z dużym zainteresowaniem zarówno mieszkańców, jak i samorządowców. Prace były eksponowane także podczas imprezy „Obóz Rycerski pod Dębami”, w lipcu 2021 r., gdzie prezentowane rozwiązania były dyskutowane ze Starostą Cieszyńskim, Wójtem Gminy Hażlach jak i przedstawicielami pozostałych władz samorządowych. Namacalna obecność nowych pomysłów podczas kolejnych spotkań przyczyniła się do skuteczniejszego przekonywania potencjalnych partnerów do zainteresowania się inicjatywą. Są to gminy ościenne, w tym miasto Cieszyn, miasto Karwina, właściciele terenów, przedsiębiorcy wstępnie zainteresowani winiarstwem i enoturystyką, zarówno po stronie polskiej jak i czeskiej, a także Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza” reprezentujące stronę polską Euroregionu Śląsk Cieszyński.

84 <http://www.principatusteschinensis.pl/2016/08/winobranie-z-cyklu-rok-w-księstwie.html>, dostęp 08.08.2021 r.

85 https://glos.live/Wiadomosci/detail/Chca_robic_palacowe_wino/9, dostęp 08.08.2021 r.

86 Myśliwiec R.: Uprawa winorośli. Kraków, PWRIL państwowe wydawnictwo rolnicze i leśne, 2009 s. 5-8.

PROJEKTOWANIE REGIONALNE

KONCEPCJA ROZWOJU ENOTURYSTYKI NA ŚLĄSKU CIESZYŃSKIM

Rys. 33. Fragment wybranej pracy semestralnej opracowanej na przedmiocie Projektowanie regionalne 2020/2021 semestr letni, na kierunku Architektura w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Autorki: Justyna Zych i Wiktoria Majchrowicz, prowadzący B. Buława.

TRASA I

Punkty enoturystyczne - istniejące:

A - Winnica Smuga - Gólkowice

Tereny rekreacyjne:

- 1 -
- 2 - Cerny Les - Karwina
- 3 - Szlak pomników przyrody
- 8 - Uroczysko „Czarne Doły”

TRASA II

Punkty enoturystyczne - istniejące:

B - Winnica Chateau - Kończyce Wlk
C - Winnica Kępa Wiślicka

Punkty enoturystyczne - projektowane

D - Skoczów - Stawy Podgórskie
F - Pierściec
G - Drogomyśl
H - Pruchna

Tereny rekreacyjne:

- 3 - Szlak
- 4 - Rezerwat przyrody Rotuz
- 7 - Tężnia Solankowa
- 8 - Uroczysko „Czarne Doły”

TRASA III

Punkty enoturystyczne - istniejące:

C - Winnica Kępa Wiślicka
E - Winnica Mnich

Punkty enoturystyczne - projektowane

D - Skoczów - Stawy Podgórskie
F - Pierściec
G - Drogomyśl

Tereny rekreacyjne:

- 4 - Rezerwat przyrody Rotuz
- 5 - Dream Park Ochaby
- 6 - Rezerwat przyrody Skarpa Wiślicka

TRASA KOLEJOWA

DOSTĘPNA NA OPRACOWYWANYM TERENIE

Karwina Mesto - Karwina Darkov - Łąka - Cieszyn Marklowice

Zebrzydowice - Kończyce - Kaczyce - Pogwizdów - Cieszyn Marklowice

Zebrzydowice - Pruchna - Drogomyśl - Chybie - Chybie Mnich

Chybie Mnich - Zaborze - Pierściec - Skoczów Bajerki

Rys. 34. Fragment wybranej pracy semestralnej, opracowanej na przedmiocie Projektowanie regionalne 2020/2021 semestr letni, na kierunku Architektura w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Autorka: Klaudia Kupczak, prowadzący B. Buława.

KONCEPCJA ENOTURYSTYCZNEJ TRASY ROWEROWEJ

OBIEKTY HISTORYCZNO - KULTUROWE

- H 1** - Zamek Zivotice
- H 3** - Stary Dwór Chotebuz
- H 4** - Wzgórze Zamkowe w Cieszyń
- H 5** - Starówka z licznymi zabytkami w Cieszyń
- H 6** - Pałac we Faryszacie
- H 10** - Zamek w Kończycach Małych
- H 11** - Folwark Kartowiec w Kończycach Wielkich
- H 13** - Dom Przyrodnika Hażlach
- H 16** - Dwór Baronów Kaliszów

WINNICE

- 2** - Winnica Terlicko
- 7** - Winnica Petrovice u Karvina
- 8** - Winnica Dolni Marklovice
- 9** - Winnica Zebrzydowice
- 12** - Winnica Chateau w Kończycach Wielkich + Pałac rodziny Thun-Hohenstein w Kończycach Wielkich
- 14** - Winnica Hażlach
- 15** - Winnica Dębowiec
- 17** - Winnica Mnich

DŁUGOŚĆ I CZAS PRZEJAZDU TRASY

Rys. 35. Fragment wybranej pracy semestralnej, opracowanej na przedmiocie Projektowanie regionalne 2020/2021 semestr letni, na kierunku Architektura, w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Autorka: Izabela Noworyta, prowadzący B. Buława.

SCHEMAT IDEOWY SZLAKU

ZASIĘG ODDZIAŁYWANIA

PROPOZYCJE TRAS

TRASA 1: KOŃCZYCE - HAŻLACH - DĘBOWIEC

TRASA 2: HAŻLACH - CIESZYN - DĘBOWIEC

TRASA 3: HAŻLACH - CIESZYN - SKOJCZÓW - OCHABY WIELKIE

TRASA 4: KOŃCZYCE MAŁE - OLBACHCICE (CZ) - CIESZYN - HAŻLACH

TRASA 5: KOŃCZYCE MAŁE - HAŻLACH - CIESZYN - SKOJCZÓW - OCHABY WIELKIE

SZLAK KONNY

PROFIL TRASY 5

Rys. 36. Fragment wybranej pracy semestralnej, opracowanej na przedmiocie Projektowanie regionalne 2020/2021 semestr letni, na kierunku Architektura, w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Autorzy: Grzegorz Staniak, Agata Szkoda, prowadzący B. Buława.

3.7. „Château Kończyce Wielkie”: założenie parkowo-pałacowe

W tym miejscu, warto szerzej przedstawić sam obiekt zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego w Kończycach Wielkich, którego otoczenie zostało w 2020 roku przekształcone na winnicę⁸⁷. Ilekroć dalej jest mowa o obiekcie, chodzi o cały zespół architektoniczno-krajobrazowy, czyli obiekt, wraz z winnicą i założeniem parkowym. Stał się on ważnym miejscem dla wypracowywania pomysłów na krajobraz i szerszych pomysłów, na aktualizację i strategię rozwoju gminy oparty na enoturystyce – zarówno w rozumieniu formalnym (dokumencie), jak i potocznym realizowanym nieformalnie przez lokalne społeczności. Idea Cieszyńskiego Szlaku Wina zastała zainicjowana przez właściciela obiektu, a szersza dyskusja na ten temat, zarówno w gronie winiarzy jak i samorządowym rozpoczęła się po konsultacjach społecznych z listopada 2020 r. Podstawowe dane o obiekcie badań:

- lokalizacja: ul. Zamkowa 20, 43-416 Kończyce Wielkie, powiat: Cieszyński, województwo: Śląskie,
- rok budowy pałacu: początek XV w.,
- przebudowa pałacu do aktualnej formy architektonicznej 1865 r.,
- ilość kondygnacji nadziemnych pałacu: 3,
- powierzchnia użytkowa pałacu: ok. 2 100 m², kubatura pałacu: 15 000 m³,
- powierzchnia parku: ok. 4,8 ha,
- wielkość winnicy (ilość sadzonek): 2700,
- powierzchnia sztucznego stawu parkowego: ok. 0,66 ha.

Fot. 34. „Château Kończyce Wielkie”. Źródło: B. Buława, 11.2020.

⁸⁷ Wpis do rejestru zabytków Zespołu pałacowego z parkiem - decyzja z dnia 27.03.1960 o nr rej.: 154/60 oraz z dnia 25.01.1978 o nr rej.: A-271/78.

Działania rewitalizacyjne związane z obiektem i jego otoczeniem rozpoczęto w 2010 roku (Rys. 37). Zintensyfikowane działania remontowe trwają od 2019 roku. Docelowo, obiekt oprócz pomieszczeń związanych z produkcją i butelkowaniem wina, będzie posiadał szereg pomieszczeń, związanych z funkcją winnicy sprzyjających rozwojowi ekonomicznemu na skalę lokalną oraz ponadlokalną. W pałacu powstaną m.in.: sklep winiarski, restauracja lub kawiarnia, pomieszczenia konferencyjne i szkoleniowe związane z kursami kiperskimi i warsztatami oraz pomieszczenia hotelowe (vinotel⁸⁸), czy związane z działalnością SPA⁸⁹. Funkcja vinotelu ma na celu rozwój enoturystyki w regionie. Zrewitalizowanie obiektu będzie miało wpływ nie tylko na jego bezpośrednie otoczenie, ale także na wieloaspektowy rozwój gminy i subregionu.

Fot. 35. „Château Kończycze Wielkie”. Źródło: B. Buława, 11.2020.

3.8. „Château Kończycze Wielkie”: oddziaływanie na krajobraz gminy Hażlach

W rozdziale przedstawiono odrębnie badania przeprowadzone przez autorów nad wpływem pojedynczego założenia architektoniczno-krajobrazowego i inicjatywy właścicieli na możliwości kształtowania krajobrazu gminy w 2021 r.

W Polsce istnieją zabytkowe obiekty, borykające się z problemem nadania nowej funkcji, która synergicznie połączy cele właściciela i różnych grup interesariuszy. Wizja rewitalizacji zespołu pałacowo-parkowego w Kończycach Wielkich została oparta o wieloaspektową analizę uwarunkowań i potencjałów, co zaowocowało przyjęciem innowacyjnych rozwiązań. Winnica „Château Kończycze Wielkie” jest przykładem oddziaływania architektury i założonej winnicy (zespołu architektoniczno-krajobrazowego – winnicy „Château Kończycze Wielkie”), na krajobraz i zagospodarowanie przestrzenne całej gminy, a nawet subregionu oraz ich społeczno-

⁸⁸ Nazwa zastrzeżona przez właścicieli „Château Kończycze Wielkie”.

⁸⁹ Wywiad z dnia 18.08.2021r przeprowadzony z właścicielem winnicy przez P. Nagel.

ści. Działania podjęte przy pałacu w Kończycach Wielkich, mają na Śląsku Cieszyńskim charakter pionierski i odpowiadają na współczesne wyzwania z obszaru rewitalizacji obiektów zabytkowych, polityki przestrzennej gminy oraz strategii rozwoju gminy. Jednocześnie są przykładem wrażliwości kulturowej, poczucia odpowiedzialności za ciągłość „genius loci” i dbałości o relacje przestrzenne obiektu z bezpośrednim otoczeniem.

Obiekt zbadano w zakresie relacji podejmowanych działań architektoniczno-konserwatorskich i założenia winnicy ze skutkami tych działań zaobserwowanych poza fizycznym obszarem winnicy: krajobrazowo-przestrzennych, ekonomicznych i społecznych na terenie gminy. Badanie zostało przeprowadzone na podstawie przyjętych kryteriów:

- wartość historyczna, kulturowa i tożsamościowa obiektu,
- wnętrza krajobrazowe i kompozycja otoczenia pałacu,
- cechy charakterystyczne winnicy, w aspekcie uprawy winorośli,
- oddziaływania zespołu architektoniczno-krajobrazowego na: krajobraz, zagospodarowanie przestrzenne gminy, subregionu oraz ich społeczności.

Badania przedstawione w rozdziale mają charakter podstawowy, w zakresie teorii i metodyki planowania przestrzennego, „urbanistyki strategicznej”⁹⁰. W wymiarze praktycznym podjęty problem odnosi się do modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy oraz strategii rozwoju ponadlokalnego, opracowywanej przez gminy sąsiadujące, ze sobą powiązane funkcjonalnie^{91 92}. Przeprowadzono badanie w zakresie:

- badania krajobrazowe *in-situ*, w tym dokumentacja fotograficzna,
- dokumentacja fotograficzna archiwalna,
- zbiór wywiadów bezpośrednich⁹³,
- materiały / informacje medialne,
- informacje pozyskane od właściciela winnicy.

Poniżej przedstawiono wyniki badań.

Wartość historyczna, kulturowa i tożsamościowa

Winiarska historia Śląska Cieszyńskiego była dla właściciela obiektu jednym z najważniejszych czynników powstania winnicy⁹⁴. Dzięki temu nowa funkcja wpisuje się w tożsamość miejsca i współgra z otoczeniem oraz regionem w jakim się znajduje. Dużą rolę kulturotwórczą i tożsamościową odegrała Gabriela von Thun und Hohenstein (1872-1957). Zapisała się w historii lokalnej, jako osoba oddana społecznie, do dziś zwana „dobrą Panią”⁹⁵.

Odrębnym wątkiem, kształtującym tożsamość miejsca była funkcja obiektu po przejęciu go od Gabrieli von Thun und Hohenstein. W latach 1952-2006 pałac pełnił funkcję państwowego domu dziecka. Znacząco wpłynęło to na jego dobry stan techniczny (Rys.37). Postój husarii polskiej w Kończycach Wielkich, podczas marszu „na Wiedeń” miał miejsce 14 sierpnia 1683 roku. Stał się impulsem do nazwania jej imieniem alei dębów, rosnących tuż ponad pałacem. Stąd stworzono ścieżkę o charakterze edukacyjnym opowiadającą o polskiej husarii⁹⁶.

90 Por. s. 55.

91 Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2021, poz. 1372, 1834).

92 Por. s. 31.

93 Prace semestralne opracowanie na przedmiocie Projektowanie regionalne, 2020/2021 semestr letni 2020/2021, na kierunku Architektura w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach.

94 Wywiad z dnia 18.08.2021r przeprowadzony z właścicielem winnicy przez P. Nagel.

95 <https://tramwajcieszynski.pl/zamki-nad-piotrowka-cz-4-palac-dobrej-pani-w-konczycach-wielkich/>, dostęp 18.08.2021 r.

96 <https://beskidzka24.pl/konczyce-wielkie-slaskie-matuzalem/>, dostęp 08.08.2021 r.

Fot. 36. Pomnik Gabrieli von Thun und Hohenstein – „dobrej Pani”, przed kościołem w Kończycach Wielkich (po drugiej stronie parkingu).
Źródło: Z. Buława, 11.2021.

Wnętrza krajobrazowe i kompozycja otoczenia pałacu

Wokół obiektu, od strony zachodniej zostały posadzone winorośle. Wyjątkiem jest przedpole widokowe, zlokalizowane od frontowej strony pałacu. Mimo dobrej lokalizacji dla winorośli pozostanie ono nieobsadzone ze względu na wytyczne konserwatorskie. Obsadzenie zaburzyłoby oś widokową pomiędzy stawem a pałacem (Fot. 38).

Sztuczny staw został założony w trakcie przebudowy obiektu w 1893 roku⁹⁷. Aktualnie jest on zarośnięty i zaniedbany. W najbliższym czasie zostanie mu przywrócona pierwotna forma, co znacząco wpłynie na kompozycję otoczenia pałacu.

Fot. 37. Południowo-zachodnie stanowisko obsadzone winoroślami, na drugim planie trwająca impreza „Obóz Rycerski pod Dębami” (10-11.07.2021 r.) Źródło: B. Buława, 07.2021.

97 Szewczyk W.: Wokół Beskidu Śląskiego - przewodnik turystyczny. Kraków, Wydawnictwo „Compass”, 2012, s. 27.

Fot. 38. Przedpole widokowe - nie obsadzone winoroślami - widok północny, od strony pałacu. Źródło: P. Nagel 08.2021.

Cechy charakterystyczne winnicy, w aspekcie uprawy winorośli

Teren, na którym założono winnicę ma predyspozycje przestrzenne do stworzenia takiej funkcji. Przy pałacu znajduje się stok południowo-zachodni, o umiarkowanym spadku. Teren położony jest na wysokości ok 250 m. n. p. m. (Fot.xxx). Dyskusyjnym elementem jest obecność, wspomnianego już sztucznego stawu, który z jednej strony łagodzi mikroklimat i korzystnie wpływa na rozwój winorośli, ale z drugiej strony, jako niewielki zbiornik wodny, powoduje zwiększone przymrozki w bezpośrednim otoczeniu⁹⁸.

Fot. 39. Południowo-zachodnie stanowisko obsadzone winoroślami. Źródło: P. Nagel 08.2021.

⁹⁸ Bosak W.: Portal Winologia. http://www.winologia.pl/teksty_lokalizacja.htm, dostęp 26.08.2021 r.

Oddziaływanie „Château Kończyce Wielkie” na krajobraz, zagospodarowanie przestrzenne gminy, subregionu oraz ich społeczności

Podjęte działania związane z pałacem w Kończycach Wielkich, są modelową rewitalizacją zabytkowego obiektu rezydencjonalnego, o wpływie lokalnym i ponadlokalnym. Zarówno kraj morawsko-śląski w Republice Czeskiej, jak i województwo śląskie, a także reszta Polski obfituje w podobne obiekty, których właściciele / zarządcy stoją przed wyborem strategii przywrócenia do aktywności/rewitalizacji. Naturalnie zawsze potencjalnym partnerem jest lokalna społeczność, reprezentowana przez władze lokalne. Badana winnica i jej wpływ na kierunki rozwoju gminy i subregionu (w wymiarze polityki przestrzennej, strategii rozwoju, jak i w wymiarze społeczno-kulturowym i ekonomicznym), daje obraz wykorzystanych szans, a także okoliczności popartych aktywnością „oddolną” – właściciela obiektu synergicznie połączona ze wsparciem samorządowym. Tym samym są to koncepcje i doświadczenia warte rozważenia dla porównywalnych obiektów i samorządów.

Wprowadzanie na obszarze gminy, jak i całego subregionu funkcji enoturystyki, związanej z jakością przestrzeni, krajobrazu, pośrednio wymusza takie postawy zarówno wśród winiarzy, eno-gospodarzy, przedsiębiorców, samorządowców, jak i całego społeczeństwa gminy. Czynnikiem zapoczątkowującym zainteresowanie oraz rozwój winiarstwa i enoturystyki wśród lokalnej społeczności oraz turystów były pierwsze nasadzenia winorośli wokół pałacu.

Ważnym aspektem było rozpoczęcie publicznej dyskusji nad krajobrazem gminy i Kończyce Wielkich w gminie Hażlach Mimo iż prace nad planem miejscowym trwały już od 2019 r. (Rys. 37), dyskusje na dużą skalę zostały zapoczątkowane podczas warsztatów projektowych dotyczących, MPZP gminy Hażlach, w ramach konsultacji społecznych. Jednym z następstw rozpoczęcia ww. dyskusji było przeniesienie tego zagadnienia do strefy akademickiej. Odbłyło się to za pośrednictwem ww. projektów studenckich Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach.

Cykl spotkań z winiarzami oraz samorządowcami z Republiki Czeskiej przyczynił się bezpośrednio do wysokiej aktywności przedsiębiorców, artystów, samorządowców oraz przedstawicieli mediów czeskich i polskich. Spowodowało to rozpoczęcie dyskusji oraz działań na skalę ponadregionalną, także po stronie Czeskiej. Miało to także wpływ na rozpoczęcie prac nad założeniem stowarzyszenia winiarzy „Cieszyński Szlak Wina” (równoległa nazwa czeska: „Těšínská Vinařská Stezka”), które zostało oficjalnie ukonstytuowane w październiku 2021 r.

Organizacja imprez oraz innych aktywności na skalę ponadlokalną wpływa korzystnie na obszar całej gminy a także rozwój lokalny. Akcentuje jego wartościowe elementy w przestrzeni fizycznej, jak i w sferze społeczno-kulturowej, podnosząc jego konkurencyjność. Przykładem takich imprez były: dwudniowy „Obóz Rycerski pod Dębami” (10-11.07.2021 r.) oraz IV Rajd Synchroniczny o Puchar Sołtysa Kończyce Wielkich (22.08.2021 r.) łączyły one w sobie: rozwój enoturystyki, promocję winnicy, elementy dydaktyczne związane z aleją dębów, czy wystawą prac studentów Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach. Wpłynęły także na rozwój gminy i społeczności winiarzy w subregionie poprzez obecność i zainteresowanie władz samorządowych. Aktualna i planowana aktywność winnic w ramach rozwoju enoturystyki ma w tym istotne znaczenie.

Fot. 40. Wystawa prac studenckich WST podczas dwudniowego „Obozu Rycerskiego pod Dębami” (10-11.07.2021 r.) Źródło: P. Nagel, 07.2021.

Fot. 41. Wystawa prac studenckich WST na tle kończyńskiego pałacu, przygotowana przed uroczystym otwarciem imprezy „Obozu Rycerskiego pod Dębami” (10-11.07.2021 r.) Źródło: B. Buława, 07.2021.

Widoczne jest intersujące sprzężenie zwrotne pomiędzy zabytkiem, jego rewitalizacją, aktywnością i inicjatywnymi jego właściciela, a środowiskiem akademickim (grupą studencką, zaangażowaną w opracowanie wskazanych w monografii koncepcji). Z perspektywy właściciela interakcja zaowocowała nowymi pomysłami, nieszablonowymi kierunkami działania. Dla młodych adeptów sztuki projektowania poznanie punktu widzenia inwestora, wizjonera zaowocowała głębszym zrozumieniem złożoności mechanizmów decyzyjnych, w różnych skalach przestrzennych.

Nadal trwają działania związane z promocją enoturystyki na skalę ponadlokalną, połączone z rozwijaniem partnerstw, także po stronie czeskiej. Istotne jest pozyskanie do współpracy i zaangażowanie Stowarzyszenia Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza” reprezentujące stronę polską Euroregionu Śląsk Cieszyński. Jest to cenne wsparcie podejmowanych inicjatyw. Planowane są kolejne imprezy i aktywności, które mają stać się wydarzeniami cyklicznymi. Prace przy obiekcie wciąż postępują i realizowane są kolejne założenia, związane z enoturystyką. W listopadzie 2021 r. Marcin Lipski (Cieszyński Szlak Wina) oraz Bartłomiej Buława (Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach) zaprezentowali wypracowaną ideę, podjęte już działania i plany dotyczące enoturystyki i jej wpływu na krajobraz na Ogólnopolskim Spotkaniu Zarządców Polskich Marek Turystycznych w Bielsku-Białej. W najbliższym czasie w efekcie planowanych działań i realizacji obranej strategii, będzie następował dalszy rozwój prowadzący do rozpoznawalności marki regionu winiarskiego. Rozwinięta sieć winnic i współpraca winiarzy powinna przełożyć się, na wysokiej jakości usługi enoturystyczne. To z kolei bezpośrednio wpłynie na rozwój w skali gminy i subregionu, a tym samym poprawę sytuacji ekonomicznej i społecznej. Na rysunku poniżej (oś czasu, Rys. 37) przedstawiono relację działań przy obiekcie z działaniami i aktywnościami, wpływającymi na rozwój gminy i subregionu.

Rys. 37. Oś czasu winnicy ukazująca działania i ich skutki, opracowanie: P. Nagel, B. Buława

3.9. Pozostałe działania wpływające na krajobraz

W związku z zarysowanymi w książce działaniami operacyjnymi, dotyczącymi krajobrazu warto wskazać na powiązane działania o charakterze inwestycyjnym, które gmina prowadzi / uczestniczy w nich.

Jedną z ostatnich inwestycji gminy w Kończycach Wielkich było utworzenie Ścieżki Hrabiny (Gabrieli von Thun und Hohenstein). Jest ona fragmentem ciągu pieszego łączącego zabytkowy drewniany kościół w pałacu. Tym samym jest to wyraźna oś kompozycyjna. Ścieżka zawiera sekwencje urządzeń do ćwiczeń i rekreacji. W 2020 r. gmina przejęła przyległy do ścieżki teren (uksztalowanie w formie skarpy). Teren ten był jednym z tematów warsztatów dotyczących centrum Kończyc Wielkich, na których mieszkańcy wyrazili swoje oczekiwania i pomysły. Planowane jest zorganizowanie przez gminę i Wyższą Szkołę Techniczną w Katowicach konkursu studenckiego na finalną koncepcję zagospodarowania tego terenu w roku 2022.

Planowane jest budowa kładki pieszej nad Olzą pomiędzy Pogwizdowem a Louky (Republika Czeska). Do końca 2022 r. powinien powstać projekt inwestycji.

Budynek OSP w Zamarskach jest od dłuższego czasu przedmiotem dyskusji wśród lokalnej społeczności i przedmiotem koncepcji przebudowy go, m.in. na Muzeum Żywiotów. Jesienią 2021 r. gmina pozyskała finansowanie na inwestycję w wysokości 9 mln zł, planowany zakres prac jest duży, a docelowo budynek ma pełnić wiele funkcji. Trwają starania o pozyskanie finansowania na przebudowę ul. Szkolnej (przy skrzyżowaniu z ul. Główną jest to element przestrzenny krystalizujący centrum miejscowości).

Należy także wskazać działania o charakterze „miękkim” nie inwestycyjnym, ale znacząco przyczyniające się do jakości krajobrazu i kształtowania odpowiednich postaw społecznych-wrażliwości na piękno i estetykę. Jednym z takich działań jest coroczny konkurs na najładniejszy ogród przydomowy „Piękne ogrody”. Jest on rozstrzygany w okresie wegetacyjnym. W okresie zimowym organizowana jest edycja, mająca na celu wyłonienie najładniejszej iluminacji świątecznej ogrodu. Konkursy cieszą się dużym zainteresowaniem wśród mieszkańców.

Rozdział IV

Podsumowanie i wnioski

4.1. Potencjał krajobrazowy gminy Hażlach

Przeprowadzone badania przekonują Autorów, iż krajobraz gminy Hażlach jest dla jej mieszkańców ważny: codziennie, o każdej porze dnia i roku. Krajobraz doświadczany codziennie kształtuje człowieka bardziej, niż ten podziwiany okazjonalnie: „uznany” za ładny, zapierający dech w piersiach. „Krajobraz codzienny” tworzy przestrzenne i estetyczne ramy życia mieszkańca: odkrywającego świat dziecka, zabieganej mamy czy wspominającego młodość staruszka. Jednak „Krajobraz codzienny”, czyli taki, który stanowi ramy życia mieszkańców Hażlach, jak i większości gmin w Polsce, niestety nie jest zawsze obiektem szczególnej troski, a powinien. Powodem tego jest prosty fakt, iż dotyczy on wszystkich mieszkańców i użytkowników, nawet jeśli osoby te sobie tego nie uzmysłwiają. To w nim dzieci poznają świat, to w nim wyrabiają sobie wzorce estetyczne, którymi później kierują się przez całe życie. Ponadto, „krajobraz codzienny” jest także narzędziem rozwoju, czynnikiem kształtującym przewagę konkurencyjną gminy.

Pomimo wielu regulacji prawnych dotyczących w jakiś sposób kwestię krajobrazu, nie jest on wystarczająco chroniony. Zarządzanie nim nie jest wypracowaną domeną samorządów, co jest problemem systemowym daleko wykraczającym poza gminę Hażlach. Nie ma także wystarczających narzędzi, skłaniających gminy do planowania go w sposób perspektywiczny. Plan miejscowy nie ma możliwości prawnej wprowadzania więcej uregulowań, niż przewiduje ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. „Uchwała krajobrazowa”, potencjalnie możliwa do przyjęcia w gminie Hażlach pomimo przyjętej zwyczajowej nazwy nie reguluje krajobrazu, tylko ruguje „śmieci” z krajobrazu. Narzędzie oparte na tworzeniu obszarów chronionych, które są uregulowane w prawie polskim w ustawie o ochronie przyrody i ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotyczą krajobrazu, ale ograniczają się do ochrony elementów wartościowych (jak choćby park narodowy, czy zespół przyrodniczo-krajobrazowy), pomijając „krajobraz codzienny”. Można odnieść wrażenie, że narzędzia te skrojone są dla krajobrazu rozumianego ekskluzywnie, jako „dobro luksusowe”.

Dlatego warto dokładać starań, aby ta, jak się okazuje, nieuchwytna wartość była kontrolowana, zabezpieczana. Wobec braku narzędzi ustawowych, znaczenia nabierają działania operacyjne. Opisane w książce w „ujęciu dynamicznym” procesy są przykładem działań, wzrostu uwagi i zaangażowania, które, jeśli będą kontynuowane wpłyną na jakość krajobrazu w gminie, przyczynią się do jej rozwoju zrównoważonego, poprawy jakości życia czy wręcz wzrostu wartości nieruchomości – położonych w krajobrazie ciągle „codziennym”, ale uchronionym przez przypadkowymi zniekształceniami i świadomie kształtowanym. Tym samym damy szansę kolejnemu pokoleniu na pozytywną ocenę nas samych: mieszkańców aktywnie zaangażowanych w kształt centrum swojej miejscowości, samorządowców obliczających skutki decyzji przestrzennych horyzontalnie, entuzjastów enoturystyki, przyciągających winem jak i krajobrazem winnicy oraz także nas samych: autorów, badaczy, obserwatorów i projektantów.

4.2. Komercjalizacja krajobrazu: enoturystyka jako wizja rozwoju krajobrazu

Krajobraz gminy Hażlach jest jednym z jej endogenicznych potencjałów, choć nie zawsze docenianym. Gmina posiada także szczególne uwarunkowania krajobrazowe dla rozwoju winiarstwa i enoturystyki co wpływa na krajobraz. Chmielewski wskazuje na ważność umiejętności kształtowania atrakcyjnej fizjonomii krajobrazów miejskich, wiejskich, rekreacyjnych⁹⁹. Sformułowanie wyraźnego kierunku rozwoju w zakresie przestrzenno-krajobrazowym mogłoby zatrzymać/ spowolnić postępujący chaos przestrzenny, związany z dewastacją krajobrazu naturalnego i kulturowego, co ma wymiar także ekonomiczny¹⁰⁰. Mogłoby to także zapobiec wyłączeniu terenów z produkcji rolniczej i dalszej degradacji krajobrazu. Gmina Hażlach posiada atrybuty przestrzenno-krajobrazowe korzystne dla winiarstwa i enoturystyki.

Gmina posiada ukształtowanie pagórkowate (fot. 43), z licznymi niewielkimi terenami z południowymi stokami. Duże rozdrobnienie własnościowe terenów rolnych utrudnia współcześnie produkcję rolną, natomiast dla winiarstwa jest to nawet korzystne.

Fot. 42. Ukształtowanie terenu, sołectwo Zamarski, ul. Czarne Doły. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Przedstawiona w książce rodząca się enoturystyka w gminie niesie za sobą duży potencjał zmian: zmian poszczególnych miejsc – winnic, zmian postrzegania wartości poszczególnych miejscowości czy przysiółków. Enoturystyka, jako gałąź turystyki tematycznej poniekąd wymusza zmianę postaw i podejścia do estetyki: klienci-turyści oczekują miejsc kojących nie tylko smak, ale także wzrok i słuch (cisza, świat przyrody). Śledząc inne powstałe już w Polsce szlaki winiarskie, inicjatywa taka wpływa pozytywnie na ekonomię, środowisko i kulturę gminy. Istniejące na terenie gminy Hażlach i gmin sąsiednich winnice są niejako pierwiastkiem krajobrazu winiarskiego, który być może się rozwinie w gminie Hażlach. Powstanie enoturystycznej winnicy w Kończycach Wielkich wpływa bezpośrednio na rozwój enoturystyki w regionie.

Ujmując zagadnienie szerzej, rozwój enoturystyki jest szansą na aktywizację ekonomiczno-społeczną subregionu północnej części Śląska Cieszyńskiego, zarówno po stronie polskiej jak i po czeskiej. W odróżnieniu od południowej części (Beskidy), północna część nie posiada funkcji turystycznych, a tym samym gminy w jej obszarze nie czerpią korzyści ekonomicznych z takiej działalności^{101 102}. Ponadto, z uwagi na okres winobrań w klimacie południa Polski trwającym od

99 Chmielewski T.J.: Systemy Krajobrazowe. Struktura-Funcjonowanie-Planowanie. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013

100 Śleszyński P., Kowalewski A., Markowski, T., Legutko-Kobus P., Nowak, M.: The Contemporary Economic Costs of Spatial Chaos: Evidence from Poland. *Land* 2020, 9, 214. <https://doi.org/10.3390/land9070214>.

101 Przypomina to sytuację Pomorza Zachodniego, gdzie rozwój winiarstwa miałby równoważyć niesymetryczną koncentrację aktywności turystycznej tylko wzdłuż wybrzeża Bałtyku.

102 Głabiński, Z., Koźmiński Cz.: Wine Tourism as a Factor Contributing to the Local Development of Rural Areas in the West Pomeranian Voivodeship. *Folia Turistica*, 2019, nr 53. DOI: 10.5604/01.3001.0013.7520

połowy sierpnia do połowy października, enoturystyka wydłuża letnią aktywność turystyczną regionu¹⁰³. Przeprogramowanie strategii rozwoju na rozwój funkcji enoturystycznych przekłada się na przywiązywanie większej wagi do walorów jakościowych, estetycznych na wielu płaszczyznach i w wielu środowiskach (dom, szkoła, miejsce pracy, przestrzeń wspólna, miejsca wypoczynku)¹⁰⁴. Sprzyja to budowaniu wspólnoty sąsiedzkiej i więzi społecznych, co jest istotne we współczesnym świecie, szczególnie po ponad rocznych doświadczeniach izolacji pandemicznych. Jednocześnie obszar ten cechuje się dużą spuścizną kulturową, materialną i niematerialną oraz mocnym poczuciem tożsamości jego mieszkańców, co sprzyja ww. procesom. W efekcie końcowym, zmierza to do poprawy jakości życia na terenach wiejskich Śląska Cieszyńskiego.

4.3. Oszczędzanie na krajobrazie

Jednym z największych problemów krajobrazowych, przed jakimi stoi gmina Hażlach, jest zjawisko rozpraszania się zabudowy. Nie deprecjonując potrzeby posiadania wielu osób, własnego domu jednorodzinnego, z własnym ogrodem w „spokojnej okolicy” należy wskazać, że zabudowa taka generuje problemy ekonomiczne oraz ekologiczne. Gmina Hażlach jako gmina rolnicza dysponuje relatywnie dużymi zasobami gruntów niezabudowanych, które potencjalnie mogą być przekształcane w działki budowlane. Niestety raz zabudowane tereny (szczególnie w sposób rozproszony), tracą praktycznie bezpowrotnie walory terenów zielonych, w wymiarze nie tylko estetycznym, ale przede wszystkim przyrodniczym i ekosystemowym. Tak powstałe działki budowlane są tańsze, od działek w pobliskich miastach oraz centrach sołectw. Zachęca to wiele osób, do budowania na takich terenach nowej zabudowy jednorodzinnej. W rezultacie takiej niekontrolowanej, niezwartej zabudowy przyszłe pokolenia mieszkańców gminy Hażlach będą mieszkać w krajobrazie wiejsko-osiedlowym, ale już bez atrybutów typowo wiejskich, jednocześnie bez korzyści, wynikających z zamieszkania w mieście, szczególnie w mieście zwartym, mieście pieszych zasięgów. Warto także zwrócić uwagę, że rezerwa terenów mieszkaniowych ujęta w planach miejscowych, z powodów demograficznych może nie zostać skonsumowana. W praktyce oznacza to, że zabudowa w ramach obszarów przeznaczonych pod zabudowę w planach miejscowych i tak nie będzie tworzyła zwartych zespołów, co pogłębia fragmentację krajobrazu wiejskiego.

Rozproszona zabudowa powoduje znacząco wyższe koszty życia mieszkańców, niż w przypadku zabudowy skoncentrowanej, co wpływa negatywnie na jakość życia mieszkańców¹⁰⁵. Główną przyczyną rozwoju rozproszonej zabudowy są niższe ceny mieszkań/domów oddalonych od centrum. Jednakże korzyści, związane z zakupem takiego mieszkania/domu mają charakter jednorazowy. Długoterminowo, rzeczywisty koszt mieszkania w terenach o zabudowie rozproszonej (poza centrum) są znacznie wyższe. Zarówno indywidualnie dla mieszkańców, jak i dla gminy - administratora infrastruktury¹⁰⁶. Koszty te są związane z m.in. z transportem, utrzymaniem większej infrastruktury lub brakiem możliwości wytworzenia danej infrastruktury. Zamieszkanie z dala od „centrum” jest związane z zjawiskiem konieczności stałego korzystania przez mieszkańców z samochodu (tzw. Samochodo-zależności), a więc negatywnie wpływającym na stan środowiska naturalnego. Mieszkańcy muszą intensywnie korzystać z indywidualnych środków transportu. Wytworzenie i utrzymanie infrastruktury sieciowej jest, droższe, gdyż jest ona dłuższa. Rozproszona zabudowa pozostaje w sprzeczności z transportem publicznym. Mieszkańcy zabudowy rozproszonej spędzają dużo czasu w sposób nieefektywny, w środkach prywatnej komunikacji, co także jest ukrytym kosztem zabu-

103 Lisek J.: Winorośl w uprawie przydomowej i towarowej. Warszawa, Hortpress, 2011, s. 168–171.

104 Markowski T., Borska M.: Przestrzeń w strategiach gmin. *Przegląd Komunalny*, 2021, nr 5, s. 92–93.

105 Ostenda A., Wierzbik-Strońska M.: Suburbanizacja a jakość życia. [w:] Освіта і суспільство IV. Міжнародний збірник наукових праць. Katowice, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2019, s. 205–209.

106 Ostenda A., Fojfud M., Błaszczak M.: Ekonomiczne i psychologiczne aspekty rozlewania się miast. Katowice, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2016, s. 10.

dowy, rozproszonej. Ponadto w rozproszonej zabudowie trudno rozgraniczyć teren zabudowany od niezabudowanego w rozumieniu prawa o ruchu drogowym, co wpływa na bezpieczeństwo i komfort wszystkich uczestników ruchu. Stąd „oszczędzanie” krajobrazu, uwzględnianie jego walorów w procesach planistycznych i inwestycyjnych, poza utrzymaniem jego walorów wpływa także – w perspektywie długofalowej – na oszczędności gminy, zarówno samorządu jak i poszczególnych mieszkańców.

4.4. Rozpraszanie zabudowy i perspektywa samotności „w krajobrazie”

Warto zwrócić uwagę na perspektywę obniżenia jakości życia na terenach wiejskich w Polsce, które wynikają z prognoz demograficznych. Zagroza to także funkcjonowaniu systemu mieszkalnictwa jednorodzinnego, który obecnie rozwija się na wsi (w sposób przestrzennie rozproszony), warunków życia i opieki nad osobami starszymi, których przybędzie w stosunku do młodszych pokoleń. Problem rozproszonej zabudowy (co samo w sobie jest degradacją krajobrazu) będzie w przyszłości narastał. Nowa zabudowa rozproszona, to - co do zasady - domy budowane przez osoby w wieku produkcyjnym, np. młode małżeństwa, czyli osoby o największej zdolności kredytowej. Osoby takie łatwiej ponoszą koszty związane z rozproszoną zabudową. Ponadto, zasiedlenie takiego domu często jest związane z przeprowadzką z pobliskiego miasta, co wiąże się ze zwiększeniem przychodów gminy tytułem podatku dochodowego od osób fizycznych. Z upływem czasu mieszkańcy tych mieszkań/domów ze względu na swój wiek będą mieli mniejsze możliwości zarobkowe, zaś wpływy budżetowe tytułem podatku dochodowego mniejsze. Powszechność i oczywistość budowy domu w oddaleniu od centrum miejscowości, może doprowadzić z czasem do radykalnej zmiany realiów i standardów zamieszkania na wsi. Z pobudek ekonomicznych (mniej pracujących, wpływów podatkowych, więcej wydatków), mogą pogorszyć się mogą standardy usług oraz rozwekłej infrastruktury i przestrzeni wspólnych, które nie sposób będzie utrzymać (remontować, oświetlać, odśnieżać), gdyż w gminie będzie mniej pracujących a więcej wydatków. Obniżenie jakości życia, koniunktury gospodarczej danego obszaru jest też automatycznie zagrożeniem dla krajobrazu, bo często w obliczu ważnych powodów „tu i teraz” jego wartości są poświęcane, a długofalowe myślenie o krajobrazie, schodzi na drugi plan.

4.5. Edukacja, partnerstwa i partycypacja

„Ja na swoim się nie wybuduję?” – to pytanie, już o charakterze retorycznym, zostało przedstawione przez jednego z radnych, podczas spotkania konsultacyjnego w listopadzie 2021 r. Stoi za nim dość powszechna postawa społeczna skupiająca się wyłącznie na własnym punkcie widzenia. Nie zawsze wynika ona ze złej woli, ale z powielanego przez pokolenia przyzwyczajenia do myślenia w określonych kategoriach: moje *versus* reszta. Nie zawiera ona szerszego spojrzenia na dobro wspólne, w tym krajobraz, przestrzeń publiczną. To duży problem jak i wyzwanie dla samorządowców i NGO. Kontynuacja zapoczątkowanej już w gminie formuły poszerzonych konsultacji społecznych, jest szansą na permanentne włączenie lokalnej społeczności do współdecydowania o wspólnej przestrzeni. Wiąże się to także z wypracowaniem stanowiska, zaangażowaniem, a często po prostu z dostrzeżeniem mechanizmów i relacji decydujących o tym, jak się w danym miejscu żyje. Nie zawsze jest to dla mieszkańców oczywiste i nie zawsze mieszkańcy są świadomi tych mechanizmów. Pokonanie tych trudności – włączenie do współdecydowania świadomego społeczeństwa w zakresie kształtowania przestrzeni, otwiera nowe możliwości podwyższania jakości życia na wsi.

4.6. Co dalej?: rola krajobrazu dla społeczności gminy Hażlach – perspektywa 4-tej dekady

W dniu składania książki do druku nadal trwały prace projektowe nad nowym planem miejscowym dla Gminy Hażlach. Na podstawie tego aktu prawa miejscowego będą oparte nowe inwestycje, działania z obszaru ochrony zabytków, czy krajobrazu. Plan Miejskowy jako forma planowania regulacyjnego, może zarezerwować, zezwolić lub określić zasady. Jednak sam w sobie ma ograniczoną siłę sprawczą. Opisane w drugim rozdziale działania jako element planowania operacyjnego, czyli działania aktywne, są szybsze, bardziej „sprawcze” nastawione na faktyczne osiągnięcie celu. Stąd warto kontynuować te inicjatywy, a przynajmniej w podobnym duchu prowadzić kolejne. Aktywizuje to lokalną społeczność, lokalnych liderów. Działania są szybsze, a efekty (czasami na początku małe, symboliczne), ale szybko widoczne. To motywuje do dalszych działań. Oczywiście w naturę planowania, zarządzania przestrzenią wpisany jest konflikt¹⁰⁷. Jego występowanie jest nieuniknione. Sprawdzonym narzędziem do wypracowywania konstruktywnych wniosków, wyjścia z trudnej sytuacji są procesy partycypacyjne, projektowe i czy poszerzone konsultacje społeczne. Profesjonalnie przygotowane i zaprogramowane, a potem odpowiednio prowadzone, dają szansę na wyjście z impasu, rozładowanie napięć i bardziej merytoryczne, niż emocjonalne, podejście zainteresowanych stron do sprawy i w konsekwencji wypracowanie rozwiązań pozwalających na realizację planów. Gmina ma już doświadczenie w ich prowadzeniu, stąd zasadnym byłoby ujęcie takich form współdecydowania o wspólnych sprawach (w zamyśle autorów dotyczących krajobrazu), jako stałego elementu prac projektowych i administracyjnych.

Innym działaniem, którego kontynuowanie jest także uzasadnione, jest rozwój enoturystyki w gminie. Może to uaktywnić pasywne dotąd potencjały terenów gminy jak i w nowym świetle postawić jej „krajobraz codzienny”. Ponadto, może to uaktywnić potencjały społeczne, osobowe. Wizja subregionu winiarskiego jest atrakcyjna, gdyż niesie za sobą wiele walorów, w tym ekonomicznych. Jak każde działania, niesie też zagrożenia- zmiana koniunktury cen nieruchomości, większa ilość turystów (zalety, będące także uciążliwościami). Aby zalety i benefity dla gminy, poszczególnych mieszkańców, rolników i przedsiębiorców zdecydowanie przeważały nad minusami związanymi z enoturystyką, warto poświęcić jej planowaniu oraz zarządzaniu jej rozwojem wiele uwagi i czasu¹⁰⁸.

W wymiarze warsztatowym, interesującym byłoby wykonanie dla obszaru gminy (a może subregionu – w myśl idei zintegrowanej strategii rozwoju ponadlokalnego), analizy krajobrazowej w ujęciu fizjonomicznym, metodą wewnątrz krajobrazowych i wg zasad kompozycji krajobrazowej. Relacje krajobrazowe gminy Hażlach sięgają daleko poza jej obszar (praktycznie we wszystkich kierunkach). Rysunkowe, graficzne wskazanie relacji kompozycyjnych, osi, dominant, panoram dałoby legitymację dla dalszych działań planistycznych, projektowych, zarówno w zakresie działania, inwestowania, jak i ograniczania poszczególnych działań, inwestycji, które nie leżą w interesie społeczności gminy, ale często brakuje argumentacji czy narzędzi, aby podjąć działania lub dyskusję w tym temacie.

Autorzy mają nadzieję, że zwrócenie uwagi na wachlarz działań, jako pewnej całości przyczyni się do dalszego rozwoju, przede wszystkim rozwoju jakościowego gminy i jej krajobrazu, a także będzie inspiracją do działań w innych gminach, dla kolejnych entuzjastów działań i liderów.

¹⁰⁷ Kamiński Z. J.: Pojęcie konfliktu w planowaniu przestrzennym. Gliwice, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2002.

¹⁰⁸ Borsia M.: Wpływ wartości środowiskowo-krajobrazowych na możliwości retardacji presji inwestycyjnej. *Polish Journal for Sustainable Development* 2020, T.24(1), s. 7-16. DOI: 10.15584/pjssd.2020.24.1.1.

Streszczenie

Gmina Hażlach położona w województwie śląskim, będąc w cieniu górskich krajobrazów Beskidu Śląskiego oraz poza pejzażem przemysłowym i górniczym, jest gminą wiejską i cechuje się „krajobrazem codziennym”. Krajobraz ten jest dla gminy jednym z jej endogenicznych potencjałów, choć nie zawsze docenianym. Generalnie nie jest on ani spektakularny, ani zdegradowany. Jednakże rozwinięta tożsamość mieszkańców sołectw gminy i ich aktywność społeczna na rzecz kształtowania przestrzeni wspólnych, potwierdza znaczenie krajobrazu dla jej mieszkańców. Tym samym jego rozumienie wykracza poza kwestie scenerii i ukształtowania terenu. Dlatego zwrócono szczególną uwagę na znaczenie dla gminy Hażlach krajobrazu, jako strategicznego elementu budowania jej przewagi konkurencyjnej i formułowania strategii rozwoju gminy. Monografię opracowano na podstawie badań terenowych, warsztatów konsultacyjnych, pogłębionych wywiadów indywidualnych, metody badawczej „research by design” oraz analizy literatury, dotyczącej krajobrazu oraz samej gminy. Przedstawiono dwa podejścia: statyczne oraz dynamiczne.

W ujęciu statycznym przedstawiono wybrane elementy i cechy krajobrazu gminy Hażlach, na tle Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, krajowych regulacji prawnych i założeń teoretycznych wypracowanych w środowisku akademickim. Zaobserwowano, że pomimo wartości przyrodniczych i estetycznych postępuje rozpraszanie zabudowy i proces degradacji krajobrazu. Następnie post-covidowa presja osiedleńcza jest krytycznym zagrożeniem dla krajobrazu gminy podmiejskiej, jaką jest gmina Hażlach. Przeciwdziałania tym tendencjom, także w zakresie krajobrazowym, zapobiegają obniżeniu się jakości życia przyszłych pokoleń mieszkańców gminy. Wymaga to jednak świadomości nieodwracalności zmian przestrzennych i krajobrazowych oraz skutecznej polityki przestrzennej i działań operacyjnych w zakresie krajobrazu.

W ujęciu dynamicznym przedstawiono sekwencję aktywnych działań realizowanych w gminie Hażlach w latach 2020-2021. Obejmowały one działania samorządu gminy, inicjatywy oddolne i badania nad krajobrazem prowadzone przez Wyższą Szkołę Techniczną w Katowicach. Ich celem było wypracowanie innowacyjnych rozwiązań ochrony, zarządzania i planowania krajobrazu na poziomie gminnym. Jednym z efektów było wypracowanie koncepcji rozwoju enoturystyki na Śląsku Cieszyńskim, mającej genezę w nowo założonej winnicy przy pałacu w Kończycach Wielkich. W listopadzie 2021 r. założono stowarzyszenie winiarzy „Cieszyński Szlak Wina” statutowo zaangażowane także w kształtowanie krajobrazu. Z perspektywy czwartej dekady XXI wieku, działania dotyczące krajobrazu podejmowane obecnie przez samorządowców jak i lokalne społeczności są istotne dla zrównoważonego rozwoju gminy i podnoszenia konkurencyjności poszczególnych miejscowości, jako miejsca zamieszkania.

Słowa kluczowe:

Gmina Hażlach, Śląsk Cieszyński, krajobraz codzienny, gospodarowanie krajobrazem, planowanie przestrzenne, planowanie krajobrazu, projektowanie krajobrazu, enoturystyka, research by design, partycypacja społeczna, inicjatywy oddolne.

Summary

The Hażlach Municipality is located in the Silesian Voivodeship surrounded by the mountain landscapes of the Silesian Beskids and outside the industrial and mining zones. It is a rural municipality and is characterized by „everyday landscape”. Such a landscape is for the Municipality one of its endogenous potentials, although it has not always been appreciated. Generally, it is neither spectacular nor degraded. However, the developed identity of the inhabitants of the villages within the Municipality and their social activity on behalf of shaping common areas confirms the significance of landscape for the residents. Thus, its understanding stretches beyond issues of scenery and terrain formations. That is why particular emphasis was put on the significance of landscape for the Hażlach Municipality as a strategic element of building its competitive advantage and forming the strategy of municipality development. The present monograph was developed based on field studies, consultative workshops, in-depth individual interviews, and the “research by design” method, as well as analysis of literature regarding the landscape of the Municipality itself. Two different approaches were presented: static and dynamic.

The static approach presents selected elements and features of the landscape of the Hażlach Municipality in comparison with the European Landscape Convention, national legal regulations, and theoretical arrangements developed within the academic community. It was observed that despite natural and esthetic values there is an ongoing process of dispersion of buildings and degradation of the landscape. Furthermore, the post-COVID pressure to settle in the area is a critical threat to the landscape of a suburban municipality such as Hażlach. Preventive measures in many areas including landscape will halt the decrease in the quality of life of future generations of Municipality residents. However, this requires the awareness of the irreversibility of spatial and landscape changes as well as an effective spatial policy and operational activities as far as landscape.

On the other hand, the dynamic approach presents a sequence of activities implemented in the Hażlach Municipality between the years 2020-2021. They included actions of the Municipality government, grassroots initiatives, and studies on landscape conducted by the University of Technology in Katowice. Their aim was to develop innovative solutions for landscape protection, management, and planning on the municipal level. One of the effects was the formulation of a concept of development of ethno-tourism in Cieszyn Silesia, which took its roots from the newly established vineyard near the palace in Kończyce Wielkie. In November of 2021, the association of winemakers “Cieszyn Wine Route” was established, which is also involved in the shaping of the landscape. From the perspective of the fourth decade of the XXI century, the activities regarding landscape undertaken presently by both the local authorities and communities are significant for the sustainable development of the municipality and raising the competitiveness of individual locations as places of residence.

Keywords:

Hażlach Municipality, Cieszyn Silesia, everyday landscape, landscape management, spatial planning, landscape planning, landscape design, ethno-tourism, research by design, social participation, grassroots initiatives.

Zusammenfassung

Die in der Woiwodschaft Schlesien gelegene Gemeinde Hażlach, die sich im Schatten der Landschaft von den Schlesischen Beskiden und außer der Industrie- und Bergbaulandschaft befindet, ist eine dörfliche Gemeinde, die sich durch eine „gewöhnliche Landschaft“ kennzeichnet. Diese Landschaft ist für die Gemeinde ein unerkanntes Potenzial. Im Allgemeinen ist die weder spektakulär noch degradiert. Die Identität der Einwohner und ihre Sozialaktivität für die Gestaltung der gemeinsamen Bereiche bestätigen die Bedeutung der Landschaft in ihrem Leben. Somit geht das Verstehen von der Landschaft über die Fragen der Gestaltung des Geländes hinaus. Deshalb wird besonders auf die Bedeutung der Landschaft für die Gemeinde Hażlach als ein strategisches Element des aufgebauten Wettbewerbsvorteils und der formulierten Strategie der Gemeindeentwicklung hingewiesen. Die Monografie wird auf der Basis von Feldforschungen, Beratungsworkshops, individuellen vertieften Interviews, Forschungsmethode „research by design“ und Analyse der Literatur betreffs der Landschaft und der Gemeinde erstellt. Die statischen und dynamischen Auffassungen werden dargestellt.

In der statischen Auffassung werden ausgewählte Elemente und Eigenschaften der Landschaft der Gemeinde Hażlach im Vergleich zu dem Europäischen Landschafts-übereinkommen, Nationalregulationen und den im akademischen Milieu herausgearbeiteten theoretischen Grundsätzen vorgestellt. Es wird beobachtet, dass die Bebauung der Gemeinde trotz ihrer ästhetischen und Naturwerten verzettelt wird und die Landschaft degradiert wird. Darauf ist der Post-Covid-Siedlungsdruck eine kritische Gefahr für die Landschaft der stadtnahen Gemeinde Hażlach. Die Bekämpfung dieser Tendenzen, einschließlich der die Landschaft betreffenden, verhindert die Minderung der Lebensqualität der nächsten Generationen der Gemeindeeinwohner. Da die Landschaft- und Raumänderungen unumkehrbar sind, erfordern sie eine durchdachte Raumpolitik und operative Tätigkeiten diesbezüglich.

Die Aufeinanderfolge der Tätigkeiten in der Gemeinde Hażlach 2020–2021 wird in der dynamischen Auffassung dargestellt. Sie erfassten: Tätigkeiten der Gemeinde Hażlach, die Landschaft betreffenden Bottom-up-Initiativen und die von der Technischen Fachhochschule in Katowice durchgeführten Forschungen. Ihr Ziel war die Ausarbeitung innovativer Lösungen für Landschaftsschutz, -pflege und -gestaltung auf der Gemeindeebene. Eins der Ergebnisse war die Herausarbeitung des Entwicklungskonzepts des Weintourismus in Teschener Schlesien, dessen Genese auf den neu gegründeten Weinberg beim Palais in Konczyce Wielkie zurückgeht. Im November 2021 wurde der Winzerverein „Teschener Weinweg“ gegründet, der satzungsgemäß in der Landschaftsgestaltung engagiert ist. Aus der Perspektive des vierten Jahrzehnts des einundzwanzigsten Jahrhunderts sind die zur Zeit von Mitgliedern der Selbstverwaltung und lokaler Gemeinschaft betreffs der Landschaft aufgenommenen Tätigkeiten für die Entwicklung und die Steigerung des Wettbewerbsvorteils der einzelnen Dörfer als Wohnort erheblich.

Schlussworte:

Gemeinde Hażlach, Teschener Schlesien, alltägliche Landschaft, Landschaftspflege, Raumplanung, Landschaftsgestaltung, Landschaftsplanung, Weintourismus, research by design, soziale Partizipation, Bottom-up-Initiativen

Resumé

Obec Hażlach (Hażlach) se nachází ve Slezském vojvodství, ve stínu horské scenérie Slezských Beskyd a mimo průmyslovou a hornickou krajinu, a je venkovskou obcí vyznačující se „krajinou všedního dne“. Tato krajina je jednou z endogenních potenciálních výhod obce, i když ne vždy dostatečně oceňovanou. Obecně vzato tato krajina není ani velkolepá, ani zdevastovaná. Ale rozvinutá identita obyvatel jednotlivých částí obce a jejich společenská aktivita ve prospěch formování společného prostoru potvrzuje význam krajiny pro její obyvatele. Zároveň tím její chápání přesahuje problematiku krajiny a formování území. Proto byla zvláštní pozornost věnována významu krajiny pro obec Hażlach jako strategického prvku pro vytváření její konkurenční výhody a formulování strategie rozvoje obce. Monografie byla připravena na základě terénního výzkumu, konzultačních workshopů, hloubkových individuálních rozhovorů, výzkumné metody „research by design“ a rozboru literatury o krajině a o samotné obci. Prezentuje dvě hlediska: statické a dynamické.

Ze statického hlediska byly prezentovány vybrané prvky a vlastnosti prostředí obce Hażlach na pozadí Evropské úmluvy o krajině, národních právních předpisů a teoretických předpokladů formovaných v akademickém prostředí. Zpozorovali jsme, že navzdory přírodním a estetickým hodnotám pokračuje rozptýl zástavby a proces degradace krajiny. V důsledku toho představuje tlak osidlování v post-covidovém období kritickou hrozbu pro krajinu příměstské obce, jíž je obec Hażlach. Předcházení těmto tendencím také z hlediska krajinotvorné politiky zabrání snížení kvality života budoucích generací obyvatel obce. To však vyžaduje povědomí o nezvratnosti změn v krajině i účinnou územní politiku a operační činnosti z hlediska krajiny.

Z dynamického hlediska byl představen sled aktivních činností realizovaných v obci Hażlach v letech 2020-2021. Zahrnovaly činnost samosprávy v obci, místní iniciativy a průzkum krajiny prováděný Technickou vysokou školou v Katovicích. Jeho cílem bylo vytvořit inovativní řešení na ochranu, řízení a plánování krajiny na úrovni obce. Jedním z výsledků bylo vypracování koncepce rozvoje enoturismu v Těšínském Slezsku, která má původ v nově vzniklé vinici u paláce ve Velkých Kunčicích (Kończyce Wielkie). V listopadu 2021 vzniklo sdružení vinařů „Těšínská vinná stezka“, které se na základě svých stanov angažuje také ve formování krajiny. Z perspektivy čtvrtého desetiletí 21. století má krajinotvorná činnost, kterou nyní vyvíjí členové samosprávy i místní komunity, zásadní význam pro rovnovážný rozvoj obce a zvýšení konkurenceschopnosti jednotlivých lokalit jako místa na bydlení.

Klíčová slova:

Obec Hażlach, Těšínské Slezsko, každodenní krajina, krajinný management, územní plánování, krajinné plánování, krajinný design, enoturismus, research by design, sociální participace, místní iniciativy.

Анотація

Село Газлах (муніципалітет Газлах) розташоване в Сілезькому воєводстві у передгір'ї Сілезьких Бескидів – за межами промислового та гірничого ландшафту. Газлах є сільським муніципалітетом, який характеризується «повсякденним ландшафтом». Цей ландшафт є одним з ендегенних потенціалів села, хоча й не завжди є оціненим. Він не є захоплюючим, але й не є відштовхуючим. Однак, розвинена ідентичність мешканців села та їхня соціальна активність щодо формування спільних просторів підтверджує важливість ландшафту. Тобто розуміння ландшафту виходить за межі питань топографії. Тому особливу увагу було приділено важливості ландшафту як стратегічного елемента розбудови конкурентних переваг села Газлах та формування стратегії розвитку даного муніципалітету. Монографія підготовлена на основі польових досліджень, консультаційних семінарів, глибоких інтерв'ю, використання методів «дослідження за проектом» та аналізу літератури про ландшафт та муніципалітет Газлах. В монографії представлено два підходи: статичний і динамічний.

У статичному підході були представлені певні елементи та особливості ландшафту села Газлах з точки зору Європейської ландшафтно-ї конвенції, національних правових норм та теоретичних припущень, розроблених науковцями. Визначено, що незважаючи на природні та естетичні цінності, прогресує розкиданість будівель і процес деградації ландшафту. Тиск пандемічних обмежень на розвиток поселення є критичною загрозою для ландшафту Газлаху. Протидія цим тенденціям (також у сфері ландшафту) дозволить запобігти погіршенню якості життя майбутніх поколінь жителів села. Однак, це вимагає усвідомлення незворотності просторових і ландшафтних змін, а також ефективної просторової політики та операційної діяльності у сфері ландшафту.

У динамічному підході було представлено послідовність активних заходів, які проводилися в селі Газлах у 2020-2021 роках. Вони включали результати діяльності громадського самоврядування, ініціативи місцевого населення та ландшафтні дослідження, які проводила Вища технічна школа в Катовіце. Їхня мета полягала в розробці інноваційних рішень для охорони ландшафтів, управління та планування на рівні села (гміни). Одним із результатів стала розробка концепції розвитку винного туризму в Тешинській Сілезії, яка виникла у новоствореному винограднику при палаці в Коньчице-Великих. У листопаді 2021 року було створено асоціація виноробів „Тешинський винний маршрут”, яка, відповідно до закону, бере участь у формуванні ландшафту. З точки зору четвертого десятиліття XXI століття, пов'язана з ландшафтом діяльність, якою зараз займаються посадовці місцевого самоврядування та місцева громада, є важливою для сталого розвитку села та для підвищення конкурентоспроможності даної території як місця проживання.

Ключові слова:

Село Газлах, Тешинська Сілезія, повсякденний пейзаж, ландшафтний менеджмент, просторове планування, ландшафтне планування, ландшафтний дизайн, винний туризм, дослідження за допомогою дизайну, соціальна участь, ініціативи місцевого населення.

Spis tabel:

- Tabela 1. Podstawowe informacje przestrzenno-demograficzne o Gminie
Tabela 2. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w Gminie Hażlach
Tabela 3. Zestawienie zabytków wpisanych na wojewódzką listę zabytków

Spis wykresów:

- Wykres 1. Zestawienie struktury wiekowej wg ekonomicznych grup wieku analizowanych 11 gmin i prognoza tej struktury na 2030 r. Źródło: opr. B. Buława na podstawie Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030
Wykres 2. Uśredniona struktura wiekowa dla badanych gmin dla stanu z 2016 roku. Źródło: opr. własne na podst. *Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030*, GUS, Warszawa 2017
Wykres 3. Uśredniona struktura wiekowa dla gminy Hażlach dla stanu z 2016 roku. Źródło: opr. własne na podst. *Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030*, GUS, Warszawa 2017
Wykres 4. Uśredniona prognoza struktury wiekowej dla badanych gmin na rok 2030. Źródło: opr. własne na podst. *Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030*, GUS, Warszawa 2017
Wykres 5. Uśredniona prognoza struktury wiekowej dla badanych gmin na rok 2030. Źródło: opr. własne na podst. *Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030*, GUS, Warszawa 2017

Spis rysunków:

- Rys. 1. Lokalizacja gminy Hażlach na tle Polski i państw ościennych. Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.
Rys. 2. Lokalizacja gminy Hażlach w woj. śląskim. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
Rys. 3. Lokalizacja gminy Hażlach w pow. cieszyńskim. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
Rys. 4. Lokalizacja gminy Hażlach na zdjęciu lotniczym. Źródło: opr. P. Nagel na podstawie Google Earth Pro.
Rys. 5. Lokalizacja gminy Hażlach. Źródło: opr. B. Buława na podstawie Google Earth Pro.
Rys. 6. Podział gminy Hażlach na sołectwa. Źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Ha%C5%BClach_\(gmina\)#/media/Plik:POL_Gmina_Ha%C5%BClach.png](https://pl.wikipedia.org/wiki/Ha%C5%BClach_(gmina)#/media/Plik:POL_Gmina_Ha%C5%BClach.png), dostęp 21.09.2020 r.
Rys. 7. Sołectwo Brzezówka (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.
Rys. 8. Sołectwo Hażlach (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.
Rys. 9. Sołectwo Kończyce Wielkie (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.
Rys. 10. Sołectwo Pogwizdów (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.
Rys. 11. Sołectwo Rudnik (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.
Rys. 12. Sołectwo Zamarski (gmina Hażlach). Źródło: opr. P. Nagel na podst. Google Earth Pro.
Rys. 13. Lokalizacja badanych gmin. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
Rys. 14. Gmina Gaworzyce (woj. dolnośląskie), miejscowość Gaworzyce. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
Rys. 15. Gmina Łagiewniki (woj. dolnośląskie), miejscowość Łagiewniki. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.

- Rys. 16. Gmina Prusice (woj. dolnośląskie), miejscowość Prusice. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 17. Gmina Dąbrowa (woj. kujawsko-pomorskie), miejscowość Dąbrowa. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 18. Gmina Łomazy (woj. lubelskie), miejscowość Łomazy. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 19. Gmina Podedwórze (woj. lubelskie), miejscowość Podedwórze. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 20. Gmina Zapolice (woj. łódzkie), miejscowość Zapolice. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 21. Gmina Grudusk (woj. mazowieckie), miejscowości Żarnowo, Wiksin, Rąbież Gruduski. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 22. Gmina Dubiecko (woj. podkarpackie), miejscowość Dubiecko. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 23. Gmina Rudnik k. Raciborza (woj. śląskie), miejscowości Gamów, Strzybnik. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 24. Gmina Krumbach, gmina Riefensberg (Voralberg, Austria), miejscowości Krumbach, Eggling. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 25. Gmina Steinbrunn (Dolna Austria, Austria), miejscowości Steinbrunn, Wochenendsiedlung. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 26. Gmina Trausdorf an der Wulka (Burgenland, Austria), miejscowości Trausdorf an der Wulka, Trausdorfer Feriensiedlungen. Źródło: opr. B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 27. Roboczy rysunek po warsztatowy, okolice szkoły, w Kończycach Wielkich. Źródło: opr. warsztatowe B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 28. Roboczy rysunek powarsztatowy okolicy ścieżki Hrabiny w Kończycach Wielkich. Źródło: opr. Warsztatowe B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 29. Roboczy rysunek po warsztatowy – widok z góry centrum Zamarsk. Źródło: opr. warsztatowe B. Buława na podst. Google Earth Pro.
- Rys. 30. Roboczy rysunek po warsztatowy – ul. Główna „w górę 1”, opr. B. Buława
- Rys. 31. Roboczy rysunek po warsztatowy – ul. Główna, widok w stronę spółdzielni, opr. B. Buława
- Rys. 32. Roboczy rysunek po warsztatowy – ul. Główna, widok „w dół”, opr. B. Buława
- Rys. 33. Fragment wybranej pracy semestralnej opracowanej na przedmiocie Projektowanie regionalne 2020/2021 semestr letni, na kierunku Architektura w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Autorki: Justyna Zych i Wiktoria Majchrowicz, prowadzący B. Buława.
- Rys. 34. Fragment wybranej pracy semestralnej, opracowanej na przedmiocie Projektowanie regionalne 2020/2021 semestr letni, na kierunku Architektura w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Autorka: Klaudia Kupczak, prowadzący B. Buława.
- Rys. 35. Fragment wybranej pracy semestralnej, opracowanej na przedmiocie Projektowanie regionalne 2020/2021 semestr letni, na kierunku Architektura, w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Autorka: Izabela Noworyta, prowadzący B. Buława.
- Rys. 36. Fragment wybranej pracy semestralnej, opracowanej na przedmiocie Projektowanie regionalne 2020/2021 semestr letni, na kierunku Architektura, w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Autorzy: Grzegorz Staniak, Agata Szkoda, prowadzący B. Buława.
- Rys. 37. Oś czasu winnicy ukazująca działania i ich skutki, opracowanie: P. Nagel, B. Buława

Spis fotografii:

- Fot. 1. Ukształtowanie terenu i listopadowy zachód słońca, sołectwo Zamarski, ul. Kamienna. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 2. Ukształtowanie terenu i listopadowy zachód słońca, sołectwo Zamarski, ul. Kamienna. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 3. Staw przy ul Kościelnej w Kończycach Wielkich, na drugim planie zabytkowy drewniany kościół. Źródło: B. Buława, 11.2020.
- Fot. 4. Pofragmentowane tereny rolnicze poprzecinane z zabudowa jendorodziną, sołectwo Brzezówka, ul. Hażłaska. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 5. Tereny rolnicze, infrastruktura techniczna i Beskidy w tle – widok z ul. Hażłaskiej w Brzezówce. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 6. Malownicze kadry pól uprawnych (widoczna zieleń zbóż ozimych), Rudnik, ul. Wiejska. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 7. Rozległe panoramy z centrum Zamarsk, na trzecim planie Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 8. Krajobraz pagrókowaty Zamarsk na tle Beskidów (na ostatnim planie Łysa Hora w Czechach), widok z ul. Rajdowej w Zamarskach. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 9. Dęby „Przemko” i „Mieszko”, ul. Dolna, Kończyce Wielkie. Źródło: B. Buława, 11.2020.
- Fot. 10. Dawny Kamieniołom w Zamarskach, ul. Kamienna, obecnie posiada funkcję kaplicy polowej. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 11. Sylweta zabytkowego kościoła katolickiego w Kończycach Wielkich z ul. Koscielnej. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 12. Zabytkowy kościół katolicki w Zamarskach, ul. Główna. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 13. Sylweta kościoła ewangelickiego w Hażlachu z ul. Rolnej. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 14. Kościół ewangelicki w Zamarskach, ul. Cieszyńska. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 15. Sylweta kościoła katolickiego w Hażlachu z ul. Rolnej. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 16. Dom Przyrodnika w Hażlachu, ul. Główna. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 17. Dawny folwark w Kończycach Wielkich, ul. Zamkowa. Źródło: B. Buława, 11.2020.
- Fot. 18. Widok na zabudowę gospodarczą. Źródło: B. Buława, 11.2020.
- Fot. 19. Zwarty zespół zabudowy jendorodzinnej w Hażlachu przy ul. Długiej. Źródło: B. Buława, 11.2020.
- Fot. 20. Ceramiczna tekstura elewacji zabudowy wielorodzinnej w Pogwizdowie. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 21. „Zareklamowany” budynek przy skrzyżowaniu ul. Olszaka i Długiej w Kończycach Wielkich Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 22. Centrum Brzezówki. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 23. Centrum Rudnika. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 24. Centrum wsi Hażlach. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 25. Sylweta części rozległego centrum wsi Kończyce Wielkie. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 26. Centrum Pogwizdowa. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 27. Osiedle wielorodzinne w Pogwizdowie. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 28. Przystanek kolejowy w Pogwizdowie. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 29. Centrum wsi Zamarski. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 30. Rozproszona zabudowa sołectwa Rudnik. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 31. Rozproszona zabudowa sołectwa Zamarski, widok z ul. Cieszyńskiej w kierunku ul. Kamiennej. Źródło: B. Buława, 11.2021.
- Fot. 32. Dominanta przestrzenna - wieża kościoła zasłonięta przez zdeformowane modrzewie, stan z listopada 2020 r. - tuż przed konsultacjami. Źródło: B. Buława, 11.2020.

- Fot. 33. Dominanta przestrzenna - wieża kościoła - odsłonięta przez odtworzenie przedpola (wycinka modrzewii) – efekt konsultacji, stan z listopada 2021 r. Źródło: B. Buława, 11.2020.
- Fot. 34. „Château Kończyce Wielkie”. Źródło: B. Buława, 11.2020.
- Fot. 35. „Château Kończyce Wielkie”. Źródło: B. Buława, 11.2020.
- Fot. 36. Pomnik Gabrieli von Thun und Hohenstein – „dobrej Pani” przed kościołem w Kończycach Wielkich (po drugiej stronie parkingu). Źródło: Z. Buława, 11.2021.
- Fot. 37. Południowo-zachodnie stanowisko obsadzone winoroślami, na drugim planie trwająca impreza „Obóz Rycerskie pod Dębami” (10-11.07.2021 r. Źródło: B. Buława, 07.2021 r.
- Fot. 38. Przedpole widokowe - nie obsadzone winoroślami - widok północny, od strony pałacu. Źródło: P. Nagel, 08.2021 r.
- Fot. 39. Południowo-zachodnie stanowisko obsadzone winoroślami. Źródło: P. Nagel, 08.2021 r.
- Fot. 40. Wystawa prac studenckich WST podczas dwudniowego „Obozu Rycerskiego pod Dębami” (10-11.07.2021 r. Źródło: P. Nagel, 07.2021.
- Fot. 41. Wystawa prac studenckich WST na tle kończyckiego pałacu przygotowana przed uroczystym otwarciem imprezy „Obozu Rycerskiego pod Dębami” (10-11.07.2021 r. Źródło: B. Buława, 07.2021.
- Fot. 42. Ukształtowanie terenu, sołectwo Zamarski, ul. Czarne Doły. Źródło: B. Buława, 11.2021.

Bibliografia:

Wydawnictwa zwarte:

1. Chmielewski T.J.: Systemy Krajobrazowe. Struktura-Funcjonowanie-Planowanie. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013, s. 16, 17, 17-20, 26, 27, 28-30, 146.
2. Górski M. (red.): Prawo ochrony środowiska, Warszawa, Wolters Kluwer, 2018, s. 65.
3. Gzell S.: Urbanistyka XXI wieku. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020, s. 205-210.
4. Hennig E.I.; et al.: Urban Sprawl in Europe. Joint EEA-FOEN Report. Luxembourg, European Environment Agency, 2016. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b8ee27ed-02ec-4f78-a608-4950d30718bb/language-en>, dostęp 06.08.2021.
5. Jones M., Stenseke M.: The European Landscape Convention. Challenges of Participation. Dordrecht, Springer, 2011, s. 5-8.
6. Jones M., Stenseke M.: The Issue of Public Participation in the European Landscape. Convention. In The European Landscape Convention Michael Jones, M.S. Ed. Dordrecht, Springer, 2011, s. 7-8.
7. Kamiński Z. J.: Podstawy planowania przestrzennego. Aspekty teoretyczne. Gliwice. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2020, s. 116, 122.
8. Kamiński Z. J.: Pojęcie konfliktu w planowaniu przestrzennym. Gliwice, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2002.
9. Miłowski, T.: Opracowanie ekofizjograficzne dla Gminy Hażlach, 2020, s. 16-17, 27, 29.
10. Mizia R., Figna E.: Zamarski wczoraj i dziś. Zamarski, Gminny Ośrodek Kultury w Hażlach, 2013, s. 58.
11. Morys-Twarowski M.: Wójtowie na Śląsku Cieszyńskim 1864-1918. Studium prozopograficzne, Historia Iagellonica, Kraków 2018, t. 2, s. 472.
12. Mrózek R.: Nazwy miejscowe dawnego Śląska Cieszyńskiego. Katowice, Uniwersytet Śląski, 1984, s. 47, 77, 143, 153, 204.
13. Myśliwiec R.: Uprawa winorośli. Kraków, PWRIL państwowe wydawnictwo rolnicze i leśne, 2009 s. 5-8.
14. Ostenda A., Fojfud M., Błaszczak M.: Ekonomiczne I psychologiczne aspekty rozlewania się miast. Katowice, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2016, s. 10.
15. Ostenda A., Wierzbik-Strońska M.: Suburbanizacja a jakość życia. [w:] Освіта і суспільство IV. Міжнародний збірник наукових праць. Katowice, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2019, s. 205-209.
16. Panic I. (red.), Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych. Cieszyn, Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015, tom II, s. 285, 294, 297, 306-307, 313.
17. Panic I. (red.), Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych. Cieszyn, Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015, tom IV, s. 88, 91.
18. Panic I. (red.), Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych. Cieszyn, Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015, tom V, s. 11, 12.
19. Panic I. (red.), Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych. Cieszyn, Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015, tom VII, s. 493.
20. Pawlikowska-Musiewicz S., Fołtyniak M., Głyda B.: Tożsamość miasta a tożsamość miejsca. Wybrane aspekty. Katowice, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2018.
21. Samuelson P.A., Nordhaus W.D.: Ekonomia. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004, tom 1.
22. Strecker A.: Landscape protection in international law. Oxford University Press, 2018, s. 21, 21-22, 23-26, 96.
23. Szewczyk W.: Wokół Beskidu Śląskiego - przewodnik turystyczny. Kraków, Wydawnictwo „Compass”, 2012, s. 27.
24. Waligórska M., Potyra M.: Prognoza ludności gmin na lata 2017-2030. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 2017.
25. Włodarczyk J.A.: Literacki Słownik Architektury. Katowice, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2007, s. 37.
26. Włodarczyk J.: Drogi i ścieżki do architektury. Katowice, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2010.

27. Zuziak Z.: O tożsamości urbanistyki. Kraków, Politechnika Krakowska, 2008.
28. Zuziak Z.: Wizje Podhala. Ze studiów nad koncepcjami rozwoju przestrzennego regionu. [w] Technical Transactions, Architecture. Kraków, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2009, s.17, 27-33.
29. Żarska B., Fornal-Pieniak B., Zaraś-Januszkiewicz E.: Landscape protection and planning. Warszawa, Selected issues. SSGW Press, 2014, s.29

Artykuły w wydawnictwie ciągłym:

30. Bil J., Buława B., Świerzawski J.: Mental Health and the City in the Post-COVID-19 Era. *Sustainability*, 2021, nr 13, 7533. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13147533>.
31. Borska M.: Wpływ wartości środowiskowo-krajobrazowych na możliwości retardacji presji inwestycyjnej. *Polish Journal for Sustainable Development* 2020, T.24(1), s. 7-16. DOI: 10.15584/pjdsd.2020.24.1.1.
32. Bosak W.: Portal Winologia. http://www.winologia.pl/teksty_lokalizacja.htm, dostęp 26.08.2021 r.
33. Buława B.: Konsultacje społeczne w kształtowaniu przestrzeni. *Przegląd Komunalny*, 2019, nr 11.
34. Buława B., Ostenda A.: Uwarunkowania demograficzne mieszkalnictwa na wsi. *Przegląd Komunalny*, 2020, nr 11.
35. Głąbiński, Z., Koźmiński Cz.: Wine Tourism as a Factor Contributing to the Local Development of Rural Areas in the West Pomeranian Voivodeship. *Folia Turistica*, 2019, nr 53. DOI: 10.5604/01.3001.0013.7520.
36. Lamaison P., Cloarec J.: Débat: Les sociétés exotiques ont-elles des paysages? *Études rurales* 1991, s. 152.
37. Lisek J.: Winorośl w uprawie przydomowej i towarowej. Warszawa, Hortpress, 2011, s. 168–171.
38. Markowski T., Borska M.: Przestrzeń w strategiach gmin. *Przegląd Komunalny*, 2021, nr 5, s. 92-93.
39. Pawlikowska-Musiewicz S.: Gospodarka Przestrzenna - nauczanie w formule warsztatu charrette. *Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, s. 221-230.
40. Śleszyński P., Kowalewski A., Markowski, T., Legutko-Kobus P., Nowak, M.: The Contemporary Economic Costs of Spatial Chaos: Evidence from Poland. *Land* **2020**, 9, 214. <https://doi.org/10.3390/land9070214>.
41. Wilkosz-Mamcarczyk M, Olczak B, Prus B.: Urban Features in Rural Landscape: A Case Study of the Municipality of Skawina. *Sustainability*. 2020, 12(11):4638. <https://doi.org/10.3390/su12114638>.
42. Wilkoszewska K.: Landscape and the environment. *Polish Journal of Landscape Studies*, 2019, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.14746/pls.2019.4.5.1>, s. 7.
43. Zambon I.; et al.: Rural Districts between Urbanization and Land Abandonment: Undermining Long-Term Changes in Mediterranean Landscapes. *Sustainability*, 2018, 10(4). Doi: <https://doi.org/10.3390/su10041159>.

Akty prawne:

1. Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r., (Dz.U. z Nr, 14, poz. 98).
2. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji, (Dz.U. z 1986 r., nr 32, poz. 190).
3. Uchwała nr XX/99/72 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach z dnia 6 grudnia 1972 r. w sprawie utworzenia gmin w województwie katowickim, Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach z 20 grudnia 1972 r., Nr 12, poz. 103.

4. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2021, poz. 1372, 1834).
5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 741).
6. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 710, 954).
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r., (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 1098, 1718).
8. Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 1378).
9. Wpis do rejestru zabytków Zespołu pałacowego z parkiem - decyzja z dnia 27.03.1960 o nr rej.: 154/60 oraz z dnia 25.01.1978 o nr rej.: A-271/78.
10. Zarządzenie Ministra-Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 1996 r. w sprawie ustalenia i zmiany nazw niektórych miejscowości, M.P. z 1996 r., nr 79, poz. 713.

Netografia:

1. Beskidzka 24; <https://beskidzka24.pl/konczyce-wielkie-slaskie-matuzalem/>, dostęp 08.08.2021 r.
2. BIP Urzędu Gminy Hażlach; https://www.hazlach.samorzady.pl/dokumenty,5_892, p. 163, dostęp 21.10.2021 r.
3. Dane rzeczywiste (zmierzone post factum): Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>, dostęp 21.09.2020 r.
4. Głos; https://glos.live/Wiadomosci/detail/Chca_robic_palacowe_wino/9, dostęp 08.08.2021 r.
5. Główny Urząd Statystyczny; <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-dla-powiatow-i-miast-na-prawie-powiatu-oraz-podregionow-na-lata-2011-2035-opracowana-2011-r-,5,4.html>, dostęp 21.09.2020 r.
6. Główny Urząd Statystyczny; <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Prognoza.aspx>, dostęp 21.09.2020 r.
7. Główny Urząd Statystyczny; <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>, dostęp 21.09.2020 r.
8. gov.pl; <https://samorząd.gov.pl/web/gmina-hazlach/historia>, dostęp 21.11.2021 r.
9. Karpaty Łączą, Informatorium Karpackie; <http://www.informatoriumkarpackie.pl/eksperci/konwencja-karpacka/o-konwencji/zasieg-stosowania-konwencji-karpackiej-w-polsce>, dostęp 10.11.2021
10. Np. „Baukultur mit Bodenhaftung”, program ORF 2, 22 sierpnia 2021, g. 16.30 <https://vorarlberg.orf.at/tv/stories/3117337>, dostęp 22.08.2020 r.
11. Principatus Teschinensis; <http://www.principatusteschinensis.pl/2016/08/winobranie-z-cyklu-rok-w-ksiestwie.html>, dostęp 08.08.2021 r.
12. Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2011-2035, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-dla-powiatow-i-miast-na-prawie-powiatu-oraz-podregionow-na-lata-2011-2035-opracowana-2011-r-,5,4.html>, dostęp 21.09.2020 r.
13. Raport o stanie Gminy Hażlach za rok 2020, BIP Urzędu Gminy Hażlach, https://www.hazlach.samorzady.pl/dokumenty,5_892, dostęp: 24.11.2021 r., s. 5, 7
14. Statystyczne Vademecum Samorządowca 2020; https://katowice.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_slaskie/portrety_gmin/powiat_cieszynski/gmina_hazlach.pdf, dostęp 22.10.2021 r.
15. Tramwaj Cieszyński; <https://tramwajcieszynski.pl/zamki-nad-piotrowka-cz-4-palac-dobrej-pani-w-konczycach-wielkich/>, dostęp 18.08.2021 r.
16. United Nation; <https://sdgs.un.org/goals>, dostęp 25.08.2021
17. Wikidata; https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2030.09.2020/SLS-rej.pdf, dostęp: 24.10.2021 r., s. 36-37

dr inż. arch. Bartłomiej Buława
bartlomiej.bulawa@wst.pl

Prodziekan ds. Nauki Wydziału Architektury, Budownictwa i Sztuk Stosowanych Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach. Praca doktorska „Rozwój modelu przekształceń terenów zdegradowanych na przykładzie Międzynarodowej Wystawy Budowlanej w Niemczech” (2011) na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Uprawniony architekt i urbanista. Prowadzi własną pracownię projektową od 2007 roku. Autor i współautor wielu projektów urbanistycznych i krajobrazowych oraz strategii rozwoju na terenie całej Polski. Moderator konsultacji społecznych i warsztatów projektowych. Zainteresowania: urbanistyka, architektura krajobrazu, urban sprawl, rewitalizacja miast, tereny przemysłowe, projektowanie urbanistyczne, partycypacja społeczna w planowaniu i projektowaniu. Członek Instytut Regionu Dunaju i Europy Środkowej we Wiedniu, Towarzystwa Urbanistów Polskich oraz Izby Architektów RP.

dr Piotr Buława
piotr.bulawa@wst.pl

Adiunkt na Wydziale Architektury, Budownictwa i Sztuk Stosowanych Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach. Uzyskał tytuł magistra prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim w 2009 r. oraz tytuł doktora nauk społecznych na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach w 2019 r. W latach 2017-2021 był kierownikiem projektu badawczego finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w Krakowie. Radca prawny, doradca podatkowy. Konsultant opracowań planistycznych, projektów urbanistycznych, krajobrazowych oraz koncepcji rewitalizacji terenów zdegradowanych. Autor wielu publikacji w zakresie prawa oraz komparatystyki prawnej. Członek Instytut Regionu Dunaju i Europy Środkowej we Wiedniu.

mgr inż. arch. Paulina Nagel
paulina.nagel@wst.pl

Asystentka na Wydziale Architektury, Budownictwa i Sztuk Stosowanych (WABiSzS) Wyższej Szkoły Technicznej (WST) w Katowicach. Tytuł magistra inżyniera architekta uzyskała na WABiSzS WST w Katowicach w 2020r. Praca magisterska „Projekt rewitalizacji terenu Szybu Poniąkowski, wraz z koncepcją nowej zabudowy przeznaczonej na Inkubator Przedsiębiorczości w dzielnicy Nikiszowiec-Janów w Katowicach” otrzymała nagrodę za Najlepszy Dyplom Magisterski na WABiSzS WST w Katowicach 2020 oraz Wyróżnienie Marszałka Województwa Śląskiego w Konkursie Dyplom Roku 2020.